

823. 912.

9540

W.

WILLIAM M. PICKTHALL'UN ESERLERİNDE

TÜRKLER

Kemalettin YİĞİTER

Atatürk Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Haziran 1977

Doktora Tezi

0156250

WILLIAM M. PICKTHALL'UN ESERLERİNDE
TÜRKLER

Kemalettin YİĞİTER

Atatürk Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Haziran 1977

Doktora Tezi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1
Pickthall ve İstanbul'a yolculuk.....	6
Pickthall ve İslamiyet.....	23
Eserlerinde Geçen Türkçe Kelimeler.....	28
ROMANLARI.....	32
Yakın Doğu ve Türkiye ile ilgili Romanları.....	32
The House Of İslam 1906.....	32
The House of War 1916.....	34
Veiled Women 1913.....	38
The Early Hours 1921.....	41
Said The Fisherman 1903.....	49
Eserlerinde Türklerle İlgili Unsurlar.....	53
Türklerde Karakter.....	53
Türklerde Din.....	72
Türkler'in Adet ve Gelenekleri.....	77
Türklerde Kadın.....	83
Türklerin Hıristiyanlarla Olan İlişkileri.....	91
Misyoner Faaliyetleri.....	92
Türk-Ermeni İlişkileri.....	99
Türk Yunan İlişkileri.....	106
SONUÇ.....	113

NOTLAR	118
KAYNAKÇA.....	127

ÖNSÖZ

Tarihi zenginlikleri, coğrafyası, dili, dini ve kültürüyle Batı'dan farklı olan Türk Milleti dün ve bugünle çok sayıda araştırmacının gözlemine konu olmuş, hala da olmaya devam etmektedir. Bu araştırmacılar arasında bazıları bu milleti hukuk, adalet, insaniyet ve irfan doruğu olarak gördükleri halde bazıları da barbar olarak tanımlamışlardır. Kasıtlı olarak, ön yargılarla onu küçümseyenler olduğu gibi, tarafsız bir açıdan değerlendirenler de görülmüştür.

Araştırmamızda, Türkleri ve onların kurumlarını vicdani ölçüler içerisinde bir bilim adamı titizliğiyle inceleyen **William Marmaduke Pickthall'un** , Türkler hakkında ki görüşlerini, hususiyetle Türklerin karakteri, dini inanç ve ibadetleri, gelenekleri, içte ve dışta karşılaştıkları güçlüklerle ilgili yorumlarını inceledik.

Farklı dönemlerde Doğu Coğrafyasını dolaşmış ve özellikle Türkiye'de bulunmuş, izlenimleriyle ilgili seyahatnameler yazmış olan Batılı seyyahlar arasında sonradan samimi bir Müslüman olmuş **Pickthall'un** özel bir yeri olduğuna ve Türkleri bir yazar, bir araştırmacı, bir bilim adamı gözüyle tasvir ettiği için, romanlarının bu açıdan değerlendirilmesinin çok ilgi çekici sonuçlar vereceğine inanarak bu incelemeyi yaptık.

İşe başlarken, Türkiye'ye gelmiş **Aubrey Herbert, Mark Sykes, Gertrude Bell, T. E. Lawrence** ve daha sonra **Arnold Toynbee** gibi tarihçi ve seyyahların da, Türklerle ilgili görüşlerine yer verdik. Yine bu incelememizde temel olarak **Pickthall'a** göre Türkleri incelediğimiz için, sadece konumuzla doğrudan ilgisi bulunan eserleri üzerinde durduk ve İngiliz Romanına küçümsenemeyecek düzeyde katkısı bulunan romanlarını kaynakça kısmında gösterdik.

Ayrıca, doktora öğrencisi olduğumuz yıllarda Londra'da tanıştığımız, yakın tarihimiz ve Türkler hakkında özellikle de **Atatürk** hakkında derin bilgisi ve eserleri bulunan Türkiye'de de bu yönüyle tanınan düşünür, yazar, araştırmacı ve **İngiltere Krallığı, Lordlar Parlamentosu Üyesi Lord Patrick Kinross'la** zaman zaman yaptığımız görüşmelerin araştırmamıza küçümsenemeyecek ölçüde katkısı oldu. O, Türk Milletine hayran, Mustafa Kemal Atatürk'e hayran ve her konuşmamızda adeta gözleri buğulanarak mertliğini, yiğitliğini, doğruluğunu ve cesaretini övdüğü Mehmetçiğe hayran ve siyasetçi kimliğinin yanında dünyanın da yakinen tanıdığı bir yazardı. Öyle ya Batı'yı ve Batılı yazarları eserleriyle, yorumlarıyla, imajlarıyla araştırırken bu üstadların Türkler hakkındaki düşüncelerini görmezlikten gelemezdik. Bu bakımdan kendilerine şükran borçluyum, aynı şekilde, meslektaşım ve oda arkadaşım Allen Spencer Hindle'dan yardım gördüm ona da teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca

yazarın **With The Turks in War Time** adlı eserinin ilk baskısı 1914 yılında yapılmış ve bir daha basılmamış olduğu için altı ay gibi bir zaman gazete ilanıyla bana kitabı temin eden Helenic Book Shop sahibi Bayan Monica'ya ve araştırmalarım boyunca bana destek olan, tezimi okuma zahmetinde bulunan ve yeri geldiğinde önerilerde bulunan her zaman için saygı duyacağım değerli hocam bilge kişi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal'a sonsuz teşekkürler.

Kemalettin YİĞİTER

1977

GİRİŞ

Pickthall'u (1875-1936) **Yakın Doğu** ve **Türkiye'ye** ait roman ve hatıraları ile tanıyoruz. Yaşadığı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmaya yüz tuttuğu yıllara rastlaması bakımından önemlidir. Uzun yıllar ilk kocası ile birlikte Hindistan'da yaşamış annesinin etkisinde kalan **Pickthall**, 17 yaşından itibaren bu ülkeleri tanımak ve **Oriental Encounters** adlı eserinin önsözünde de belirttiği gibi rüyalarına giren çölü, develeri ve güneşli sıcak iklimi görmek için, 1892 yılında üç münhal kadrosu bulunan Sivil Servis sınavlarına katılmış ve lisanslardan başarılı olmasına rağmen, yedinci sırayı alabilmiştir. Ancak, Kudüs'e papaz yardımcısı olarak tayin edilen ve annesinin de yakın dostu olarak bilinen Mr. Dowling'in yardımı ile 1894 yılında bu özlemine kavuşabilmiştir. Yakın Doğu ile ilgili ilk romanlarında, 1896 yılına kadar orada tanık olduğu olayları olduğu gibi anlatan **Pickthall**, aralarında *zengin, fakir* ayrımı görülmeyen Müslüman toplumun inançlarına hayranlık duymuştur.

Diğer taraftan, Doğu-Batı arasındaki yakınlaşmayı temine çalışan **Charles Doughty**, **James Morier**, **W. Kinglake** gibi o da, Türk İngiliz ve Hristiyan-Müslüman yakınlaşmasında büyük çaba harcamıştır. Seyahat ettiği **Mısır, Suriye, Türkiye ve Hindistan'da** gördüklerini; halkın inançlarını, yaşayış tarzlarını, birbirleriyle olan mücadelelerini eserlerinde gerçek yönleri ile ortaya koymaktadır.

Pickthall'un eserlerini, Orta Doğu'ya yaptığı seyahatlerini inceleyebilmek için başlangıçtan itibaren yirminci yüzyıla kadar Batı ile Doğu arasında ki ilişkilerden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Bulundukları yerler itibari ile Akdeniz ülkeleri, özellikle Türkiye, Mısır ve Filistin Doğu ve Batının tarihinde önemli rol oynamışlardır. Son yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde bulunan bu topraklar, gerek dini ve gerekse Coğrafi nedenler yüzünden daima Batının dikkatini çekmiştir. XI. yüzyıl Avrupa ekonomisinin çöküntü halinde bulunduğu buhranlı bir dönemdi. Dünya deniz ticaretini ve hammadde kaynaklarını elinde bulunduran zengin Doğu, aynı zamanda sonsuz savaş gücüyle Avrupa'yı baskı altında tutuyor, siyasal egemenliğini sürdürüyordu. Diğer taraftan İberik Yarımadasının önemli bir kısmına sahip olan Araplar, Hint okyanusu ve Akdeniz ticaretini de nüfuzları altında bulunduruyorlardı.

Yine 1071 tarihinde Anadolu'ya gelen ve Hristiyan dünyasının en zengin devleti Bizans İmparatorluğunu Doğu Anadolu'da kesin bir yenilgiye uğratarak, Marmara kıyılarına kadar ulaşan Selçuklu Türkler'i Anadolu ve Arap topraklarında üstünlüğü ellerine geçirmişlerdi. Böylece Avrupa kapıları Doğu'ya açılmıştı.

Korku ve telaş içerisinde Batı alemi, zamanın en büyük sosyal etkeni din düşüncesinde birleşmişlerdir. Bunun için 1270 tarihine kadar çeşitli seferler düzenlemiş ve sonuçta yenilgiye

uğramışlardı, fakat bu savaşlardan kazanılan tek şey, Doğu Uygarlığının Batı Dünyasında değerlendirilip benimsenmesi ve Doğu-Batı Dünyasının yakınlaşması olmuştur.

Bu gelişmelerin en önemlisi diyebileceğimiz 16. yüzyılın sonlarında kurulan Akdeniz Şirketi (The Mediterranean Company) ve Osmanlı-İngiliz ilişkileridir. Bunlar İngilizlerin Akdeniz'e girişlerinin başlangıcıdır. Bunu takip eden yıllarda Akdeniz Şirketine mensup memurlar, o ülkelere yerleştiler, *işte ilk seyahatler bu şekilde başladı.*¹

Örneğin "**George Sandys** 1611 yılında büyük pramide tırmandı ve **William Lithgow**, Asya'nın yarısını yaya olarak dolaştı. 18. yüzyılda bilim adamları ve arkeologlar **Dr. Shaw**, Rahip **Richard Pococke** bu ilk seyyahları takip ettiler. Bunlarla birlikte genç maceraperestler, gezilen bölgeyi genişleterek **Baalbeck Mabedi ve Thebes Harabelerine** kadar gittiler. Bu ilk seyyahlar gezilerinde edindikleri izlenimlerini yazmayı görev bildiler".²

Böylece, "1800 yılından önce Kahire hakkında kırka yakın eser yayımlandı, diğer taraftan erişilmesi kolay ve daha yakın bir yer olan İstanbul hakkında aynı yıllarda yazılan eserlerin sayısı bunun iki katı olmalı."³

Yayımlanan eserlerin en önemli benzerlikleri; alışılmamış yerlerden, oralandaki halkın adet ve geleneklerinden, yaşantılarından bahsetmiş olmalarıydı. Zira onbirinci yüzyıldan beri süre gelen Doğu-Batı ilişkileri bakımından Batı'nın ihtiyacı olduğu şeylerdi.

İşte M. **Pickthall**'un gezip gördüğü Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisindeki Mısır, Suriye ve Türkiye; o topraklarda yaşayan insanlar, onların dini inançları, birbirleriyle olan mücadeleleri, sultan'ın saray teşkilatı, halkın adet ve gelenekleri, imparatorluğun karşılaştığı iç ve dış tehlikeleri, ayrıca bu topraklarda yaşayan yabancı azınlıkları konu edinen eserlerini bu sınıf seyahat eserlerinden sayabiliriz.

Seyahat yazarları, bulundukları yerlerden gerçekleri aramayan insanlardır, çünkü öyle bir davranış onları gerçekleri görme yerine kendi toplumlarındaki diğer yazarlardan faydalanmaya veya onları taklit etmeye götürür. "*Çöl çocukları ben de bir beyefendiyim hepinize Batı'dan selamlar getirdim*" demekle yetmez.

Bu şekilde bir yazar, gerçek seyahatçiler hatta okuyucuları tarafından beğenilmeyecektir. Böyle bir yazar güneş ışığını zamanında fark edemeyecek veya Denizin koyu maviliği yanında gökyüzünün açık mavi olduğunu veya Kahire'de uçurmalar uçurulduğunu, i skenderiye'de Şam'da yahut Kudüs'te uçurulmadığını da fark edemeyecektir.

Doğu ülkelerinde seyahat eden bir yabancı, Doğu'da develer, palmyeler, hatta eşeklerin varlığından bahsedebilir, bir başkası kalkıp Doğu'yu bu yazara göre değerlendirirse elbetteki Doğu tam manası ile anlaşılamaz. O halde gerçek seyahatçi gördüklerini, tanıdıklarını, seyahat ettiği ülkelerin insanlarını, iklimini sanat eserlerini, hatta onların dini inançlarını, yönetim şekillerin de anlatmalıdır.

Bununla beraber Doğu hakkında yine de olumlu görüşler taşıyan eserler yazılmıştır. **Kinglake**, **Morier**, **Doughty** ve **Pickthall** gibi eser vermiş seyyahların yazılarında Doğu ülkelerinde, batı ülkelerinde, olmayan bir atmosfer, bir içtenlik, konukseverlik, rahatlık ve huzur vardır. Bu yazarların Doğu'yu, hoş cazip ve mantiki tarafları ile eserlerinde tanıtmaları Doğu'ya karşı Batı ülkelerinde büyük bir ilgi uyandırmıştır.

James Morier'in Türkiye'de doğmuş biri olarak, Doğu daki insanların adet ve geleneklerini bildiği için onlara sıcak davrandığı ve insanlar arasında rahatça dolaşabildiği iddia edilebilirse de, bunun geçerli olacağına inanmıyoruz. Nihayet Türkiye de doğmuş olmak bir avantaj değildir; çünkü Türkiye'de doğmayan fakat sempatik bir kişiliğe sahip olan örneğin, **Pickthall** gibi bir yazar da aynı şekilde bir hüsnü kabul bulabilmiştir.

Doğu ülkelerine yaptığı seyahatlerde kötü izlenimleri olan İngiliz seyyahlarından birçoğu, kendi davranışlarından ve şartlara intibaksızlıklarından dolayı böyle izlenimler almışlardır.

Nihayet Doğu'da yaşayanlar da insandırlar, hatta mukayese etmek gerekirse sıcak iklim insanların Batı'ya kıyasla daha sıcakkanlı olduklarını her vesile ile görmek mümkündür. Kaldı ki, birde Müslüman olduklarını ilave edecek olursak merhametin, hoşgörü ve konukseverliğin en yücesini yine de Doğuda görebiliriz. Diğer taraftan birisi kalkıpta Doğudaki insanların ünvana, gösterişe hatta zenginliğe önem verdiklerini söylerse biz buna da katılamayız; çünkü Müslüman olan bu insanlar dünyadaki şöhretin ahirette para etmeyeceğine inanırlar. Bunu söylemekle bu insanların tembel yaratıklar olduklarını kastetmiyoruz, bilakis çalışkan, dürüst ve inançlarına tam manası ile bağlıdırlar. İddia ettiğimiz şey onların şöhret, zenginlik gibi boş şeyler yüzünden birbirleriyle öldürücü yarışmaya girmedikleri, fakat aralarında gerçek bir kardeşliğin hüküm sürdüğüdür. Ne var ki, bütün bu ince noktaları görebilmek için seyahatçinin genç olmasının ve bu insanlar arasında uzun yıllar birlikte yaşamasının da gerçekleri görmesi ve yaşaması bakımından rolü büyüktür. Bu iddialarımızın doğruluğunu diğer seyahatçilere nazaran 19 yaşında bu ülkelerde uzun yıllar dolaşmış **Pickthall**'un eserlerini incelediğimizde kesinlikle görmekteyiz. Onun Yakın Doğuyu en iyi şekilde tetkik eden seyahatçilerden biri olduğunu görebilmek için aşağıdaki paragrafı inceleyelim: "20. yüzyıl özellikle sehayat edebiyatı ve araştırması bakımından büyük öneme haizdir. En büyük seyahat eserleri arasında **Charles Doughty**'nin *Through Arabia Deserta* (1888) sını, **Cunninghame Graham**'ın *Güney Amerika yakın ve uzak Doğu*, hatta **Meksikayı** içine alan eserleri ile birlikte **Mogrebek Acksa** (1898) sını, *the İpane* (1899)'ı keza **Marmaduke Pickthall**'un *Said The Fisherman* (1903) ve *Oriental Encounters* (1918) adlı eserlerini sıralayabiliriz. "4

Bununla beraber, onun bir seyyah olarak daha iyi anlaşılabilmesi için sadece **Said The Fisherman** ve **Oriental Encounters** adlı eserlerini incelemek yetmez, bunların yanında Doğu ile ilgili romanları bölümünde kısaca izaha çalıştığımız eserlerini de okumak faydalı olacaktır. O, diğerlerinden farklı olarak Doğu'da bulunduğu süre içerisinde, kendisini yabancı hissetmemiş, tersine kendi

vatanındaymış gibi serbest hareket etmiştir. Doğudan bahsederken karşılaştığı çirkin bir olayı bütün Doğu olarak görmemiş ve okuyucusuna; işte Doğu bütününü bundan ibarettir, iddialarında bulunmamıştır. Doğu'da dolaşırken ilk seyyahlar gibi elindeki not defterine şunu şöyle, bunu böyle gördüm, yorumlarında da bulunmamış tersine **Oriental Encounters** adlı eserinin önsözün de belirttiği gibi parlak güneş ışınlarından develerden, İncildeki Sharom çiçeklerine benzer çölden, insanların gerçek yaşantılarından ve minarelerdeki müezzinlerin sesine kulak veren turnaların daire çizerek yukarıya doğru süzölmelerinden büyük bir hayranlıkla bahsetmiştir.

İşte **Pickthall**'a ait Mısır Deltasında bir yolculuk ve güneşin batışı; her ikisi de fakirane ve ucuz, üçüncü sınıf bir at arabası içerisinde sıkışık vaziyette oturan köylülerin konuşmaları ve bu konuşmalara kulak asmayan Mabruk Efendinin durumu, her türlü art düşünceden uzak olarak yazar tarafından şu şekilde anlatılmaktadır:

"Mabruk Efendi köylülerin rahatsız edici bakışlarından kaçınmak için pencereden dışarı bakmaya başladı. Kentin kenar mahalleleri gözünün önünden birer birer geçiyordu. Sonra çöl başlamadan evvel ekili ve bir arslanın sırtı renginde bir sıra alçak tepelere kadar uzanan bir ova vardı. Sakiler ve hurma ağaçlarının kalın gövdeleri ve yer yer kerpiçten yapılmış kulübeler sanki denizdeki adalara benziyordu.

*Tarlalar insan doluydu, erkekler ve kadınlar çift sürüyorlar yahut yeşil yonca biçiyorlardı, çocuklar iri mandaları, mor koyunları ve geviş getiren develeri güdüyorlardı. Su kanalı boyunca batan güneşin ısıttığı toz bulutları içinde köylülerden, develerden öküzlerden katırlardan ve başlıca eşeklerden meydana gelen ve hemen hemen hiç bir kopukluk göstermeyen sürekli bir kafil e ilerliyordu. Köylülerin meydana getirdiği bu iç açıcı olmayan manzaradan şaşkın Mabruk Efendi okumasını sürdürmeye çalışıyordu."*⁵

"Develerden, öküzlerden, katırlardan ve başlıca eşeklerden", bu ne övünülecek bir yazı ne de zevkli bir manzara, fakat gerçeğin ta kendisidir. Onun için de yazı hoşumuza gitmektedir.

Kaldı ki 19. yüzyılın Arap topraklarından bahsederken makinelerden, gökdelenlerden yahut modern yaşantıdan söz edilmiş olsaydı o zaman gördüklerini değil, hayal ettiklerini anlatmaktadır sonucuna varırdık. Bu bakımdan **Pickthall** için Doğu'yu en iyi anlayan çağdaş İngiliz yazarıdır demek yanlış olmaz. 18 inci yüzyıl seyahatnamelerinin çoğu bugün okunmaz. Bununla beraber **Robert Wood**, **Richard Pococke**'dan olduğu kadar **Lady Montague**'den de söz etmek gerekir. İngiliz elçisinin karısı **Lady Mary Montague** 1717 yılında İstanbul'a gelmiş ve kaldığı bir yıllık süre içerisinde gördüklerini, izlenim ve faaliyetlerini mektuplar halinde İngiltere'deki arkadaşlarına yazmıştı. Mektuplarında zeki bir araştırmacı olarak Türk'ün hayat tablosundan, harem bir hapishane olmadığından bahsetmişti. ⁶

Aynı konuyu **Marmaduke Pickthall**'da da görüyoruz, onun **Veiled Women** (Peçeli kadınlar) adlı romanında haremi olduğundan farklı göstermek şöyle dursun, kadınların hareme girmek için adeta yarışıklarını görmekteyiz. Ne var ki, Fransız seyyahlarından **Pierre Loti** de bu durum

Pickthall'un tam aksi olarak görülmektedir. Onun **Les Desenchantees** adlı eserinden aldığımız ve yazara hitaben yazılmış bir Türk kadınının 19 Nisan 1901 tarihli mektubunda: *"Her şeyi kırmak, her şeyi parçalamak, kapıları açıp gelip geçene beni kurtarınız, mutluluğumu, gençliğimi, hayatımı elimden aldılar, "*⁷ diye feryadetmesi haremdeki kadının mutsuzluğunu göstermektedir.

Aynı şekilde Türk kadınlarının haremde kurtulma arzuları eserde şu şekilde de ifade edilmektedir: *"Bugünün Türk kadınlarında, haremde sert idaresine karşı bir baş kaldırı vardır."*⁸

Görüldüğü gibi Loti, bu konuda Pickthall'dan farklı düşünmektedir. Yakın Doğu ile ilgili olarak en büyük seyahat eserlerinin 19 uncu yüzyıldan itibaren yazıldığını görmekteyiz. Bunların en önemlileri olarak Kinglake'in Eothen'ını daha sonraki yıllarda Charles Doughty'nin Travells Through Arabia Deserta (1844) sını ve Marmaduke Pickthall'un Said the Fisherman ve Oriental Encounters adlı eserlerini sıralayabiliriz. Kinglake de tıpkı Marmaduke Pickthall gibi farklı bir kişiliğe sahipti; gördüklerini tam bir bütünlük içerisinde okuyucularına sunan Kinglake , Akdeniz ülkelerine seyahat ettiğinde henüz yirmi yedi yaşında idi. Bu da ona, bulunduğu çevreye rahatlıkla uyma özelliğini kazandırmıştır. Kinglake, Belgrat'dan İstanbul'a oradan İzmir'e; İzmir'den deniz yolu ile Kıbrıs ve Beyrut'a gitmiştir. Oradan Filistin yolu ile çölü aşarak Kahireye, Şam'a ve sonunda Anadolu'ya geçmiştir, Atının eyerinden bir ariskotrat uzaklığı ile gördüğü olayları, Eothen'da mükemmel olarak dile getirmiştir. İşte bunun için Eothen çok güzel, ebedi ve ilmi kaliteye sahip klasik bir seyahat eseridir. İngiliz edebiyatında da en güzel seyahat eserlerinden biridir demek yerinde olacaktır.

Fakat Marmaduke Pickthall, Kinglake'den farklı olarak Doğuda dolaşırken daima kendini vatanındaymış gibi hissetmiştir. Onun bu şekildeki düşüncesine lisanlara olan kabiliyetinin yanında fiziki yapısının da yardımı olmuştur diyebiliriz. Çünkü sıcak ülkelerdeki insanlar gibi orta boylu, koyu kahverengi gözlü olmasından dolayı kesinlikle Türk yahut İranlı olabileceğini düşünenler çok olmuştur. Diğer taraftan Doğu'daki insanlar arasında rahatça dolaşıp onlarla kaynaşmasında uzun yıllar Hindistan'da bulunmuş annesinin de büyük tesiri olmuştur diyebiliriz. Ayrıca bazı soydaşlarının yaptığı gibi, Batı medeniyetinin yanında Doğu medeniyetini küçümsememiştir. Böyle düşündüğü için genç yaşında Doğu ülkelerine çeşitli seyahatler yapmış ve gördüğü milletlerle ilgili, eserlerinde başarılı olmuştur. Yakın doğu illerini en iyi şekilde tanıyan Pickthall, Batı'daki insanlar gibi içki ya da kumara ilgi duymamıştır.⁹ Tıpkı Charles Doughty gibi coğrafyaya sevgisi büyüktü. Doughty de Cambridge'den ayrıldıktan sonra bir yıl Avrupa, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'yu dolaşmıştır. 1876 yılının Kasım ayında hacılarla birlikte Şam'dan ayrılan Doughty, yirmibir ay bu topraklarda dolaşmıştır.

*"Onun, çöllerin insanları, jeolojisi, bitkileri ve hayvanları hakkında Bedevilerin şüphesini çekmemek için gizlice tutmak zorunda kaldığı geniş notları Arabia Deserta adlı eserinin temelini teşkil ediyordu."*¹⁰

Pickthall da ilk defa ondokuz yaşında henüz Hristiyan iken hacı adayları ile birlikte görülmektedir. Fakat Doughty'den farklı olarak neticede Müslüman olmuştur. İslam ülkeleri onun

manevi evi olmasına rağmen gerçekleri olduğu gibi yansıtan **Pickhall**'un en büyüleyici eseri olan **"The Valley of the Kings"** Doğu'da yaşayan bir Hristiyan hakkındadır. Diğer taraftan bizce en önemli görülen roman türünde bir seyahat eseri olan **Said the Fisherman** (Balıkçı Said) kötü, zalim ve haşin huylu bir Müslüman hakkındadır. **Pickthall**, Doğuya karşı duygusal değildir; çünkü Müslümanlığı kabul ettikten sonra kendisi de adeta bir Doğulu olmuştur. **Oriental Encounters** adlı seyahat eserinin önsözünde gençlik hatıralarının, sanatının icrasında çok faydalı olduğuna işaret eder.

Yarı yerli Arap kıyafetleri içinde bir süre iki yönlü bir hayat sürdürmüş, fakat sonunda *Edebiyat* üstün gelmiştir. **Pickthall**'un neşe dolu sayfalarını açtığımızda; gündüzün başlamasında gecenin kaybolduğu gibi, Batı dünyasının art düşünceleri kaybolur gider.

Pickthall ve İstanbul'a yolculuk

Pickthall, çok eski bir aile adıdır, İngiltere'nin Kuzeyinde (Scotland) yaşamış dedelerinden miras olarak almıştır. Fransa'nın güneyinden Poitu ailesine mensup dedeleri, Norman istilası sırasında İskoçya'ya gelmişlerdi. Dedesi, **Sir Roger de Poictu**, Norman Fatihi **I. William** tarafından İskoçya'ya birkaç mil ötede bulunan Cumberland'e vali tayin edilmişti. İşte ailesinin kökü İskoçya'ya değil, Fransa'ya dayanmaktadır.

Pickthall'lar 1745 de İngiltere'de başarısızlıkla sonuçlanan htilele iştirak etmişler ve İngiltere'den kovulmuşlardır. *"Pickthall'lar 1745 tarihinde İngiltere'nin dışına sürülmüşlerdi."*¹² Daha sonra Charles, Charles Edward gibi aile isimleriyle çağrılan **Pickthall**'lardan geriye kalan yegane aile ferdi **William Pickthall**'du.

Cumberland'da büyük bir çiftlikte çalışan **Pickthall**, Ann Cockayne ile evlenip Güney'e girmişlerdi. Cockayne ailesinin'de geçmişi oldukça eski idi. William ve Ann'in oğulları Thomas, bir kiliseye papaz olmuş daha sonra **III. George** tarafından özel ordu papazı olarak görevlendirilmişti, aynı zamanda bu devrin en iyi nişancılarından biriydi.

III. George'un ölümünden sonra yerine geçen **IV. George**'un ava ve spora karşı oluşu, ve sadece sanata düşkünlüğü nedeniyle sarayda huzur bulamayan Thomas, Londra'yı terk etmiş ve Rochester papazı tarafından, sadece geçimini temin etmek üzere Londra'ya çok yakın Hertfordshire kasabasına papaz olarak tayin edilmişti. Avlanma merakından vazgeçen Thomas 1828 de Eliza Reeves ile evlenmiş, birbirini takip eden yıllarda Charles Grayson ve Wallece adlarında iki erkek çocukları dünyaya gelmişti. Yıllar sonra çocuklarının her ikisi de Londra Threadneedle caddesindeki İngiltere Bankasında veznedar olarak görev almışlardı, her gün Hertfordshire'dan Londra'ya yaya olarak gidip gelen veznedarlar bu tutumlu davranışlarıyla para biriktirmiş ve Cambridge Üniversitesine girmişlerdi. Charles mezun olduktan sonra Hertfordshire'a babasının yardımcısı olarak görevlendirilmişti. Bu kasaba, o devirde sosyal imkanları fevkalade olarak tanımlanabilecek, bir yerdi. Charles, komşuları

arasında bira imalathaneleriyle meşhur olmuş Christieslerin kızları Ellen Loisa'la evlenmiş, böylece parasızlık ve rahatsızlıklar sona ermişti.

Kraliçe Victoria Dönemi İngiltere'sinde çok çocuk yapma özelliği bu aileye on çocuk kazandırmıştı: Caroline, Conntance, Dorothea, Ethal, Arthur, Josephine, Adelaide, Cahrles, Neville ve Grace; fakat ardarda dünyaya getirdiği çocuklardan çok bitkin düşen bayan **Pickthall**, yerleştikleri Suffolk bölgesindeki Chillesford kasabasında ölmüştü. Chilesford papazı Charles, iki yıl dul kaldıktan sonra Amiral Donat Henry O Brien'in kırk yaşlarındaki dul kızı Mary ile evlenmişti.

Dedeleri İrlanda'dan gelme oldukça disiplinli ve asil bir aileye mensup Mary, yirmi yaşında iken ilk evliliğini William Hale adında birisi ile yapmış ve Hindistan'a gitmişti. Takriben yirmi yıl Hindistan'da kalan Mary'nin çocuğu olmamış ve kocasını da kaybetmişti.

Mary gerek çocuk eğitiminden ve gerekse İngiliz yaşantısından habersizdi, zira İrlanda gelenekleriyle büyümüş ve uzun yıllar Hindistan'da kalmıştı. Evliliklerinin ilk aylarından itibaren devamlı hastalanan bayan **Pickthall**, nihayet 7 Nisan 1875 günü Londra'da Cambridge Terrace W. 2 sokakta **Marmaduke**'ü dünyaya getirdi. Kısa bir zaman Lonrdra'da kaldıktan sonra tekrar Clillesford'a döndüler. Suffolk kalabalık bir bölge olmasına rağmen oldukça sakindi. Henüz altı aylık iken idrar yollarından rahatsızlanan **Marmaduke**, *tedavi için sünnet edilmiş ve garip bir tasedüfle yıllar sonra Müslüman olmasının ilk şartı yerine getirilmişti*. **Marmaduke** daha bir yaşını tamamlamadan bazı kelimeleri yarım yarım konuşmağa başlamıştı. Fakat kullandığı kelimelerin hepsi de etrafındakileri güldürdü. Örneğin, bütün kuşları "Gok-kok" olarak çağırırdı. Etrafındakiler kuşun ismini söyleseler de o yine "Gok-Kok" olarak ısrar ederdi. Çok zeki olduğu için gördüğü insanları tanır, isimleriyle çağırırdı. Öyle ki, on üvey kardeşini daha altı aylıkken tanırdı. Onun bebekken en çok zevk aldığı şey bayan Pickthal'un halası tarafından hediye edilen Pasifikte Pitcairn adlarına has özellik taşıyan şapkaydı. Beş yaşındayken babasını kaybetmişti.¹³

Dul kalan annesi, on üvey kardeşi, ve hizmetçileri bayan Ward, yanlarında kalan diğer akrabalarıyla birlikte Londra'ya yerleştiler, 97 Warick Gardens. **Marmaduke** için Chillesford'dan ayrılmak cennetten ayrılmak kadar üzücüydü. Zira O, Londra'nın içiçe sokaklarından ve hele bulutlarla kaplı havasından nefret ederdi. Özellikle, Suffolk'un masmavi ufkuyla karşılaştırıldığında bu üzüntüsü daha da artardı. Kısaca, Londra'da yaşadığı süre içerisinde bomboş gökyüzünden, dağsız boş araziden ve kent yaşamından nefret etmişti. Onun altı yaşındayken Londra'da en çok sevdiği arkadaşı, hizmetçisi-Bir korucunun kızı-*Enid*'di. Bu kalabalık kentte küçük yaşta öksüz kalan **Marmaduke**'e hayatı sevdirmişti.¹⁴

Bayan Pickthall, daima Hindistan'da eski kocası ile geçirdiği yirmi sakın yılını yad eder. Hem onun akrabalarına, hem de ikincisininikilere sevgi ve saygı duyardı. Kocasının ölümünden sonra Londra'ya yerleştiklerinde üç büyük üvey kızı onu terk etmişlerdi. Küçükler, yılın bir kısmını ablaları ile bir kısmını da üvey anneleri ile geçirirlerdi. **Marmaduke**, bu yüzden ona hiç bir zaman sıkıntı

olmamıştır. Çünkü o da, annesi gibi sakindi ve Doğuya sevgi duyardı. Daima yalnız oynamaktan zevk alır ve sadece çeşitli milletlerin dillerini çalışırdı. Almancası mükemmeldi. Zaten hem Teutonic (Germanic), hem de İtalyanca, İspanyolca ve Fransızca gibi Latin dillerine sempati duyardı. Hiç bir zaman birini diğerine tercih etmeden çalışırdı. Küçüklüğünden beri çok çalışkan, üstün zekalıydı, matematiğe karşı özel sevgi beslerdi. Onları ziyarete gelenler **Marmaduke**'e zihni hesaplar sorarlar ve onunla iftihar ederlerdi.¹⁵

Yaz tatillerinde birlikte olduğu annesi ve üvey kardeşleri onun zekasına hayran kalırlardı. Oyunlara karşı hiç ilgili değildi, hele gençliğinde başkalarıyla yarışmaya girmekten son derece nefret ederdi. Hatta, takımlar arasındaki çekişmelere gülerdi. Ne avcılıktan, ne hayvanları kafese hapsedmekten ne de balık tutmaktan hoşlanmazdı. Bir defasında bir arkadaşına *"Ben acayip bir İngiliz'im galiba Field, çünkü hiç bir şey öldürmek canım istemiyor,"*¹⁶ demek suretiyle öldürmekten zevk alan İngiliz gençlerinden farklı olduğunu ifade etmiştir.

Dokuz yaşında ateşli bir hastalığa yakalanmış ve o yıl okuldan alınarak Chillesford'a gönderilmiştir. Babasının ölümünden sonra Chillesford'a papaz olan E. Patrick, ona fazlasıyla ihtimam göstermiş ve istediğini yapmakta serbest bırakmıştı. Bu müşfik insan ona Latince, Yunanca biraz da Astronomi öğretmişti. Babasının uzun süre papazlık görevini yürüttüğü Chillesford'a dönüşü birçok insanın evlerindeki eşyalara kimseyi dokundurmadıkları halde papazın hem kütüphanesini, hem de çiçeklerle süslü bahçesini ona serbest bırakmış olması ona güzel şeyleri sevmek alışkanlığını kazandırmıştı.¹⁷

Bu güzellikler arasında yeniden eski sıhhatine kavuşmuştu. Ama ebediyen aritmetiğe ve her türlü zihni hesaba olan çabukluk kabiliyetini kaybetmişti.

Daha sonraki yıllarda matematik onun için en zor mesele haline geldiği için onu bir kenara atmış ve boş zamanlarını ona Doğu ülkelerini tanıtan **Disraeli'nin** romanlarını okumakla değerlendirmiştir.

Bu sakin yaşantısında iyi bir yüzücü ve at binicisi olmuştur. Henüz dokuz yaşındayken anne tarafının Keltic (Eski İrlanda) dilini öğrenmeyi başarmıştır. Zaman zaman bu dili günlük konuşmalarında kullandığında, hem avlanma meraklısı akrabaları hem de okul arkadaşları tarafından aşağılanmış, alay edilmişti. Fakat ruhunda kabalık olmadığı için bütün bunlara aldırmış etmemiş ve kimseye kızmamıştı.

Okul arkadaşlarının (Harrowdays)¹⁸ kabalıklarına, çirkin konuşmalarına, çok duygulu olduğu için öğretmenlerinin yaramaz çocukları dövmesine çok üzülürdü. Hatta arkadaşlarının takılmalarına, annesine kötü lakırdılar sarf etmelerine dahi gelişi güzel, kaba saba karşılık vermekten nefret ederdi. *"Bu okulda derslerine çalışmak mecburiyetinde olan bir kaç burslu, zavallı, geri zekalı dışında, öğretmenler de dahil bütün öğrenciler için çalışmak en büyük anormallik sayılırdı."*¹⁹

Marmaduke, bütün günlerini coğrafya ve çeşitli lisanlar çalışmakla geçirir ve annesinin Hindistan'la ilgili hikayelerini dinlerdi. Okul arkadaşlarının kabasaba davranışlarından nefret eden **Marmaduke**, yalnızlığı tercih eder ve tatillerini annesi ile birlikte Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelere seyahat etmekle geçirirdi.

*"Marmaduke, annesiyle birlikte Neuchatel'de Gauvaine isimli bir papazın evinde kalmışlar ve Jura Dağlarına yürüyerek tırmanmışlardı; bu onun hayatı boyunca unutamadığı ilk dağ tırmanışı ve en büyük zevklerinden biri olmuştu. "*²⁰

Galler Bölgesindeki tepelere tırmanmış ve Welshce de öğrenmişti. İrlanda'da annesinin akrabalarıyla tanışmış ve bu dilin de egzersizini yapmıştı. Bir tatilde özel İspanyol hocasıyla, diğerinde Alman'la çalışmış ve daima arasında bulunduğu insanların dillerini rahatlıkla kullanabilmişti. Bütün bu tip seyahatleri ona bu zevki vermiş, yahut zorunlu kılmıştı. Diğer taraftan çeşitli milletleri tanımış olması onun iyi bir *romancı* ve daha sonra bu dillerin hocası olmasını sağlamıştı.

Zaman zaman kız arkadaşlar edinmiş, onlara sevgi duymuş fakat her seferinde reddedilmişti. Eserleri kısmında belirttiğimiz gibi bu duygularını İngiltere ile ilgili romanlarında konu olarak işleyen **Pickthall**, Yakın Doğu'ya gidebilmek için onyedinci yaşında Saint Catherina okuluna yatılı olarak girmiş ve Sivil Servis imtihanlarına hazırlanmak için okul müdürü Philip Waller ile aynı okulda öğretmen olarak çalışan Cadwallader Smith'in büyük yardımlarını görmüştür.

Ders yılı sonunda girdiği sivil servis imtihanlardan başarılı olmasına rağmen listede yedinci sırayı alabilmiştir. Bir taraftan sevdiği kızlar tarafından reddedilmiş olması diğer taraftan yıllardır annesinden dinlediği sıcak iklim ülkelerine gitmek için girdiği imtihanlarda başarısızlığı onu son derece üzmüş, *"fakat rüyalarında sahip olduğu Doğunun parlak güneşi, palmiye ağaçları, develer ve kumla kaplı çöl tıpkı cennet gibi ona bütün başarısızlıklarını unutturmuştu. "*²¹ Onun bu şekildeki ızdırabına dayanamayan annesi ilk kocasının kız kardeşi Caroline Hale'e mektup yazarak yardımcı olmasını rica etmişti. Bayan Hale, samimi arkadaşı papaz Dowling'in, Kudüs papazı Dr. Blyth'e yardımcı olarak gideceğini, **Marmaduke** istediği takdirde onu da götürebileceğini cevabı mektubunda yazınca, bayan **Pickthall** çok sevinmişti. Yakın Doğu'ya olan aşkını ve ilk seyahatini bu şekilde annesine borçlu olan **Pickthall**, Oxford Üniversitesine girmekten vazgeçip, papaz Dowling'le birlikte Filistin'e hareket etmişti. Arzusu, hem Doğu dillerini öğrenmek hem de sıcak iklim insanlarını yakından tanımaktı. Böylece 1894 yılında henüz 19 yaşında iken varlığından dahi haberi olmadığı Mekke'ye doğru ilk defa yüzünü çevirmişti.

Napoli'den İskenderiye'ye doğru yol aldığı anda sevinci son derece büyüktü, *onun için* İskenderiye limanındaki harikulade güneş, hayatının başlangıcı idi. Sanki onun duyguları, çalışmaları ve bütün deneyimleri yeniden başlayacak gibiydi.²²

Önce bir fes satın aldı ve ülkeyi tanımaya karar verdi. İngiliz kıyafetleri içerisinde olmamasına rağmen çok mutluydu. Araplar'ı, Suriyeliler'i, Türkler'i tanıdığı kadar Mısırlılar'ı tanımıyordu. İlk hafta

kendisine yardımcı olabilecek hiç kimseyi bulamadı. Fakat vaktini de boşa geçirmede. Kendisine Arapça öğretmesi için yaşlı bir hoca buldu. Kentin her semtini dolaştı. Bu arada İngiltere’de ki kukla oyunlarına benzer gölge oyunlarına (Karagöz) rastladı. İslamiyet’te insanların doğrudan doğruya temsil edilmeleri, drama veya bir Müslüman’ın giyinip süslenmesi, gösteriş yapması yasaklanmış olduğundan bu oyunlar halk arasında rağbet görmekteydi.

Marmaduke’ün Mısır’da kaldığı süre içinde İskenderiye’nin dışına çıktığını söyleyemeyiz, zaten papaz Dowling’le birlikte birkaç hafta sonra Filistin’e Yafa şehrine gitmişlerdi. Orada, yerleştikleri pansiyonlarda kalan ve bir gün Hz. İsa’nın yeniden geleceğine inanan Hristiyan Almanlar, **Marmaduke**’e yeteri kadar çevre ve insanlar hakkında bilgiler verdiler.²³

Yafa’daki İngiliz Papazı J. E. Hanauer, ona arkadaşlık ederek oradaki yaşantısına renk katmıştı. Birlikte dolaştılar ve ünlü antikacıları, botanistleri, folklorcuları tanıdılar.²⁴ *“Onlar, **Marmaduke**’e ülke ve orada yaşayan toplum hakkında daha fazla bilgiler verdiler. Hatta Rusya’dan Kudüs’e gelen hacılarla da tanışmak fırsatını buldu. Rusya’nın her bölgesinden gelen bu insanlar yollarda sefil düşmüşler ve ciddi şekilde hastalanmışlardı. Fakat kendileri ile konuşulduğunda bu mukaddes topraklarda ölmek onlar için cennete gitmek demekti, ilk defa bütün hayatı boyunca politikalarından, batıl inançlarından ve kötü yönetimlerinden nefret ettiği baş düşmanı Ruslar’ı burada tanımıştı.”*²⁵

Dedeleri gibi kısa boylu olduğundan çok defa *“İngiltere’deki dostları kendisine ırkının bugün hayatta olan yeğane temsilcisi olarak takılırlardı.”*²⁶ yahut Filistin’ de, Mısır’da kaldığı süre içerisinde kendisi ile karşılaşan Araplar ilk bakışta kentlerde oturan Araplar gibi kısa boylu, koyu kahverengi gözlü olmasına rağmen beyaz teninden dolayı onu kesinlikle Türk sanırlar yahut İranlı’ya benzetirlerdi.

19 yaşında genç bir Hristiyan delikanlı olarak hac kafilesi ile Mekke’ye gitmiş fakat henüz Müslüman olmamıştı. **Marmaduke**, yakın Doğu’ya yaptığı iki yıllık bu ilk seyahati sırasında bir taraftan Filistin, Mısır ve Suriye’yi dolaşmış diğer taraftan Şam’da kaldığı süre içerisinde Arapçasını ilerletmiştir. 1896 yılında orada tanıştığı Süleyman ve Raşit adlı iki arkadaşından da ayrılarak Türkiye üzerinden İngiltere’ye hareket etmişti. Böylece Türkiye’yi ilk ziyareti kısa süreli olmakla beraber 1896 yılına rastlamaktadır. Gemiden indiği İzmir’den karayolu ile gittiği İstanbul’a onun büyük çatılı evlerine, kapalı çarşılarına, kısaca; pırıl pırıl güzelliklerine, gül bahçelerine ve İslam dünyasının en güzel mimarisini sergileyen bu büyük başkentte, ayrıca Türkçeye ve dilin konuşulduğu, onun hayatı boyunca hayranlık duyduğu Mehmetçiklerin doğduğu Anadolu’ya aşık olmuştu. Bu hayranlıklarını romanları bölümünde belirttiğimiz Türkiye ile ilgili **The Early Hours** ve **With the Turks in War Time** adlı eserlerinde görmekteyiz.

Yakın Doğu’nun parlak güneşinden, İngiltere’nin sıkıcı iklimine yeniden dönüşünde annesi ve akrabalarının sıcak ilgisiyle karşılanmış ve iki yıl sonra Saint Catherine okulundaki öğrentmeni Cadwallader Simth’in kızı Muriel Smith’le evlenmiştir. Evliliklerinin ilk yıllarını İsviçre’de geçirdiler.

Burada başlangıçta **Bunny Book** olarak adlandırıp, eserini bitirdikten sonra **All Fools** olarak başlığını koyduğu romanını bitirdi. Bu eserinden bin kopya bastırmasına rağmen ancak yüzotuz adedi müşteri bulabildi. Bunu takip eden yıllarda İngiltere ile ilgili **Larkmeadow**, **Enid** gibi romanlarının yanında, konusu itibariyle İslam ülkeleriyle ilgili **The House of İslam**, **The House of War**, **Veiled Women**, **Said the Fisherman**, **Oriental Encounters** adlı romanlarını da tamamlamıştır.

1907 yılında tekrar karısı ile birlikte Suriye'ye seyahat etmiş, oradan Mısır'a ve daha sonra 28 Aralık 1908 de Beyrut'a gitmişlerdi. **Genç Türkler İhtilalinin** gerçekleştiği bu dönemde tanık olduğu olayları **The Early Hours** adlı romanında anlatmıştır. Birbirini takip eden yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun karşılaştığı iç ve dış mücadeleleri başından takip eden **Pickthall**, **With the Turks'in War Time** adlı hatıratının önsözünde belirttiği gibi İngiliz basının sıkıcı atmosferinden kurtulmak ve gerçekleri bizzat görmek maksadıyla 1913 yılının Şubat ayında Türkiye'ye gitmiştir: *"1913 yılının Şubat ayında içinde bulunduğum sıkıcı ortamdaki kurtulmak için birkaç aylığına da olsa Türkiye'ye gitmeye karar verdim. Gerek İngiliz basını ve gerekse halkı 20. yüzyılda Türkler'e karşı bazı Balkan Devletlerinin kurnaz yöneticileri tarafından yürütülen **Haçlı Hareketinin** çağırısına körü körüne boyun eğmekteydi. Bu taassup, bana göre, kendi ülkelerinin çıkarlarına değil, bizim Doğu'daki en büyük rakibimiz Rusya'nın çıkarına yarayacak şekilde İngiliz Devlet adamları tarafından destekleniyordu.*

*Hristiyanlığın bir Müslüman ülke karşısında böyle bir birlik göstermesi bir çok kimselerce takdir ediliyordu ama bu durum Doğu'yu seven İngilizleri çok üzüüyordu. Kimse bu olayları seyreden Asya'ya önem vermiyordu. Birisi buna dikkati çektiği zaman, ona Asya'nın medeniyetten uzak ve Hristiyanlık dışı bir ülke olduğundan önemsiz sayıldığı söylenir ve bu görüş de bir çok kimselerce geçerli sayılırdı. "*²⁷

Türkiye'ye hareketinde uğradığı Berlin'de Türk parlamenterleri **Hakkı Paşa** ile bir kaç gün beraber kalmış ve ondan Balkan devletlerinin Türkiye'ye taarruz etmek için hazırladıkları canavarlıklarını dehşetle öğrenmişti. ²⁸

İlk birkaç haftasını geçirdiği Beyoğlu'ndan son derece nefret etmişti, zira Beyoğlu Rum, Ermeni, Yahudi gibi çeşitli ırklara mensup azınlıkların oturduğu küçük bir Avrupa'dan farksızdı. Buradan ayrılmakla duyduğu memnuniyetini 31 Mart 1913 tarihli arkadaşı Machell'e yazdığı mektubunda şu şekilde belirlenmişti: *"Sonunda tatlı su Frenklerinden, çalgılı kahvelerden ve her türlü kötülüklerin kaynağı Beyoğlu'ndan kaçarak gerçek bir Türk mahallesine yerleştim. "*²⁹

Yakın dostu İngiliz parlamenterleri **Aubry Herbert'in** tanıştırdığı **Rıfat Bey**, **Pickthall'a** Beyoğlu'ndan ayrılarak yerleşmek istediği Türk mahallesinde oturan Türk tebasına geçmiş Alman asıllı **Misket Hanımı** tanıştırmış ve Misket Hanım oturduğu evin iki odasını ona kiraya vermişti.

Bizim için büyük önem taşıyan Türkiye'de kaldığı süre içindeki karşılaştığı yahut tanık olduğu hadiseleri, İngiltere'de **The New Age** adlı dergide yayımlamış (1914) daha sonra bu hatıralarını **With the Turks in Wartime** adlı eserinde toplamıştır.

J. M. Dent Sons, Ltd (1914) Yayınevi tarafından Londra'da basılan bu eserdeki hatıralarının kısa özetlerinin, yazarın Türkiye'de kaldığı zaman bakımından daha iyi değerlendirilmesi için incelememize koymayı faydalı bulduk.

Özellikle Romanya'dan İstanbul'a gelirken vapurda tanıştığı bir yolcuyla aralarında geçen konuşmada Türklere karşı beslediği sempati dikkat çekicidir.

Kalın bir sis tabakası ile kaplı Karadeniz üzerinde idik. Romanya'yı yavaş yavaş geride bırakmıştık. Gemide takriben kırk kadar yolcu vardı, hepsi de İstanbul'a gidiyorlardı. Harb zamanında İstanbul'a gitmekten herkes çekiniyordu, çünkü söylenenlere göre Avrupalılar katlediliyorlardı. Güvertede dolaşırken birisi yanıma yaklaşarak Fransızca olarak havanın ne kadar soğuk olduğunu söyledi, ben de cevap verdim. Bana Fransız mısınız diye sordu, hayır dedim, benim hangi milletten olduğumu merak ediyordu, kendisine İngiliz'im diye cevap verdim.

Benimle tanıştığına memnuniyetini bildirip, şayet arzu edersem benimle İngilizce konuşabileceğimi tekrarladı, çünkü İngilizleri çok sevdiğini belirtiyordu. Nereye gittiğimi sorunca kendisine İstanbul'a diye cevap verdim. Daha önce İstanbul'da bulunup bulunmadığını sordu. Kendisine onsekiz yıl önce yine gelmiştim dedim. İşimi sordu. Hiç bir işimin olmadığını sadece seyahat ettiğimi söyledim. Bu kış mevsiminde, harb içerisinde seyahat olurmuymuş diye hayrete kapıldı. Kafasında fes vardı, fakat Türk değildi. Bana, yoksa politikacı mıyım diye sorunca, hayır sadece yazarım diye cevap verdim. Benimle tanışmaktan büyük memnunluk duyduğunu ifade ederek kendisine soru sorup sormayacağımı öğrenmek istedi; çünkü kendisinin Türkiye'de yeteri kadar olup bitenden haberdar olduğunu söylemişti, hatta bana gizli bilgiler dahi verebileceğini ima edince; hemen Makedonya'da Bulgarlar'ın yaptıkları canavarlıklarla ilgili bir soru sordum. Alaylı bir tavır takınarak hepsi yalan diye haykırdı ve Dedeagaçdaki arkadaşından aldığı haberlerin şu anda işittiğinin tam tersi olduğunu, bilakis Türkler'in Hristiyanları katlettiğini anlattı. Fakat her insafılı Avrupalının Bulgar kuvvet ve komitacılarının Dedeagaçta yaptıkları barbarlıklara tanıklık edeceğini söylediğimde, bana; efendim siz durumu bilmiyorsunuz, Türkler ikiye, üçer katliama başlayınca Bulgarlar da onlara ya Hristiyan olacaksınız yahutta burayı terk edeceksiniz; aksi halde hepinizi öldüreceğiz dediler. İşte biz Türkiye'deki Hristiyanlar, Müslümanların bu taassubundan çok acı çekiyoruz.

Kendisine gülerek iddia ettiğinin saçma olduğunu söyledim. Şayet Türkler olmasalardı bugün Doğuda hiç bir Hristiyan'ı hayatta bulamazdınız, Latin Avrupa'nın fanatizmi sizi de güzel bir yol bularak ortadan kaldırırdı. Dua ediniz ki, Türkler bu topraklarda oturmakta ve büyük hoşgörülerini yüzünden bu gün siz de hayatınızı devam ettirmektесiniz.

Latin Avrupa'nın fanatizmi deyince fikrini değiştirdi ve benimle hemfikir olduğunu ve Türkler'in fanatik olmadıklarını kabul etti. Bana bu defa Ermeniler'le ilgili sorular sormak istedi, fakat kendisini reddettim.

Bütün bu karışıklıkların sorumlusu Avrupalılardı, zira gerek misyoner gayretleriyle ve gerekse Osmanlı Hristiyanların içişlerine karışıyorlardı.

Boğaz, yabancı gemilerle doluydu, gemideki yolcuların memnuniyetleri yüzlerinden okunuyordu, zira bu gemilerin İstanbul'daki Hristiyanları emniyete aldıklarını söylüyorlardı; hatta sinirli bir Fransız kadın göz yaşlarını gizlemeyerek, bu gemilerin burada oluşlarından dolayı Tanrı'ya şükrediyordu. Oysa İstanbul'da her şey sessiz ve barış içerisindeydi. Hele Ortaköy o muhteşem minareleriyle göz kamaştırıyordu. O Dolmabahçe, o kahverengi, o çok zarif ve kırmızı kiremitli çatılar, o selvilerin süslediği tepeler ve o sakin deniz çok görkemliydi. Kısacası manzara büyüleyiciydi.

Bana rehberlik eden Hristiyan, harb zamanında İstanbul'un bu kadar sakin oluşuna ve en küçük bir gürültü olmamasına rağmen neden Boğazda yabancı gemilerin varlığını anlayamıyordu. Beyoğlu, İstanbul'da aristokrasiyi temsil etmektedir. Bir sabah ana caddede şu cümleler beni hayrete düşürdü; **“Rendezvous de L'aristocratie Perote.”** İçerisi yalıtık, kendini beğenmiş mağrur çehrelerle doluydu. Bir kaç Türk'ü alarak bu berber dükkanını kendilerine gösterdim. Burası sanki küçük Avrupaydı.

Türkler'in kendi başkentlerinde yabancı uyrukluların dünyasıydı Beyoğlu. Kaldırımları Yunanlı yahut Avrupalı insanlarla doluydu. Bu insanlar fötr şapkalı, fesli yahut modern giyimliydi.

Yanımdan geçen her çehre tıpkı kurnaz, hilekar bir hayvanı andırıyordu. Kahvelerden şarkı sesleri alabildiğine yükseliyordu ve eğlence yerleri oldukça canlıydı. Buralarda Osmanlı meseleleri konu edilmişti, oysa buradan otuz mil ötede **Çatalca**'dan top sesleri geliyordu ve Türk çocuğu ölüm kalım mücadelesi veriyordu.

Elbette ki, bunlar Hristiyanlardı. Onlar için bu top seslerinin ne önemi olacaktı, nasıl olsa Türkler Müslümandılar. Onlar ise Hristiyanlardı. Onların tek arzusu Türkler'in yok olması ve bu ülkenin hangi milletten olursa olsun Hristiyan bir kral tarafından idare edilmesi idi. İşte Türkler'in ızdırap çektiği bu topraklardaki Hristiyanların mutluluğu her hali ile gözler önünde idi, ama onlara bu hürriyeti, bu serbestliği Türk kanunları vermişti. Türk polisi caddelerde sırtlarında silahları olduğu halde ikişer ikişer yürür ve bu gürhunun emniyetini sağlardı. Aslında yapılacak iş, harp sona erinceye kadar bunların eğlence yerlerini kapatmak ve bu hareketlerini men etmektir. Hal böyle iken etrafta dolaşan söylentiler Hristiyanların katledilmeleriyle ilgiliydi. Hele **İngiliz Basını** tamamen Türk fanatizmini temel alıyordu.

Bulgarlar **Çatalca** hattını kırmışlar, İstanbul'a doğru ilerliyorlardı, İstanbul, boğazlarda demirleyen yabancı gemilerin sarhoş askerlerinin çıkardıkları gürültüler hariç tutulursa, çok sakin. Bulgarlar **Çatalca** hattındayken İstanbul'da Yunan kilisesinin papazı ölmüş ve kendisine cenaze töreni düzenlenmişti. Törenin selametini de Türk kuvvetleri sağlıyordu, o sırada Kuzey İrlanda'dan gelen bir arkadaşım şu paralelliği kuruyordu.

Acaba Roman katolik ordusu, Protestan Belfast'a girdiğinde Katolik kilisesinin papazı ölmüş olsaydı ona dini bir tören yapılmasına müsaade edilirmiydi. ³⁰ Yine, Beyoğlunda Hristiyanlarca mukaddes sayılan bir perşembe günü Rum kilisesinin etrafında çeşitli gruplardan oluşan insanlar kavgaya tutuşmuşlardı. Erkekler birbirlerini bıçaklamışlar, kadınlar korkudan bayılmışlardı, Büyük Haç kırılmış fakat papaz ve yardımcıları salimen kurtarılmıştı. Türk polisi bu isyanı bastıramamış ve Şiş'li den atlı bir gurup yardıma gelmiş, düzeni sağlamış ve hatta yaralıları yardım ederek en yakın hastanelere ulaştırmışlardı.

Bu da Türk asaletinin bir başka örneği idi. Bir başka gün Ayasofya'ya uğradığımda caminin Trakya'dan, Makedonya'dan gelen Türk muhacirleriyle dolu olduğunu gördüm. İçeriye girerken hocanın şapkamı çıkarmamı ikaz edeceğini anlamıştım. Kendisine Arapça cevap verince etrafıma toplanıp bana el yazması bir **Kur'an** vererek yüksek sesle okumamı rica ettiler, çok iyi okumuş olmalıyım ki, hep bir ağızdan *Maşallah!* çektiler. Bu defa benimle Türkçe konuşmak istediler, kendilerine öğrendiğim bir kaç cümleyi tekrarlardım, çok memnun oldular.

Akşam üzeri yeniden Beyoğlu'na gittiğimde kaldırımlardaki kalabalığın çok neşeli olduğunu ve kahkaha attıkların gördüm, olup biteni anlamak için kafamı çevirdiğimde; üçyüz kadar yaralı Türk askerinin ikişer ikişer el ele yürüdüklerini gördüm, Oldukça bitkin vaziyetleri vardı, yine de cesaretlerini tazelemek için bazıları marş söylüyorlardı, Bunlar tertemiz, asil **Anadolu Türkleriydi**. Yüzleri sararmış bu asil insanlar etrafa hiç aldırış etmiyorlardı.

Irkların en üstünü bu insanları Avrupalılar tanıyamazlardı. Onlara göre bu asil Türk insanları kirli idiler. Zira Beyoğlu aristokrasininin değillerdi. Günde beş vakit Tanrıları ile başbaşa idiler, işte bunun için fanatik sayılıyorlardı. Misyoner okullarında okumamışlardı, bunun için de barbardılar. Tek günahları kendi ülkelerinin kurtarılması için mücadele etmekte, bu da Hristiyanların alay konusu olmuştu. Ülkelerini sömürmek isteyen, sözüm ona, uygar Hristiyanlara karşı savaşan bu insanlara kendi başkentlerinde gülünüyor ve alay ediliyordu. **İşte Hristiyan kardeşler tarafından gülünen, yuhalanan fanatik Türkler bunlardı.**

Beni son derece sıkı Beyoğlu'ndan ayrılmaya karar verdim, orada tanıdığım **Rıfat Bey**, ³¹ bana Türkçe öğrenebilmem için Arapça bilen bir hoca buldu. Rıfat Bey Beyoğlundan ayrıldığı taktirde iyi ve temiz bir otel bulamayacağımı, fakat her rahatlığı ve cazibeyi ancak Türkler'in evlerinde bulmanın mümkün olacağını söyledi.

Beyoğlundan ayrılmıştım. Rıfat Beyin bir başka arkadaşı ile tanıştım. Deniz subayı idi, İngilizcesi Fevkalade idi, iyi golf ve tenis oynuyordu, bana Türkçe öğretebilirdi. Tenis oyununa gelince, bunu şiddetle reddettim; zira Türkiye'ye tenis oynamak yahut kendi ana dilimi konuşmaya gelmemiştim, öyle olsa İstanbul'da tanışabileceğim bir çok İngiliz vardı, Benim maksadım kalacağım bir kaç ay içinde Türkleri daha iyi tanımak ve öğrenmek, arzuladığım şeyleri yakinen görmektir.

Bana Beyoğlu'nda kalmaktansa Hristiyan toplum tarafından horlanan Müslüman bir Türk köyünde kalmak daha cazip geliyordu. Rifat Bey neden bu kadar Beyoğlu'ndan nefret ettiğini soruyordu, oysa Beyoğlu Avrupa'dan farksızdı ve orada yaşayan insan Avrupa'nın özlemine duymazdı. Belki öyle idi ama bana göre, hiç de cazip yanı yoktu, zira orada bulunan insanların Türkler'i tanımadıklarını ve onlar hakkında çok yanlış fikirlere sahip olduklarını görmüştüm. Rifat Bey, benim Beyoğlundan ayrıldığımda, belki kendi ırkının yaşama sistemini görüp bundan yanlış kanaate sahip olacağını düşünüyordu. Oysa ben Araplarla yaşamıştım ve Müslümanlara aşık olmuştum. Bunları kendisine söyleyince gülümsedi ve beni bu düşüncemden dolayı kutladı. Benim için tek sorun, karımın yanımda olmayışı idi; çünkü kiralık ev bulmam zor olacaktı.

Bir akşam Rifat Bey bana eski bir arkadaşı olan Misket Hanımdan söz etti.³² Misket Hanım Avrupalı olmasına rağmen Beyoğlu'ndaki kadınlardan farklı olarak çok sade ve intizamlı idi; Zira küçüklüğünden beri Türk tebasına geçmiş ve Müslümanlarla birlikte yaşamıştı. Ana dili olarak Türkçe konuşuyordu. Anadolu yakasında, Erenköy'de, köşkte oturuyordu. Babasının ölümünden sonra oturduğu köşk kendisi için oldukça büyüktü onun için oradan bir oda kiralamak mümkün olabilirdi. Avrupa doğumlu olması evini bir erkek ziyaretçiye kiraya vermekte başkalarından çekinmemesini sağlıyordu.

Gerek evlerin ve gerekse köşkerlerin etrafları yüksek bahçe duvarlarıyla çevriliydi. Bu evler numarasızdı, ayrıca Türkler'in soyadları da yoktu.³³ Fakat Türkler için bu problem değildi; çünkü kadınlar zaten çarşıya, pazara gitmezler bunu sadece erkekler yaparlardı. Kadınlar için komşuları ve kalmakta oldukları güzel evleri yeterli idi. Hatta bir gün, yaşlıca bir kadının tam dört saat bir paşanın evini arayıp bulamadığına şahit olmuşumdur.

Günde iki saat kadar Türkçe çalışıyordum. Hocam Hristiyan bir Araptı.³⁴ Galatasaray mektebinde de hocalık yapıyordu, fakat Türkler gibi son derece mütevazı ve nazikti.

Beyoğlundan ayrıldığıma öylesine mutluyum ki; benim için kuru ekmek yemek, yahut taşın üzerinde uyumak ondan daha şerefliydi. Türkler'e duyduğum bu büyük sempati az da olsa ev sahibem Misket Hanım'ın sıkıntısını hafifletiyordu. *"Neden bütün Avrupa bizden nefret ediyor."* diyordu, Misket Hanım, neden kendilerini uygar, eğitilmiş gören Hristiyanlar, dünya üzerindeki milletlerin en mütevazisi, en dürüstü olan Türklere karşı böylesine öldürücü fanatizm içerisindeydiler. Misket Hanım çocukluğundan beri Türkler'le birlikte yaşıyordu. Babasının ölümünden sonra, bir çok Avrupalı dostları ona emniyette olabilmesi için burayı terk edip Beyoğlu'na gitmesini söylemişlerdi, bu da Türkiye'de yaşayan Hristiyanların Türkler hakkında ne kadar az bilgiye sahip olduklarını göstermez mi? Bugüne kadar burada Müslüman hizmetçilerimle birlikte yapayalnız yaşamış olmamı çok şaşırtıcı buluyorlardı. Fakat Misket Hanım, dünyanın neresinde olursa olsun yaşamaktansa burada yaşamış olmayı, hem daha çok emniyetli hem de saygı değer buluyordu.

Misket Hanım bana, bugüne kadar gerek fakirinden, gerek zengininin şevkat ve nezaketten gayri en küçük bir sıkıntıyla karşılaşmadığını belirtti. İşte Hristiyanların yok etmeyi hedef aldıkları insanlar bunlardı. Bir hastane de hemşirelik yapmıştı, *“Keşke o yaralı, hasta insanların ne kadar iyi sabırlı olduklarını görebilseydin”* diyordu.

Onlardan söz ederken gözleri dolmuştu. Hastane de hemşire olarak çalışan tek kadın kendisiydi. Diğer personel Türk’tü. Bunların arasında çok büyük nezaket görmüştü. Meslektaşları onun hayat arkadaşları olmuşlardı. Avrupalılar’ın bu değerli Türkler için uydurdukları yalanların sebebi neydi? Misket Hanım haklıydı, ben de Sussex’deki çiftliğimden ayrıldıktan beri en çok rahat ettiğim yer olarak burasını bulmuştum.

Bir gün Rıfat Bey’le birlikte dindar bir parlementer ile karşılaştım.³⁵ Rıfat Bey benim, Müslüman dostu olduğumu kendisine belirtti. Ülkenin geleceğini konuşuyorduk. Türkiye’de Avrupalılar’ın da istediği yenilikler benimsemesine rağmen bu Hristiyan fanatizminin sebebi neydi? Neden Avrupa’daki Osmanlı eyaletlerinde yaşayan Müslüman toplumu ortadan kaldırıyorlardı. İşte bu konudaki fikrimi şu şekilde belirttim: Hristiyan Devletler birbirlerinden korkuyorlardı, bunun için de hiç bir şey yapamıyorlardı ve Türker’in ezeli düşmanı olan Ruslara, önder olmaları için yardımcı oluyorlardı. Batı Avrupa Devletlerinin tek arzuları eski devirlerde olduğu gibi bugün de din için bir araya gelip savaşmak istiyorlardı; işte bu da onların ne kadar cahil olduğunu göstermektedir.

Bir gün Misket Hanım’a karımın da Türkiye’ye geleceğini söylediğimde gözleri ıslı ıslı olmuştu. Şimdi tek merak ettiği şey; acaba karım da benim kadar Türkler’i sevecek miydi? Türk kıyafetlerinden hoşlanacak mıydı? Daha şimdiden evinde gerekli hazırlıklar başlamıştı.

Hürriyetçiler, İttihat ve Terakkicileri Kamil Paşa kabinesini devirmekten dolayı ayıplıyorlardı.³⁶ Arkadaşlarımın büyük bir kısmı Hürriyetçiydiler. Fakat iki yahut üç tanesi ki, bunlar en iyileriydi, ittihatçıydılar. İki tarafı da çok dikkatlice dinlerdim fakat bu münakaşalarda iki tarafı da tutmuyordum. Bir gün bir arkadaşım Edirne’nin işgal edildiğini bana söyledi. Gerçekten de top sesleri eksik değildi. Bulgarlar, Sırp’ların ve gönüllü Rusların da yardımıyla kenti işgal etmişlerdi. Makedonya ve Arnavutluğun kaybedilmesi Edirne ile mükayese edilemezdi.

Edirne’nin yeniden alınması gerekiyordu. Türkçe öğretmenim olan genç öğrenci ile ben, bu Müslüman kalesini yeniden kuşatmak için yan yana çarpışmaya gönüllü olarak katılmak için yemin ettik.³⁷ Edirne’yi kaybetmek bardağı taşıran son damla olmuştu. Hürriyetçiler, ittihatçıları sürekli ayıplıyorlardı; güya onlar Edirne’yi kurtarmak için Kamil Paşa kabinesini düşürmüşlerdi, Oysa şimdi Edirne tamamen elden çıkmıştı. Meseleyi ev sahibem Misket Hanımla konuşuyorduk; onun koyu bir ittihatçı olduğunu o zaman anladım.

Gerek Edirne’nin düşüşü, gerekse soğuk hava koşulları yüzünden çok hastalanmıştım. Ziyaretime gelen Türk hanımları beni bir erkek kardeşleri olarak kabul ediyorlardı, fakat erkeklerin büyük bir çoğunluğu yine de benden karımın gelmesini de istiyorlardı.

Türk hanımlarından biri İsviçre'ye tedavi olmak üzere gideceğini söylemişti; yalnız acaba Türk kıyafetleriyle gidebilir miydi? Çünkü ona Avrupalı bir kadın, şayet Türk kıyafetiyle giderse fanatik Hristiyanlar onu param parça ederlerdi, demişti. Ben katiyyen böyle olmayacağını, onların yanıldıklarını kendisine söyledim ve mutlaka Türk kıyafetiyle gitmesini ısrar ettim.

Köyümüzdeki kadınlar altı aydan daha fazla bir zamandır kocalarından, oğullarından hiç bir haber alamamışlardı. Acaba sürgünde miydiler, ölü müydüler? Bu kadınların ıstıraplarını İngiliz kadınları idrak edemezlerdi; Zira onların çok meşgaleleri vardı. Oysa Müslüman kadınların kocaları ve çocukları bütün hayatları demektir. Komşularımızdan bir kadın onbeş yıldır evli olmasına rağmen çocuğu olmamıştı. Fakat yine de kocasına olan sevgisini aynen sürdürüyordu. Kendisine, kocasının harpte öldüğü söylenmesine rağmen o, haberlere inanmıyor ve her an kocasının döneceğini ümit ediyordu. Bir gün kendisinden ölünceye kadar kocasını bekleyeceğini duydum. Kendilerini kız kardeşim olarak kabul ettiğim Türk hanımlarından birisi, kocasının asılmış olduğuna ve kardeşinin de Arnavutluk'ta öldürüldüğüne çok üzülüyordu, halbuki bir kaç hafta içerisinde bu haberlerin yanlış olduğunu öğrendim. Bunun sebebi de o zaman soyadlarının olmayışından kaynaklanıyordu.

Türkler'in gerek İngiltere'de gerekse Fransa'da az da olsa dostları vardı. Londra'da bulunanlar İngiltere'nin Balkan politikasını eleştiriyorlar, Fransa'dakiler ise -Pier Loti gibi şahsiyetler-eziyet çekiyorlar, alay ediliyorlardı.

Aslında İngilizlerde de Fransızlar da olduğu gibi hoşgörü, insanlık ve özgürlükten söz edilir; halbuki bütün bunların zamanı geldiğinde aksini göstermişlerdir. Yerli halk ziyadesiyle tutucudur, zaten Avrupa ülkelerinde hükümeti yerli halk kontrol eder.

Allah bu hiyanetlerinden dolayı onları cezalandıracaktır. Hindistan bugün memnun değildir. Bazıları İngiltere'nin bir gün Hindistan'dan Rusya lehine vazgeçeceğini söylemekte; ama ben onların fikrine beş para bile vermiyorum, çünkü İngiltere, eline aldığı hiç bir şeyden vazgeçmez. Her ne kadar Müslümanlara karşı Rus-İngiliz ittifakı varsa da; bunun geçici olduğuna inanıyorum. Bu taassup ortada iken bizim Türkiye'deki diplomatlarımız, misyonerlerimiz, hatta; bir çok aydınlarımız İngiltere'nin çok mükemmel olduğunu ve hiç bir fena düşüncenin sahibi olmadığını anlatıyorlar.

Türkiye'nin elbette ki, aydın insanlar arasında binlerce dostu vardır fakat onlara kulak asan yoktur.

Bizim liderlerimiz, çoğunlukla birinci sınıf zeki insanlar değillerdir, bazan hata yaparlar fakat onlara hatalarını kabul ettiremezsiniz. Bizim halkımız, çok eski bir gurura sahiptir; işte bunun için sevimsiz bir ırkımız vardır. Gerçi Türkiye'deki hürriyetçiler; şayet İngiltere'de halk Türkiye'yi desteklese ve sürekli düşmanları Ruslardan ayrılrsa o zaman kendilerinin en büyük dostu olacağını sanıyorlar, çünkü, onlara göre İngilizlerin, Sırp'lar yahut Bulgarlar gibi tutucu olmadıklarına inanıyorlar.

İngiliz Basını, Balkanlar'daki Müslüman katliamını katiyyen kabul etmemektedir, halbuki Yakın Doğu'yu bilmeden, Türk tarihini tanımadan gerçekleri yazmak mümkün değildir. Türk'ler

mükemmel ve saygıdeğer sanlardır, , İstanbul'daki Yunanlılar dahi, Sultanı bir Latin Krala her zaman tercih etmişlerdir.

Rusların bütün arzuları Türkleri ortadan kaldırmaktır, bunun için de Osmanlı imparatorluğu içindeki Hristiyan toplumun içişlerinde karışmak ve onları Türkler'e karşı devamlı kışkırtmaktadırlar, aslında II. Abdulhamid'in yanlış tutumları olmamış değildir, fakat Türkler onu da tahtından indirmişlerdir. Rusların kışkırttığı bu Hristiyanlar, daima Batının sempatisini kazanmağa gayret sarf etmişlerdir. İşte Balkanlardaki Bulgarların gaddarlıkları, isyanları ve komitacılıkları, bunun açık örneğini göstermektedir. Öyle sanıyorum ki, şu Ruslar olmasalardı; Osmanlı imparatorluğundaki Müslüman ve Hristiyan topluluk bir millet gibi rahat ve mutlu yaşayacaklardı. Beni bir Türk dostu olarak, bu mesele çok düşündürmüştür. Edepli İngiliz halkı bu gerçekleri bilse, sanırım benim ızdırabımı anlamış olacaklardır. İşte bütün bunları kendi ırkının insanlarına daima anlatmaya gayret ettim. Aslında, elbette ki en kötü Hristiyanın en kötü Müslümandan farklı olmadığına ben de inanmaktayım.

Türkler, çocukluklarında ellerine geçen paralarını kumbaralarında biriktirirler ve günü gelince bu paralarıyla çeşitli işler yaparlardı. Bu şekilde zengin olanlar da çoktu. Aslında onlara göre para sarı bir yıldı, insanı sokardı ama yine de hayatta mücadele etmek için en büyük silahtı. Buğdayı un yapmak için öğütmek gerekir, bunun için de değirmene ihtiyaç vardır. Fakat üç tip değirmen vardı; biri rüzgarla, diğeri suyla ve en iyisi de buharla çalışan idi. İşte buharlısı için elbette ki, para önemliydi. Fazlasıyla tutucu insanlar paranın bütün kötülüklerin kaynağı olduğuna inanırlardı; onlar için zenginlik hor görülürdü, fakat yine de memleket sever, merhametli ve adaletli olmak koşuluyla zenginlik çok iyi şeydi, çünkü ülkenin kurtarılması ve korunması için, en büyük silahtı.

Misket Hanımla sohbet ederken üç Yunanlı kız bizi ziyarete gelmişlerdi. Başımda fes vardı, beni Türk sanmışlardı. Misket Hanım beni onlara tanıştıırken; Türkler'i Yunanlılar'a ve diğerr milletlere tercih eden birisi olduğumu söyledi. Kızlar çok üzüldüler ve gerçekten bir Avrupalı Türkleri nasıl severdi, bu mümkün olamazdı, eğer gerçekse nedendi? Türkler hayvanlar gibi iyi huyludurlar ama barbar değiller miydi, tutucu değiller miydi, kadınlarını dört duvar arasında muhafaza etmiyorlar mıydı? Kısaca; Hristiyan da değillerdi. O halde nasıl sevilirlerdi? Bunları dinledikten sonra Misket Hanım kızlardan birine: Baba eviniz yandığı zaman sizi muhterem Hristiyan kardeşleriniz değil, Türler kabul etmiş ve yardımcı olmuşlardı. Bunu unuttunuz mu ki, şimdi onlara bu kadar nefret duyuyorsunuz dediğinde, kız utanmıştı. Fakat yine de Türkler'den ve yanlış inançlarından ötürü onlardan nefret ediyordu ki, onlarca en itibarlı şey, fırsat bulduklarında bir Hristiyan öldürmekti. Dayanamayıp kendilerine hayatımın bir kısmını Müslümanlarla birlikte geçirmiş biri olarak, onları çok iyi tanıdığımı söyledim ve kendilerine, bizzat başlarından geçmiş Türkler'in fanatizmiyle ilgili bir örnek vermelerini rica ettim. Kızlardan ikisi şaşırdılar. Fakat küçüğü; kendilerine gavur diye arkalarından bağırıldığını ve buna çok üzüldüğünü söyledi. Ayrıca geçen gün Türkler'den birinin bir kızı öptüğünü

söyledi, bunlara gülmemek için kendimi zor tuttum ve bunların hiçte önemli meseleler olmadığını belirttim. Kızlar çok şaşırmışlardı. Aslında bu kızlarla uzun süre konuşup tartıştık, neticede bunların da Türkler'i sevdiklerini anlamıştım. Fakat ne yazık ki, ebeveynlerinden ve papazlarından böyle konuşmaya alıştırmışlardı. Kalkıp bir yunanlı, Türkler'in istilacı bir ırk olduğunu iddia etse, o zaman kendileri neden gelecekte Ayasofya'nın yeniden kilise olacağını ve İstanbul'un yeni bir Kostantin tarafından idare edileceğini düşünüyorlardı. Türkler Yunanlıları sevmezlerdi ama nefret de etmezlerdi. Yunanlılar'ın Türklere düşmanlığı bir nevi dogma idi, onlar Ermeniler'den Bulgarlar'dan ve katoliklerden de nefret ederlerdi. Avrupa, Yunanlılar'ın bir gün İstanbul'u alamayacaklarını söylese o zaman Türkler'le hiç bir mesele bulunmayacaktı. Aslında Yunanlılar'ın kültürlü olanları Ermeniler'in büyük bir çoğunluğunun Ruslar'ı Türklere tercih etmeyecekleri gibi onların da başkalarını Türkler'e tercih etkiyecekleri gayet açıktır.

Birden fazla evlilik, hala Türkler arasında bugün de vardır, fakat kalkıp biri; Türkler kadınlarını dört duvar arasına hapsedmişler derse bu fikrin modasının geçmiş olduğunu söylemek daha yerinde olur. Bazı hallerde, örneğin bir ailede çocuk olmazsa, kadının muvafakatı ile koca, bir yenisini alabilir yahut koca, İstanbul'dan çok uzaklara; Bağdat'a, Şam'a tayin edildiğinde, karısı İstanbul'un cazibesinden ayrılamazsa o zaman kocanın, orada dört yahut beş sene yalnız kalamayacağı için kölelerinin de ısrarı ile izdivaç yaptığı görülmüştür. Bununla beraber boşanma da Türkler arasında çok zor değildir. Karı koca geçimsizliği devam ederse o zaman koca; karısını memnun etmek suretiyle boşanabilir. Bir seferinde yedi defa evlenmiş bir kadın tanımışım. Kadınlar ancak akrabaları arasında peçesiz dolaşabilir, başkalarının yanına mutlaka peçeli ve çarşafli olarak çıkarlar ki, o zaman onları tanımak mümkün değildir. Sokakta erkek, kadından önde yürümektedir, onlar için beraber yürümek oldukça çirkin sayılır.

Ev sahibem Misket Hanım Türk kadınlarının böyle olmasını tercih eder ve eski adetlerden çok hoşlanırdı. Fakat bugün bir çok Türk, Avrupa'nın kadın görüşüne katılmaktadır. Gözlediğim bir diğer husus da şudur: Türk kadınları kati surette Hristiyan bir erkekle evlenmezler, bu Müslüman olmalarından ileri gelmektedir. Bununla beraber erkeklerin Hristiyan bir kadınla evlenmesi sevap kabul edilmektedir.

Eğer bir Türk kızı Hristiyan bir erkekle evlenirse ülkeyi mutlak surette terk etmesi gereklidir ve ne ailesinden ne de onun servetinden faydalanamaz. Eğitim görmüş Türkler, bu fikre karşıydılar. Onlar için Hristiyan bir erkekle Müslüman bir Türk kızının evlenmesinin bir mahsuru yoktur. Bunun için de bu üst tabakayla halk arasında bir hayli farklar vardı. Bir kere bu üst tabaka Türk Eğitiminden mahrum kalmıştı; çünkü bir Türk okulu varsa bir çok misyoner okulları vardı. Büyük rütbeli subayların çocukları bilhassa meşrutiyetten evvel bu okullarda yahut yabancı hocaların gözetiminde evlerinde eğitilirdi. Hele kızların mutlaka Avrupa'lı mürebbiyeleri vardı. Bir gün benim karıma da bu şekilde bir başvuru oldu. Bir Türk kızı, mürebbiyesinin gece gündüz yatağına uzanıp bol bol şarap içtiğinden

çok yakınıyordu. İşte bunlar çok zarif Türk evlerini harap etmişlerdi. En iyilerinin bile tamiri güç zararları olmuştu. Misket Hanım, bir gün bir Türk kızına Türkiye ili ilgili sorular yönelttiğinde maalesef ne baştaki padişahın tahta çıkışını, ne de Türkiye'nin kentlerinin isimlerini söyleyememişti; halbuki Paris'i, Fransa'nın dağ ve nehirlerini hatta, Merovingian Krallığı³⁸ hakkında da çok şeyler öğrenmişti. İşte gerçekte Türk kadınlarının da milli ve vatanperver Türk eğitimine ihtiyaçları olduğu gün ışığı gibi açıktı.

Bulgarlar, Sırp ve Rus gönüllülerinin yardımlarıyla, Edirne'yi almışlardı ve Trakya'da, Makedonya'da oldukça vahşi davranmışlardı, oysa Türkler'in çocukları dahi çok kibar ve terbiyeliydiler. Birbirlerine hitap ederlerken bile daima "*Bey Efendi*", "*Hanım Efendi*" demeyi ihmal etmiyorlardı. Türkiye'de kaldığım müddet içerisinde hiç bir Türk'ün çocuk olsun, kadın olsun veya erkek olsun İngilizlerin kandan ürperdikleri gibi ürpermelerine rastlamadım, çünkü onlar için ister kendilerinden, ister başkasından olsun, kan tabii bir olaydı. Sadece nasıl tedavi edilir onunla ilgilenirlerdi. Bu durum onların çok hissiz, zalim ve adaletsiz olduklarını göstermez; tersine bizler kadar nazik ve sevecen insanlardı. Bu özellik sadece kadere inanmalarından başka bir şey değildir.

1908 Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Türkiye'de herkes ittihatçı görünüyordu. Bu durum belki inandıklarından, belki de sırf politika olarak böyleydi; halbuki dokuz ay sonra, karşı ihtilal görünümünde bir isyan meydana gelmişti, bu isyan da Abdulhamid'in çeşitli gizli entrikalar çevirdiği söylenirse de onu bundan habersizliği daha ağır basar, fakat bu iş ona minnet borçlu, rütbe borçlu olanların tezgahladığı bir oyundan başka bir şey değildir. Zira yeni rejim onların bu fırsatlarını, menfaatlerini ortadan kaldırmıştı. Durum ne olursa olsun bu isyan Selanik'ten hareket eden **Mahmut Şevket Paşa'nın**³⁹ kumandası altındaki **Harekat Ordusuyla** bastırılmıştı.

Abdulhamid döneminin devlet adamları ve subayları, dış diplomaside çok toy ve fırsatlardan faydalanmasını bilemedikleri ve sadece padişaha ispiyonculuktan başka bir şeye yaramadıkları için genç Türkler tarafından cezalandırılmışlardı. Öyle ki, bu dönemde bir adam yirmi bir yaşında general bile olurdu. Bu şekilde hile ile, düzenbazlıklarla yüksek mevkileri işgal eden bir çok gençler vardı. Bakanlar memleketi yağma etmişler ve çok zenginleşmişlerdi.

Bütün bunların yanında, Terakkiciler Alman planına göre hareket etmiş ve imparatorluk içinde Türk dilini zorunlu kılmışlardı. Bu durum, imparatorluk içindeki diğer ırkların ve bilhassa gururlu Araplar'ın kalplerini kırmıştı. Diğer taraftan İtalya Harbiyle Trablusgarb'ın düşüşü de buna ilave edilince, karşı ihtilalin meydana gelmesi bu şekilde kuvvet kazanmış oluyordu.

1912 yılının yaz aylarında devlet yönetimini Hürriyetçiler ele almışlardı; hemen her yerde ittihatçıları ayıplıyorlar ve bütün felaketlerin müsebbibi olarak onları gösteriyorlardı.

Aslında onlar da Ruslardan nefret ediyorlar fakat İngiltere'ye son derece güveniyorlardı, **Babıali Baskını** sırasında İttihatçılar tarafından öldürülen **Nazım Paşa'nın**⁴⁰ öldürülme planının önceden tasarlanmış olduğunu etrafa yayılıyorlardı. İttihatçılar bunu katiyetle protesto ediyorlardı.

Ben de buna katılıyorum; çünkü hiç bir Türk'ün memleketinin menfaati için bile olsa kan dökmeyi zafer saydığını görmedim. İttihatçılar, Nazım Paşa'nın ölümüne son derece üzülmüyorlardı, onun için kişiyi hedef alarak Babıali baskını elbette ki, yapmamışlardı. Sadece Hürriyetçiler tarafından idare edilen devlet yönetiminin onlara göre uçurumdan kurtarılması gerektiği için bu hareketi düzenlemişlerdi.

1913 yılının 11 Haziran günü, Misket Hanım bana üzüntü içerisinde Hariciye Nazırı **Mahmut Şevket Paşanın** öldürüldüğü haberini getirdiğinde son derece üzülmüştüm. Haberi bir kaç günden beri birlikte bulunduğumuz ve kendilerinin İttihatçı olduklarını bildiğim bir Ermeni hanımın kocası **Okapian** getirmişti. Haber şöyle idi: Paşa her zaman olduğu gibi saat onbir de Savunma Bakanlığında Babıali'ye gidiyordu. Sultan Beyazıt camii'nin önünde arabası durduruldu; çünkü bir cenaze merasimi dolayısıyla yolda tıkanıklık olmuştu. Tam o sırada başka arabada bulunan şahıslar, Paşa'nın arabasına fırlayarak tabancalarını ateşlediler. Paşa'nın yaveri, güya paşa'yı korumak için siper almış fakat ilk fırsatta ölmüştür. Paşa, aldığı ağır yara ile yirmi dakika daha yaşayabilmiş fakat getirildiği Hariciye Bakanlığında kanlar içerisinde ölmüştür. Elli kurşun boşaltıldığını herkes birbirine anlatıyordu. Türkiye'nin birlik ve beraberliğe ihtiyacının olduğu bu günlerde gerek İttihat ve Terakki ve gerekse Hürriyetçiler arasında ve bütün halk tarafından sevilen, saygı duyulan çok milliyetçi bir paşanın öldürülmesi memleket için ve Türkler'e aşık benim için, büyük bir kederdi. Üzüntümden hastalanmıştım. Gerçi bir dostum belki de beni teselli için; her büyük kişinin karşı karşıya olduğu tehlike budur ve bu durum insanlar için, hele Paşa gibi herkes tarafından saygı duyulan vatanperver birisi için ulaşılmaz bir mertebedir demişti. Bir başka dostum ki, Hürriyetçiydi, onun da benim kadar üzüleceğini tahmin ederek evine uğradığımda beni karşılayan kızı ve karısının çok mutlu olduklarını ve adeta çok sevindiklerini gördüm. Halbuki ben bu ölümü, bütün Türkiye'nin sonudur diye haykırarak onları ayıpladığımda, onlar benimle alay etmeye başladılar. Hatta; kız Fransız'ca olarak ya yarın yüzlerce ayak takımının öldürüldüğünü duyarsanız ne yapacaksınız diye soruyordu. İçeriye girdiğimde misafir odasında asık suratlı, kara kaşlı, çengel burunlu, fakat Ermeni miydi, Yahudi miydi birisiyle karşılaştım; üzüntümü o da fark etmişti. Ev sahibi beni alaylı bir gülümseme ile ona bu Bay **Pickthall**'dur, meşhur itttihatçıdır demişti ve bana bu hareketleri çok kaba gelmişti. İçeridekinin Ermeni olduğuna iyice inanmıştım; çünkü intikama susamış biriydi, hem Yahudiler, genç Türkleri desteklerlerdi. Orada şunu anlamıştım ki, nerede Türkler arasında bir kavga olsa orada mutlak bir Hristiyanın parmağı vardı. Ermeni, paşa'ya o kadar kin saçıyordu ki, hayret etmiştim. Akılla benim Türkler hakkındaki düşüncelerimi etkiliyecekti. Halbuki yüzünden ne kadar fesatçı olduğu aşıkardı. Bana kendilerinin Türkiye'de aç, sefil olduklarını ve Türkler'in daima kendilerine işkence ettiğini anlatmaya çalışıyordu, oysa hiçte öyle değildi. Türkler asil bir ırk olup intikam hırsından uzak insanlardı, Gerçi Hürriyetçilerle Paşa'nın ölümünü Nazım Paşa'nın bir intikamı olarak değerlendiriyorlardı; çünkü Nazım Paşa da Babıali baskınında aynı şekilde öldürülmüştü. Ben İslamı

seven birisi olarak memleketin içerisinde ve dışarıda bir çok düşmanının olduğunu ve Paşa'nın bu memleketi selamete eristirecek tek kişi olduğuna çok güveniyordum. İşte asıl üzüntüm bu idi.

Türkler o kadar temiz insanlardı ki, sabah erkenden kalkarlar, hele köylüler kadınlarıyla, kağı arabalarıyla daima işlerinin başındaydılar. Paşa'nın katillerinden birinin **Topal Tefvik** olduğunu ve ayağı sakat olduğu için kaçamayarak hemen sığındığı yerde yakalandığını öğrenmişim. Bundan başka bir çok dedikodular vardı, hatta İngiltere'nin en çok sevdiği **Kamil Paşa'nın** da bu işte parmağının olduğu söyleniyordu. Halk çok üzgündü, ümitlerinin yıkıldığını haykırarak; hiç değilse **Talat ve Cemal Beyler'in** korunmasına dua ediyorlardı; çünkü bu karışık durumda kendilerine başkaca liderlik yapacak kimse yoktu. Benim de bir yabancı olarak Genç Türkler'e çok güvenim vardı, zira onlar bana bu memleketin ümidi gözüküyorlardı. Halbuki Hürriyetçiler kozmopolit insanlardı.

Türkiye'de kaldığım müddet içerisinde biri Edirne'nin düşüşü, diğeri de Paşa'nın ölümü olaylarıyla son derece sarsılmışım. katillerden **Topal Tefvik ve Kör Emin**, yakalanmışlardı. Aslında bunlar zavallı insanlardı ve sadece maşa idiler, bu katiller kendilerini birer halk kahramanı gibi görüyorlardı, ama hiç de öyle değillerdi. Halk kendilerine nefret okuyordu. Katilleri yakalamak günlerce devam etti, bir çokları tutuklandı ve katliamın planları da ele geçirildi. Konuştuğum hemen her Türk, bu suikastı tasvip etmiyordu. Paşa'nın bu şekilde şehit edilmesi, Nazım Paşa'nın intikamı olarak düşünülse bile, bu davranışı hiç bir Türk tasvip etmiyordu. Abdulhamit Devrinin imtiyazlı sınıfı lüksten ve sonsuz hürriyetten memnundular, evleri fevkalade, hanımları Avrupa sanat ve fikirleriyle terbiye edilmişlerdi. Bu insanların halkın arasında yaptıkları hiç bir görevleri yoktu. Bütün günlerini Sultan'a hizmetle geçiriyorlardı. Halbuki Genç Türkler'in bütün idealleri eğitim ve bazı reformlardı. Genç Türkler'i Sultan'dan daha despot olarak vasıflandırmak Türkçe kelimeyle boş olurdu. Genç Türkler'i Arnavutlar'a şiddet uygulayan insanlar olarak vasıflandıranlar olabilir, oysa; Arnavutlar Sultan döneminin Yeniçerileriydiler, kanunlara meydan okurlar ve sadece keselerini düşünürlerdi. Bunlar öyle insanlardı ki, hiç bir fakir adamın ne can, ne de malı emniyette değildi. İşte Meşrutiyetin ilanında Genç Türkler'in karşılaştıkları en büyük güçlüklerden birisi bu Arnavutlar'dı.

İngiltere'de Türkler'in gerek kadınlara ve gerekse hayvanlara çok gaddar davrandıklarını sık sık işitirdim halbuki; Türkler içerisinde yaşayan çok sayıda Suriyeli Hristiyan ve diğeri milletlerden insanlar da vardı. Onlar da fes giyerlerdi. Elbette ki bütün *fes* giyenleri Türk diye tanımlamak çok yanlış bir düşünce idi ve bilakis Türkler hayvanlara karşı da çok müşfik davranırlardı. İngiliz Halkının Türkler hakkında; artık onlarda ümit, canlılık kalmadı, sözlerini duyduğumda derdim ki: *"Haklısınız çünkü siz, Türk gençlerini tanıımıyorsunuz, evet sadece Avrupa'da eğitim görenleri tanıyorsunuz. Onlar Avrupa'nın köhne görüşlerini kendi dünyalarında kabullenmeye çalışıyorlardı ki, Avrupanın da misyoner okullarında amacı Türk adet ve geleneklerini biraz olsun ortadan kaldırmaktı."*

Kamil Paşa'ya bakıyorsunuz, İngilizler'in gözdesi; diğeri Paşa Fransızlar'ın, bir diğeri de Almanların. Elbette ki, bunlar Türk dostu olamazlardı. Türkiye onlar için sevicecek bir ülke olamazdı.

Onlar için Avrupa her şeydi. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte geçen beş yıl zarfında ne sultan'ın dalkavukları ne de kölelik kalmamıştı. Eşkiyalar ortadan kaldırılmışlardı. Ordu yeni baştan düzenlenmiş, giydirilmiş ve kadınlar sokaklarda korkusuzca yürümeye başlamışlardı. Onları ayıplayan da yoktu. İdarenin karanlık köşeleri tamamen aydınlatılmış ve hiç bir yerde taassup kalmamıştı. Şimdi Türkler, kendi görüşlerini öldürülmek yahut hapsedilmek korkusundan uzak olarak serbestçe yazabilmektedirler. İstanbul'un dışına mesela İzmit'e hükümetten özel bir izin almaya gerek kalmadan, kolaylıkla gidip geliyorlar. Hemen her sahada gelişme ve reform var. İşte bunların hepsi de beş yıl içinde yapılmıştı. Birgün, bir konuya oldukça üzülmuştüm şöyle ki: Bakanlıklardan birinde çalışan bir katip arkadaşım vardı, çok güzel Fransızca konuşabildiği halde çok kötü Arapçası vardı. Kendi kendime, Türkler'in, Fransızca yerine iyi bir Arapça öğrenmelerini düşünmüştümdür. Böylesine Batı'ya hayran Türkler'in kadınlarına da saygıları yoktu. Onları geri kafalı cahil olarak nitelendirirlerdi. Halbuki tanıyabildiğim bütün Türk kadınları uysal, yüksek karakterli, çok güzel ve Batı'nın kadınlarından daha az dar görüşlüydüler, Batıya hayran insanlar için din de bir sorundu. Onlara göre geri kalmalarının sebebi dinleriydi, hatta; bir Hürriyetçinin bir Luther'e ⁴¹ ihtiyaçlarının olduğunu haykırdığına şahit olmuşumdur. Arkadaşa sadece gülüp geçmiştım. Onlara göre hocalar her türlü yeniliğe, gelişmeye karşı çıkıyorlardı. Halbu ki, Türkiye'de kaldığım süre içinde böyle şeye hiç rastlamadım. Aslında Hristiyanlar da İslamiyete son derece düşmandırlar. Hiç kimse inkar edemez ki, İslamiyet kesin olarak Doğu Hristiyanları'nın ekseriyetinininkinden daha aydınlık ve daha ilericidir ki, asla insanlığın gelişmesine engel teşkil etmez.

Türkler, beyaz ırk olarak İslam Dünyasında diğer renkli ırkların her bakımdan önünde gelirler. Zaten daima onun liderliğini yapmışlardır. Hepsı de Ehli Sünnet vel Cemaatin üyesi ve Hanifidirler. Gerçi Avrupalılar Türkiye'nin yok olmasını bekliyorlar ama acaba Araplar'ın bir Arap imparatorluğu olsa Türkler'den daha hoş görülü mü, yoksa daha iyi mi olacaklar? İşte Avrupa önce bunu düşünmelidir. Ben, bu çalışkan temiz ırkın daima İslam dünyasının lideri olarak kalmasını arzularım. ⁴²

Pickthall ve İslamiyet

19. yüzyılda İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal çalkantıların etkisi altında kendi memleketini mutluluktan uzak, çözümlenmesi güç meselelerle dolu bir ülke olarak gören yazar, 1894 yılında İslam ülkelerine yaptığı ilk seyahatinde burada yaşayan insanların Batı dünyasından farklı olduklarını, aralarında zengin, fakir ayırımı olmadığını, aşağıda da görüldüğü gibi insanların düşünce bakımından kendisine benzediklerini, birbirleriyle yahut başkaları ile yarışmak hırslarının bulunmadığını, tersine en fakir Arabından en zengin beyine kadar bütün insanların mutlu olduklarını görmüştür: "*Aralarında sınıf farklılığı görülmeyen bu insanlar tıpkı kendisi gibi doğuştan başkalarıyla yarışmaktan hoşlanmayan kimselerdi.*" ⁴³ Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisindeki bu topraklarda

açlıktan ölene yahut evsiz açıkta kalana da rastlamamıştır, çünkü İslam dünyasında fakirlere yardım edilir, doyurulur ki, aşağıda da görüldüğü gibi aralarında gerçek bir içtenlik ve sevecenlik vardı: *“Herkes birbirleriyle konuşurdu. Aralarında şu veya bu şekilde farklılık yerine gerçekten bir kardeşlik vardı.”*⁴⁴

Oldukça dindar bir İngiliz ailesinden gelen **Pickthall**’a Müslüman toplum hakkında gözlemlediği bu düşüncelerinin yanında orada tanıştığı Suriyeli arkadaşı; halk arasında şakalarıyla tanınan ve yabancı turistlere rehberlik görevini yürüten Süleyman’ın da aşağıda görüldüğü gibi büyük yardımları olmuştur: *“Daha sonra bütün Suriye’nin en şakacı adamı olarak bilinen zeki bir tercümanla tanıştım; o da tesadüfen benim kaldığım küçük otelde kalıyordu. Bu adamın etrafına dik dik bakmaktan başka yapacak bir işi yoktu. Bana üstümden Avrupalılığı atıp, yerlilerin hayatına dalmamda yardımcı oldu.”*⁴⁵ Süleyman’la birlikte Fellah’lar arasına girmiş, çayhanelerinde oturmuş, onların günlük yaşantılarını tanımış, her gün hikayelerini dinlemiş ve bu arada halkın dilini öğrenmeye çalışmıştı. Sabahın ilk saatlerinden akşamın geç vaktine kadar aşağıda görüldüğü gibi bu yaşantısını devam ettirmişti: *“Onunla birlikte Sharon ovasında atla dolaşır, Fellahlar’la birlikte yaşar, Ramleh, Lydda ve Gaze çayhanelerinde onlarla oturur sabahın erken saatlerinden akşamın geç vaktine kadar her çeşit insanla tanışarak, hiç bir gayret sarf etmeden onların dilini öğrenir ve at sırtından inmezdik.”*⁴⁶

Bir gün arkadaşı Süleyman’la birlikte hacı adayları ile karşılaştılar, onları zevkle dinlediler, henüz Müslüman olmamasına rağmen zengini, fakiri, tüccarı ve köylüsü ile son derece mutlu olan bu insanlarla birlikte hacca gittiler.⁴⁷

Bu insanlar öylesine içtendiler ki, gerçek kardeşlik bundan başka bir şey olamazdı. İşte **Marmaduke** hayatında ilk defa bu kadar mutlu bir toplum içerisinde bulunuyordu. Bu insanlar arasında halinden şikayet edene, ne zenginin üstünlüğüne ne de yoksulun mağduriyetine rastlamak mümkün değildi. Tek arzuları Allah’ın emirlerini yerine getirip merhametine sığınmaktı.

Onu, Hristiyan toplumdan ayrıldıktan sonra İslamiyete hazırlayan en büyük faktör yukarıda belirttiğimiz gibi karşılaştığı insanların eşitliği, kardeşliği ve dinlerine saygılı oluşlarıydı. Bu düşüncenin tam anlamıyla etkisinde kalan **Pickthall**, her fırsatta insanların mutluluğuna tanık olmuş ve onlar arasındaki bu sonsuz ferahlığa aşağı da görüldüğü şekilde adeta şaşırmıştır: *“Böyle bir hayatın bana sağladığı ferahlığa hayret ettim. Eskiden mutlu insanlar görmemiştim, bu insanlar mutluydu.”*⁴⁸ Bütün bunlara ilaveten aşağıda görüldüğü gibi **Peçeli Kadınlar** adlı romanındaki İngiliz mürebbiye Mary Smith’in Müslüman olduktan sonra İngiltere’de bulunan yakın arkadaşı Julia’ya yazdığı mektubundaki islamiyetle ilgili düşüncelerinde yazarın görüşlerinin yansıtıldığını söyleyebiliriz: *“Sevgili Julia, belki çok garip karşılayacaksın ama bu dinin gerçekten en doğru din olduğuna inanıyorum. Burada her kadın evlenme şansına sahiptir. Ayrıca birden fazla kadınla evlenme bizim zannettiğimiz gibi değil. Sevet, soysop gibi teferruat burada bizim ülkemizde olduğu gibi insanların evlenmelerine mani değil.”*

Müslümanlar ahlak konusunda Puritanlar ⁴⁹ kadar titizdirler, Burada kadınlar bizim İngiltere'deki kadınlarımızdan çok daha mutludurlar. Avrupa ve Hristiyanlık her bakımdan yanlış yoldadır. burada bizler de tıpkı sizler gibi Hz. İsa'ya inanıyor, onun dininin gerçek din olduğunu, fakat sonradan Aziz Paul⁵⁰ ve diğerlerinin onu bozduğunu biliyoruz. Lütfen bu yazdıklarımı düşün ve İslamiyet'i öğrenmeye gayret et, benim bu şekilde bulduğum mutluluğu senin de bulabilmen için her şey vermeye razıyım. "

51

Marmaduke seyahat ettiği Şam'da da Müslümanların İslamiyet'in emirlerini tam manasıyla yerine getirdiklerini, halbu ki, Hristiyan toplumdaki insanların başkalarına önerdiklerini kendilerinin yapmadıklarına tanık olduğu için buradaki insanlara sevgi duymuş ve tıpkı Aziz Paul'un Şam'da karşılaştığı gibi o da; bu topraklarda gözlerini kör edecek kadar kamaştıran ilahi bir ışıkla karşılaşmış ve zaman zaman göz yaşı dökerek duygu ve düşüncelerinde aradıklarını bulduğuna kesinlikle inanarak Müslüman olmaya karar vermiştir. Ondaki bu inanç şu şekilde belirtilmektedir: "Aziz Paul'un gözlerini kör edercesine kamaştıran ilahi ışık onu da Şam'da aynı şekilde etkilemiş ve zaman zaman göz yaşı dökmesine sebep olmuştur. "⁵²

Kendisinden yaşça küçük aile dostu Anne Fremantle, **Marmaduke**'e mektup yazarak onun gençliğinden beri Müslüman olmak arzusunda bulunduğunu; fakat annesini kırmaktan çekinip çekinmediğini sormuştu. Fakat o, Müslüman olmağa karar verdiğinde annesinin aklına dahi gelmediğini itiraf etmişti. Bu konuyu Fremantle şöyle anlatır: "Söylenenlerin doğruluğuna inanabilmek için bir defasında ona mektup yazarak çocukluğundan beri Müslüman olmak arzusunda bulunduğunu, fakat annesini kırmaktan çekinip çekinmediğinin doğru olup olmadığını sormuştum, bana şöyle cevap vermişti: 19 yaşında annesinin kalbini kırmamak için Müslüman olmayan bir delikanlı söz konusu değildir, bunu üzülererek söylüyorum; acı gerçek şu idi ki, o delikanlı annesini tamamen unutarak Müslüman olmağa karar vermişti. "⁵³

Henüz 19 yaşında Şam'da kendisine Arapça öğreten büyük bir cami imamına Müslüman olmak arzusunda bulunduğunu söylediğinde hocası annesine karşı olan görevlerini hatırlatarak onun rızasını almasının gerektiğini belirtmişti. Hocasının bu uyarısı ile İslam dininde annenin yüceliğini ve onun her ne suretle olursa olsun kırılmayacağını öğrenen **Pickthall**, İslamiyet hakkında henüz yeterli bilgiye sahip olmadığını anlamıştı. Aradan geçen uzun yıllar içerisinde İslamiyet'i en iyi şekilde değerlendirebilmek için Arapça'yı yeteri kadar öğrenmiş ve her geçen gün Müslüman olma arzusu kuvvetlenmiştir.

1896 yılında uğradığı, ezan sesleriyle ruhlara hitap eden, İslam dünyasının gül bahçeleriyle süslü başkenti İstanbul, ondaki bu ilahi aşkı daha çok körüklemiş; ana vatanına olan sevgisini nefrete dönüştürmüştü: "Haliç'in suları güneş altında pırıl pırıldı. Eski İstanbul'u çevreleyen camilerin her biri bir taç gibiydi. Yaşlı ağaçların gölgelendirdiği üzel bir cami avlusunda, yumuşak nağmeleriyle taşlar üzerinde çalım satarak dolaşan güvercinler, Peygamber'in sancaktarının türbesi önünde sanki dua

ediyorlar gibi duruyorlar ve sonra da selvi ağaçları altında bir çok mezarlarla kaplı yamaçları çıkıyorlar ve tepeden bu İslam aleminin kubbeler ve minarelerle dolu bu heybetli kentini İslam ölülerini gölgeleyen Selvi ormanlarına bakıyorlardı. ”⁵⁴

İkinci defa 1913 yılının Şubat ayında İngiltere’de ki, Hristiyan halkın, Türkler’e olan koyu taassubundan kurtulmak amacıyla geldiği İstanbul’da bir kaç haftasını Beyoğlu’nda geçirmişti; İslamiyet’e büyük ilgisi olmasına rağmen henüz dinini değiştirmeyen Pickthall, Türk halkının içerde ve dışarda karşılaştıkları güçlüklerle rağmen cesaretlerini yitirmediklerine tanık olmuştur. Maddi her türlü olanağa sahip, Beyoğlu’nda yaşayan yabancı azınlıkları ve bundan aldıkları cesaretleri **Pickthall’a** dinini kesinlikle değiştirmesine ve Hristiyan taassubundan kurtulmasına yardımcı olmuştur. Türk halkında bulduğu manevi cesareti ve yığitiği şu şekilde anlatır: *“Takriben üçyüz kadar yaralı Türk askeri yorgunluktan hareket edemez halde ayaklarını sürüterek, başları önlerine eğik bir şekilde elele ikişer ikişer yürüyorlardı. Böylesine bitkin olmalarına rağmen yine de aralarında marş söyleyenler vardı. Harbden, ayrıca uzun bir mesafeyi yaya olarak yürümekten ve acı çekmekten sararıp solmuş haysiyetli köylü yüzleriyle, etrafındaki Beyoğlu Güruhunun eğlencelerine aldırış etmiyorlardı. acı çekmesini bilen ve ırkların en yücesi bu sabırlı Anadolu Türkler’ini ne yazık ki, i Avrupanın hiç bir devleti tanıyamamıştı.”*⁵⁵

“Böylesine bitkin olmalarına rağmen yine de aralarında marş söyleyenler

vardı” cümlesinden Türkler’in en acı günlerinde bile inançlarını yitirmediklerini, tersine ondan aldıkları güçle kendi kendilerini adeta tedavi ettiklerini görmekteyiz.

19 Yaşında İslam ülkelerine seyahat etmiş biri olarak aradan yirmi yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen henüz dinini değiştirmemiş olan **Pickthall’u** bu manzara fazlasıyla etkilemiştir. Hayranı olduğu Türk Mehmetçiklerinin Birinci Dünya savaşı yıllarında gerek içte ve gerekse dışta bir çok güçlüklerle karşılaşmalarına rağmen inançlarından aldıkları güç ve ölümü mukaddes sayma özellikleri **Pickthall** da tesirini göstermiştir. Artık **Pickthall** için ölüm kavramı Hristiyanların düşündükleri gibi korkunç değildir. Bu düşüncesini aile dostu Anne Fremantle’e yazdığı mektupta şu şekilde ifade eder: *“Ölüm sizlerin düşündüğünüz gibi korkunç değildir. Allah onu kulları için daima kolaylaştırır. Kur’an’ da da belirtildiği gibi, her kim ki, Allah’ın rızasından ayrılmazsa Allah onu ödüllendirir.”* ⁵⁶

Nihayet bu duygular içerisinde Türkiye’den 1913 yılının Ağustos ayında ayrılan Pickhall 19 yaşından beri arzuladığı özlemini gerçekleştirmiş ve 1914 yılının Aralık ayında Muhammed **Pickthall** ismiyle Müslüman olmuştur. ⁵⁷

1914 yılı onun hayatında yeni bir dönüm noktasıdır diyebiliriz, çünkü bu tarihten sonra İslamiyet’i tam manasıyla yaşamış ve Kur’an-ı Kerim üzerinde çalışmalara başlamıştır. ⁵⁸ Ulemanın takdirlerini kazanan **Pickthall** bir arkadaşına yazdığı mektupla Arapçasının mükemmelliğinden ve

kendisine duyulan saygıdan şu şekilde söz etmiştir: *“Benim Arapça bilgim, bir çok Müslüman’dan daha fazladır, bundan dolayı Müslümanların her zaman bana saygı duyduklarını söyleyebilirim.”*⁵⁹

Hindistan’dan Anne Fremantle’e yazdığı mektupta, Müslüman olmasından duyduğu sevincini ve Hristiyanlıktan tamamen ayrıldığını Anne Fremantle şöyle ifade eder: *“Bir defasında, 13 yaşında iken Hindistan’dan bana gönderdiği mektupta; kiliselerde okunan ilahilerin eskiden onu ağlattığını, sarhoş ettiğini; fakat Müslüman olduktan sonra onlardan vazgeçtiğini yazmıştı.”*⁶⁰

1936 ölüm yılına kadar, Kura’an üzerindeki çalışmalarını büyük bir içtenlikle yürüten Pickthall, Müslüman olmakta bulduğu mutluluğunu Hristiyan alemine de yansıtmak için Kur’an’ı İngilizce olarak yorumlamış ve ilk defa 1930 yılında Messrs. Alfred A. Knopf, yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

Eserlerinde Geçen Türkçe Kelimeler

Hayatıyla ilgili bölümde, milletlerin dillerine karşı özel ilgisinin olduğunu belirtmiştik, buna göre Almanca'sı mükemmeldi; zaten hem Teutonic (Germanic) hem de latin dillerine İtalyanca, İspanyolca, Fransızca gibi, büyük bir ilgisi vardı. Hiç bir zaman bunlardan birini diğerine tercih etmezdi.

Babasının ölümünden sonra Chillebford'a papaz olan E. Patrick'den Yunanca öğrendiğini biliyoruz. Dokuz yaşında anne tarafının -Eski İrlanda- dilini öğrenmiştir. Galler bölgesine yaptığı kısa seyahatlerde *Welsh*'ceye de merak salmış ve sonunda bu dili de öğrenmişti. 1894 yılında ilk defa seyahat ettiği Arap ülkelerinde, halkı yakinen tanıyabilmek için Arapça'ya başlamış ve 1896 yılına kadar Arapça metinleri okuyabilecek kadar bu dili öğrenebilmiştir. Daha sonraki yıllarda mutluluk bulduğu yakın doğu ülkelerine sık sık seyahatler yapmış, bu sırada Arapça'sını Kur'an'ı yorumlayacak kadar ilerletmiştir.

Türkçe ye gelince; Türkiye'de kaldığı altı ay gibi kısa bir zamanda bu dili Türkçe metinleri okuyabilecek kadar öğrenebildiğini söylemek mümkün değildir, ancak çocukluğundan beri var olan dil merakı yüzünden Türkçe öğrenmek için çaba harcadığını biliyoruz. Hatta kendisi de bu çabasını şöyle dile getirir: *"Türkçe hocam bir saat gecikmeyle derslere gelebileceğini söylemiş olmasına rağmen tam kararlaştırdığımız saatte gelir ve kendisini karşıladığım kapı eşiğinde pabuçlarını ayağından çıkararak, saatine bakar ve böyle erken gelişinden dolayı gururlanarak, bu hareketine dikkatini çekerdi. Otuz yaşlarında, sıhhatli ve oldukça genç bir adamdı. Çocuksu gözlerinde temiz bir asalet vardı. İlk dersimizde biçimli, siyah sakalını sıvazlarken, beni baştan aşağı süzdü. Söylediğine göre onun şimdiye kadar konuştuğu ilk Avrupalı bendim. Onun derslere zamanında ve itina göstererek gelmesi bir yana, hatta söylemeliyim ki, her gün tam kararlaştırdığımız dakikada gelir ve anlaşılmamız günde bir saat olmasına rağmen, bir saatten fazla ders verirdi. Öyle ki, bazen üç saate kadar, bazen de daha fazla.*

„61

Diğer dilleri olduğu gibi Türkçeyi de alfabeden başlayarak öğrendiğini şu şekilde anlatır: *"İlk olarak takip etmemiz için çocukların ilkokulda okuduğu alfabe ile başlayan, Hicri takvim ve dini hikayelerle sona eren eski tarz bir kitap getirdi. O, Sürecek harfleri gösteriyor ve beraberce okuyorduk.* „62

Diğer taraftan bir süre ders aldıktan sonra Türkçesinin akıcı olmaya başladığını ve çalışırken sadece bir hocaya bağlı kalmadığını da şu şekilde anlatır: *"Bu sırada akıcı olmaya başlayan Türkçem hakkında iltifatlar duyuyorum. Türkçemin bu duruma gelmesine her gün bana Türkçe öğreten hoca*

verdiği derslerle birlikte, Misket Hanım ve hizmetçilerle yaptığım alıştırmaların büyük yardımı oluyordu. Fakat en büyük yardımı komşulardan birinin Mehmet ismindeki küçük çocuklarından gördüm desem yeridir. Onunla etrafı tanımak için her sabah dolaşmaya çıkıyorduk ve benim Türkçe öğrenmeme yardım ediyordu. Tatlı tatlı konuşarak beni bir şeyin önünde durdurup o şey üzerinde konuşmaya zorlardı. Bu nedir? rengi nasıl?, yumuşak mı, yoksa sert mi?, hayvan mı, sebze mi, maden mi? gibi sorular yöneltirdi. Ciddiyetle yaptığımız bu alıştırmalarda benim telaffuzumun Arapça'ya kaçtığını üzümlere söylerdi. ⁶³

Görüldüğü gibi Türkiye'de kaldığı iki mevsimlik kısa bir zaman içerisinde Türkçe'yi de öğrenmeye gayret etmiş fakat Arapça kadar başarılı olamamıştır.

Türk Diliyle ilgilenenler için eserlerinde kullandığı bir çok Türkçe kelime ve bazı deyimleri incelememize koymayı faydalı bulduk. Yalnız şu özelliğini belirtelim ki, kelimelerin bir kısmını doğru seslendirebildiği halde büyük bir çoğunluğunu İngilizce telaffuzuyla kullanmıştır. Bu kelimelerin bir kısmı alfabetik sıraya göre şöyledir:

Atarin: (atarım)

Ajiyor: (acıyor)

Achil, achil, achil: (Açıl, açıl, açıl)

Amin: (emin)

Altun (altın), Huseyin: (Hüseyin)

Araba: (araba) , Jehennum: (Cehennem)

Arabaji: (arabacı), Kefani: (Kafanı)

Agha: (ağa), Kesarim: (Keserim)

Bey: (Bey), Kanli: (Kanlı)

Babajik: (Babacık), Kuyuya: (Kuyuya)

Bir: (bir), Kadar: (Kadar)

Burjum: (borcum), Kurtul: (Kurtul)

Bilmayor: (Bilmiyor), Kitap: (Kitap)

Begji: (Bekçi), Kismet: (Kismet)

Buyuk: (Büyük), Kyur: (Kör)

Bosh: (Boş), Kalfa: (Kalfa)

Bakhshish: (Bahşiş), Karakol: (Karakol)

Bey-Oghlou: (Beyoğlu), Kaiks (Kayıklar)

Chaus: (Çavuş), Mehmed: (Mehmed)

Chok: (Çok), Madamada: (Madam da)

Dun, Dun: (dön. dön), Mektep: (Mektep)

Dunmassan: (Dönmezsen), Neh (Ne)

Dishariye: (dışarıya), Omar: (Ömer)
Dolma-Bağhceheh: (Dolmabahçe) , Arto-Keuy: (Ortaköy)
Dolmas: (Dolmalar), Onbashi: (onbaşı)
Dereh: (Dere) , Osmanlis: (Osmanlılar)
Effendi: (Efendi) , Padi-shah-im. -iz: (padişahımız)
Eyvet: (Evet), Pilaf: (Pilav)
Efendılarım: (Efendilerim), Safet: (saffet)
Ey: (Ey), Sheydir: (şeydir)
Fethi: (Fethi), Soleymaniyeh: (Süleymaniye)
Gyul, gyul: (Gül, gül), Suzi dil: (Suzidil)
Gelejek: (Gelecek) , Turkja: (Türkçe)
Gyuzel: (Güzel), Tezkereh: (Teskere)
Hanum: (Hanım) , Tash-Kishleh: (Taşkıışla)
Halil: (Halil) , Ver: (Ver)
Hanghi: (Hangi), Verda (ver de)
Hasan: (Hasan) , Weli: (Veli)
Hazar: (Hazar), Yaghurt: (Yoğurt)
Hajjis: (Hacılar) , Yanghin: (Yangın)
Hammam: (Hamımı), Yasha: (Yaşa)

Bu kelimelerle birlikte eserlerinde kullandığı Türkçe tekerleme ve sözler şunlardır:

Dun, dun babajik! Dunmasan kefani kesarim kanli kuyuya atarım : Dön dön babacık! Dönmezsen
kafanı keserim kanlı kuyuya atarım.

Neh kadar ajiyor: Ne kadar Acıyor

Sormamali bir shey dir: Sormamanız lazim gelen bir şeydir

Gyul, gyul, gyul, achil, achil: Gül, gül, gül, açıl, açıl, açıl

Omar agha! Neh var o burjum var ver de kurtul. Ömer ağa ne var o, borcum var, yerde kurtul

Turkja bilmayor: türkçe bilmiyor

Madamada gelejek : Madam da gelecek

Hanghi Fethi bey?: Hangi Fethi Bey

Yanhgin var! yangın var)

Kyur Amin: Kör emin

Padi-shah-im-izchok-Yasha: Padişahımız çok yaşa)

Eyvet Effendim: (Evet efendim)

Ayrıca řu ata sözlerimizin İngilizce'ye çevrilerek aynen alınmış olması dilimiz için dikkate değer bir noktadır:

They say that gold is yellow snake which bites the body:

Altın insanı sokan sarı bir yılandır, -para insana kötölük getirir, - veya çok para insana düşman kazandırır.

What was in his fate came out in his spoon:

Kismetinde ne varsa kaşığına o gelir, veya anlına ne yazılmışsa onu görürsün.

ROMANLARI

Pickthall'un romanlarını konuları itibariyle iki bölümde incelemek mümkündür. Bunlar:

- a) Yakın Doğu ve Türkiye ile ilgili romanları
- b) İngiltere ile ilgili romanları

Ancak, incelememizin konusu itibariyle sadece birinci bölüm üzerinde duracağız.

Yakın Doğu ve Türkiye ile ilgili Romanları

1894 yılında seyahat ettiği **Yakın Doğu Ülkelerini** tanıyabilmek için 1896 yılına kadar Suriye, Mısır, Lübnan ve Filistin'de dolaşmış, buralarda yaşayan Müslüman ve Hristiyan halkın adet ve geleneklerini, dini inançlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini yakinen takip etmiştir. Öğrendiği arapçasıyla insanları daha yakından tanıyabilmek fırsatını bulan Pickthall islamiyet hakkında da geniş bilgi sahibi olmuştur.

Bu arada Batı'da olduğu gibi yakın Doğu'daki insanların kaybettikleri zenginliklerini yeniden kazanmak için birbirleriyle rekabete girişmediklerini ve gerçekten zengini ile fakiri ile içiçe çok mutlu yaşadıklarını görmüştür.

Kadere boyun eğmesini bilen bu insanlar arasında gerçek kardeşiliğin var olduğunu farkederek **Pickthall**, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına sebep olan Hristiyan azınlıkların ve Avrupalı misyonerlerin büyük gayretlerine de tanık olmuştur. 1896 yılında İngiltere'ye dönerken uğradığı İstanbul'da Türkler arasındaki adalet, hukuk ve insaniyeti, erişilmesi güç meziyetler olarak görmüş ve bu topraklarda dünyaya gelmemiş olduğuna adeta pişmanlık duymuştur. Daha sonraki yıllarda, Türk imparatorluğu'nun karşı karşıya bulunduğu iç ve dış olayları, gerek İngiltere'den ve gerek yakın doğuya yaptığı diğer seyahatlerinde hassasiyetle takip etmiş, özellikle 1907 yılında bulunduğu Suriye'de Genç Türkler'in kurdukları gizli örgütlerdeki faaliyetlerine tanık olmuştur. Bunun için karakterlerini ya tanıdıklarından ya da buralarda yaşayan insanlardan seçmiştir.

Pickthall'un sade bir dille anlattığı Yakın Doğu'yu, onun bakış açısıyla değerlendirebilmek için romanlarının kısa özetlerini incelememize koymayı faydalı bulduk.

The House Of İslam 1906

Şeriat kanunlarıyla yönetilen Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerine rastlayan bu roman, **Marmaduke** Pickthall'un Araplarla ilgili diğer romanlarından daha ciddi yazılmıştır. Bu

romanda Doğu sadece palmyelerden, güneşin batışından, dost gözükten hilekarlardan, haremnden, mutlu yahut mutsuz insanlardan ibaret değildir, bunların yanı sıra Doğu bir ruhtur.

Roman, İstanbul'dan bahseden bir önsözle açılıyor, iki Müslüman kardeş suriye çölünden kendi memleketleri olan Şam'a dönüyorlar. Büyük olan, yüksek dereceli bir memuriyet peşinde; küçük olan Şeyh Şemseddin ise, huzur bulmak için ona katılmıştır. Yıllar sonra asıl hikaye, büyük kardeşin İstanbul'a gelmesiyle başlar. İstanbul'da, gizli dolapların, hilelerin bütün hızıyla alıp yürüdüğü bir zamanda orada mevki edinir ve kardeşi Şemseddin'in oğlu da ona katılır. Buna karşılık Şemseddin Şam'da kalır, kavga ve kan dökülmesine karşı çıkar, ayrıca camilerden birine de bir minare ekler. Geçkin yaşında yegane varlığı kızıdır, onu çok sever, kızının hasta olup yatağa düştüğünde ümitsizliğe kapılır. Kızının elbisesinden bir parça kesilip büyüğü ağaca bağlanması yerine, Allah'a yalvarmakla yardım göreceğini kabul eder. İsa Peygamberin kenti Kudüs'te bulunan Fransız doktoruna tedavi ettirmek üzere yola koyulur.

Kızının nişanlısı Çerkez ile, itimat telkin etmeyen, sürekli hadise çıkaran arkadaşları ona katılırlar, kendi oğlunun Kudüs'te yüksek bir mevkide bulunduğunu öğrenince memnun olur, fakat oğlu rütbe ve mevkiini düşünerek babasını tanımamazlıktan gelir ve onu kentin kapısında her hangi biriymiş gibi karşılar. Rütbe ve mevkiini her şeyin üstünde tutan oğlunun, babasına çölden gelen herhangi biriyle konuşuyormuş gibi davranması prestijini koruması bakımından kendisi için çözüm yoludur, fakat Şemseddin yine de öfkeye kapılmadan, onu makûl karşılar, kardeşinin öğrettiklerini ve İstanbul'un durumunu hatırlar. Kızının nişanlısının, kızı o bitkin ve çekici olmayan haliyle gördükten sonra onu bir kenara bırakıp daima hadise çıkaran arkadaşlarıyla eğlenmesini bile hoş görür. Şeyh Şemseddin'in kendini yalnız hissetmesine rağmen, bu kötü hadiseler ve sonuçları doğaldır. Büyük güçlükler çekerek, sadece Yahudiler'in girebileceği hastahaneye kızının alınması için bir Fransız doktorunu ikna eder. Doktor da hastahaneden kovulma pahasına kızı kabul eder. Doktorlar hastalığın umutsuz olduğunu açıklarlar, fakat Şemseddin kızını ölüme terketmeyi kabul edemez. Çünkü o Allah'tan ümit kesilmeyeceğine inanmaktadır, niyetinin gerçekleşmesi için kızının elbisesinden bir parça keserek büyüğü ağaca bağlamak yerine, tıptan ve Allah'tan kızının hayatının kurtarılması için dua ederek yardım bekler, Her geçen gün, kızının biraz daha çöktüğünü farkedenden Şemseddin bir gece korkunç bir rüya görür: *"Hasta kızına dehşetle gözlerini dikmiş bakıyordu. . . Bilgisini şeytandan alanların yoluna uyup günah üstüne günah işlemiş, nihayet bu duruma düşmüştü. "*⁶⁴ Uyandığında kızının ölmüş olduğunu görünce içi ferahlar. Çünkü yaşayan bir ölüden farksız olan kızının daha fazla acı çekmesine dayanamıyordu. Ona göre; insan iyilik için dua ettiği kadar, kötülük için de dua eder, çünkü insan anlayıştan yoksundur, ona göre Batının fenni başarısızlığa uğramıştır ve kızı sade bir cenaze töreniyle gömülür. Kızının nişanlısı ve onun itimat telkin etmeyen arkadaşları, kızı doktor öldürdü diye hastahaneye sardırıp kapıcıyı intikam için öldürürler. Şemseddin onlarla beraber yakalanır ve ölüm cezasına çarptırılır. Nihayet, Şemseddin'in oğlu işe karışır, onu sevgiden çok

utanma duygusu bu olaya müdahale etmeye zorlar ve İstanbul'da oldukça gösterişli bir mevkide bulunan amcasına bu cezanın kaldırılması için telgraf çeker.

Şemseddin, oğlunu memnurlukla kabul eder; çünkü onun babasına dönüşü Allah'ın bir lütfudur. Fakat bundan böyle, kendisini canlı bir yaratık olarak kabul etmez.

O, artık Şam'a dönerek kendini manevi hayata terketmiştir. Oğlu da üzüntüsünün dinmediğini görerek babasını takip eder. Diğer taraftan şöhret ve mevkiden bıkmış kardeşi de onun peşinden gelir. Rütbe ve makam ihtirasıyla başkalarıyla yarışmak hırsı yerine çölde sükunet bulmayı tercih eder. İnsanın, Allah'ın okyanuslar kadar büyük lütfunun yanında bir damla gibi kaldığını düşünür. İnsanın bütün ömrü boyunca mevki için yaptığı aşağılıkları hor görür.

Olayların düzenli bir şekilde kaleme alındığı bu güzel eser, okuyucuyu etkilemektedir. Verilmek istenen şey Müslüman ülkelerinde insanların birbirlerine karşı besledikleri açık ve içten sadakattir. Hayat herşeye rağmen güzeldir, fakat büyük değildir. Büyük olan yalnız Allah'tır. Bir yandan tekniğin diğer yandan Hıristiyanlığın verdiği vaadlerle cazip bir özellik kazanmış olan Batı, Doğu'nun yanında aslında sönük kalmaktadır. Çünkü Şemseddin'in hayatını kilisesi ve rahibi olan bir Hıristiyanla karşılaştırmak akıl dışıdır. Doğulu fazlasıyla gelenekçidir ve yaratanın sonsuz merhametine sığınmıştır.

The House of War 1916

Osmanlı imparatorluğu tarafından alınan Arap topraklarında bulunan Hıristiyanlar, Müslüman olmaya meyletmışlerdir, bu şekilde düşünmelerinde, Türkler'in adalet ve hoşgörüsünün etkisi büyük olmuştur. Ne var ki; Avrupalı misyonerler onları yalnız bırakmamışlar ve çoğu kez bu davranışlarından dolayı onlara mani olmuşlardır. Her yıl belirli miktarlarda vergi ödeyerek Müslümanlarla barış içerisinde yaşayan bu mutlu insanlar, misyonerlerin gayretleri ile dinlerini ve kendi kültürlerini devam ettirmişler, fakat zaman zaman güçlüklerle karşılaşmışlardır. Gerek Müslümanları ve gerekse Hıristiyanları huzursuz eden bu faaliyetleri anlatabilmek için **Marmaduke Pickthall'un, The House Of War** adlı romanına konu olarak seçtiği üç İngiliz kız kardeşin 19 uncu yüzyılın ilk yıllarında Hıristiyanların kutsal kenti Kudüs'te geçen serüvenlerini kısaca özetlememiz faydalı olacaktır.

İngiltere'nin Göller Bölgesinden hareket eden üç İngiliz kız kardeş Jane, Sophia ve Gertrude yiyecek sıkıntısı, hastalık gibi güçlükler çekerek at sırtında Kudüs'e gelmişlerdi, küçük kız Gertrude, kardeşlerinin ihtimamlanna rağmen bu güçlükleri yenemeyip Kudüs'te ölmüştü. Jane ve Sophia onsuz İngiltere'ye dönmekten vaz geçip oraya yerleşmişlerdi. Kaldıkları otuz yıl içerisinde ölen kardeşlerinin hatırasına orada bulunan halkın çocuklarına öğretmenlik yapmışlar, bu arada Arapça'yı da öğrenmişlerdi. Kudüs'e geldiklerinde orada bulunan diğer misyonerler tarafından kentin valisi Türk

asilli Hasan paşa'nın ülkede Hıristiyanlara yapılan kanlı katliamları yönettiğini işitmiş olmalarına rağmen kaldıkları otuz yıl içerisinde böyle hiç bir olaya rastlamamışlardı. Paşanın asaletine hayranlık duyan iki kız kardeşin mutluluklarını, otuz yıl sonra Kudüs'e gelen yeğenleri Elsie ters yüz etmişti.

Henüz İngiltere'den gelmiş olmasına rağmen fırsatları ganimet bilip, Paşa'nın ve Müslümanların aleyhinde bulunan Elsie, ilk fırsatta Arap Hıristiyanlarına ait bir köye yerleşmiş ve halka vaazlarda bulunmuştu. Paşa, bütün misyonerlerin faaliyetlerini yakinen takip ediyor, fakat ülkede herhangi bir karışıklık çıkmaması için onlara müdahale etmiyordu. Yüzyıllardır Osmanlı topraklarında huzur içerisinde yaşayan Hıristiyanlar hayatlarından memnundular, fakat imparatorluğun gerileme devrinde onlar da mutluluklarını kaybetmişlerdi.

Çünkü Hıristiyan Avrupa Devletleri, her fırsatta imparatorluğun içerisinde bulunan Hıristiyanların koruyuculuk görevlerini yapıyorlarmış gibi görünerek imparatorluğun iç işlerine karışıyorlardı. En mühim hizmetlerinden biri, ülkeye gönderdikleri misyonerlerdi. Romanda adı geçen Elsie de İngiltere'de bulunan merkezleri tarafından Filistin'e gönderilen misyonerlerden birisiydi. Genç ve güzel bir kız olan Elsie, halalarından çok daha cesurdu, aslında o da, Hasan Paşa'nın gerçekten müşfik ve mütevazi bir insan olduğuna inanıyordu; fakat görevini yerine getirmesi de gerekiyordu. Bunun için ülkede bulunan Hıristiyan köylerini adım adım dolaşıyor ve Arapça olarak basılmış incil kitaplarını dağıtıyordu. Bir gün kendisiyle karşılaşan paşa, Elsie'yi evine davet ederek, kendisi yaşlarında kızı Emine ile tanıştırmıştı. Elsie öylesine faal bir misyonerdi ki, ilk fırsatta yanında bulunan incil'i paşa'ya da hediye etmekten çekinmemiştir. Fakat paşa incil'i öperek kabul etmiş ve bunun da mukaddes oluşunu ve Müslümanların ona saygılı olduklarını söyleyince Elsie utanmıştı. Paşa'nın evine davet edildiğinde ülkede bulunan diğer faal misyonerler, Elsie bu daveti kabul ederse Paşa'nın kızının onu zehirleyerek öldüreceğini anlatmış olmalarına rağmen, Elsie konukseverliğin en alasını görmüş ve misyonerlerin gerçekten son derece zehirleyici insanlar olduğunu farketmişti. Fakat insan olarak bu yargıya varsa bile; nihayet o da bir misyonerdi ve faaliyetlerini eksiksiz yürütmesi gerekiyordu.

Emine kendilerinin Müslüman oldukları halde Hıristiyanları çok sevdiklerini ve kendilerine en küçük fenalığın yapılmadığını; şayet yapılırdı bugün, hiç bir Hıristiyanın hayatta olmaması gerektiğini söylemiş, fakat bununla beraber bilhassa son yıllarda Hıristiyanların bu konuda çok fanatik olduklarını da sözlerine ilave etmişti. Elsie, Emine'nin haklı olduğunu fakat Hıristiyanlar'ın fanatik olmalarına Müslümanların onları baskı altında tutmalarına sebep olduğunu söylemişti. Emine, Hıristiyanların Müslümanlar tarafından baskı altında tutulmaları şöyle dursun, dillerinde, dinlerinde, adet ve geleneklerinde daima özgür olduklarını söylemiş ve babasına Hıristiyanlar tarafından bir kaç kere suikast hazırlandığını örnek olarak göstermişti.

İngiltere gibi uzak bir ülkeden misyoner faaliyetlerde daha başarılı olabilmek için Kudüs'e gelmiş İngiliz kızları yanında, gül bahçeleriyle süslü sakın evlerinde ailelerine, kocalarına yardımcı olan Türk kızlarındaki evlilik düşüncesi çok mukaddes bir kurum olarak görülmektedir.

Yüzyıllar boyunca düzenledikleri Haçlı seferlerinde hüsrana uğrayan Hristiyan güçler, başarılı olabilmek için misyoner faaliyetleri, kaba kuvvete yeylemişler ve bunda da gerçekten muvaffak olmuşlardır.

Öncelikle, Hristiyan çocuklarının yetiştirmeleri için okullar açmışlar ve onların ileride, dünyada sözü geçen insanlar olmaları için büyük çaba sarfetmişlerdir. Bunu yapmakla bu topraklarda kilise kuvvetlenmiş, fakat misyonerler fırsat buldukça Hristiyanların Müslümanlar tarafından baskı altında tutulduklarını ilan etmekten zevk almışlardır. Eserden edindiğimiz izlenime göre, Müslümanların; hristiyanların mallarını yağma ettiklerini hatta; onları barbarca öldürdüklerini söylemekten çekinmemişlerdir: *"Müslümanlar, yüzyıllarca Hristiyanları baskı altında tutmuş ve onları en ağır şekilde cezalandırmışlardır. Onların mallarını yağma etmişler, hatta; onları öldürmüşlerdir."*⁶⁵

Yazarın başarılı bir şekilde karakterler arasında kurduğu diyalogda misyonerlerin sistemli ve sürekli bir şekilde çalıştıklarını fakat sağduyu sahibi diğer yabancıların bu fikirlere katılmadıklarını, tersine Hristiyanların ülkede hem çok mutlu, hem İngiliz misyoneri Elsi'nin yukarıdaki fikirlerine ülkede bulunan İngiliz konsolosu'nun katılmadığını şu şekilde görmekteyiz: *"Lütfen ülkeyi köy köy dolaşınız, daha sonra buraya dönünüz; o zaman zenginlerin Müslümanların arasında mı, yoksa Hristiyanlar arasında mı var olduğunu göreceksiniz. Ayrıca Hristiyanların askerlikten muaf tutulduklarını ve misyonerler tarafından hem eğitildiklerini, hem de şımartıldıklarını göreceksiniz."*⁶⁶ Hatta; romanda bu tip tartışmalara iki misyoner kardeş arasında da tanık olmaktadır: *"Hindistan da bulunduğum beş yıllık süre içerisinde yerli Hristiyan halkından nefret ettim. Kaldı ki, Müslümanlar onların dinlerine daima saygı duymuşlardır. Bu da Müslümanların ne kadar hoş ve temiz iüsanlar olduğunu göstermez mi" ?* Ne yazık ki, miyonerler arasına sağduyu sahibi insanlar daima azınlıkta kalmış ve aşağıda da görüldüğü gibi bu tip faaliyetler için boş yere para harcadığını belirtmişlerdir: *"Bu misyoner çalışmalar tamamiyle hilelerle doludur. Aptalca halkın arasında dolaşıyorsunuz ve boş yere para harcıyorsunuz."*⁶⁸ Eserden edindiğimiz bilgilere göre misyonerler, Hristiyan toplumla Müslüman toplum arasına nifak sokmuşlar ve Müslümanları her fırsatta yaratılıştan aşağılık insanlar olarak kabul etmişlerdir.

Her gittikleri yerde halka kendi görüşlerinin doğruluğundan, İngiltere'nin zenginliğinden, halkın refahından söz etmişler ve sebep olarak da onların Hz. İsa'ya inandıklarını göstermişlerdir. İngiliz misyoneri Elsie, bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki, Müslüman halka Hz. Muhammed'i şu şekilde anlatmıştır: *"Muhammed iyi bir kişi değildir. Muhammed sizleri kurtaramaz, Muhammed yalancıdır, sizleri zehirlemiştir, çünkü çok kötü bir insandır, Lütfen Muhammed'i ve bitmez tükenmez ızdıraplarınızı bırakıp İsa'ya dönünüz."*⁶⁹

Elsie'nin çekinmeden Müslümanların aralarına girerek onlara kendi Peygamberlerini bırakmalarını anlatmakla, doğrudan doğruya gayelerinin ülkede bulunan Hıristiyanlara hizmet değil, onlarla Müslümanların arasına huzursuzluk sokmaktır. Tabiatıyla bu huzursuzluklar da Avrupa Devletleri'nin işine yaratmaktadır. Nitekim eserde de açıkça görüldüğü gibi İngiliz misyonerlerinin faaliyetlerine Müslüman halk tepki göstermiş, fakat onlara Avrupa devletlerinden korktukları için dokunamamışlardır. Sadece misyoner dahi olsalar, bütün Hıristiyanlara gösterdikleri insanlığı şu şekilde açıklamışlardır *"Bukadın neler anlatıyor? Burada Müslüman ülkede, bizim kendi köyümüzde, bize İslamiyeti karalıyor. Halbuki biz onu misafir ettik, en iyi şekilde ikramlarda bulunduk, fakat o bize karşılık olarak bunu verdi."*⁷⁰

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse; misyonerler iki gayeye hizmet etmektedirler: Bunlardan birincisi, Müslümanlara dünya nimetlerini vaadederek karakterli olanlarını Hıristiyan yapmak, diğeri de iki toplum arasında huzursuzluk yaratarak, yüzyıllarca önce düzenledikleri Haçlı Seferleriyle başaramadıklarını bu faaliyetlerle hedefine ulaştırmaktır.

Yüzyıllarca osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde mutlu olarak yaşayan Hıristiyan toplum, Avrupalı misyonerlerin sistemli ve sürekli çalışmalarıyla dinlerini ve kültürlerini devam ettirmişlerdi. Misyoner Faaliyetlerinin açık bir şekilde anlatıldığı bu eserde okuyucuya verilmek istenen şey; Avrupa Hıristiyan Devletlerinin, geçmişteki Haçlı ruhunda yeniden birleşmeleridir. Sade ve anlaşılır bir dille okuyucularının karşısına çıkan **Pickthall**, bu romanında da diğerlerinde olduğu kadar başarılıdır. Hayat, Doğu'da yaşayan insanlar arasında acı gerçeklerle doludur. Bu gerçekler, geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanlık için büyük sorun olacaktır.

Veiled Women 1913

Süveyş Kanalı'nın sermayesinin yaklaşık yarısını ellerinde bulunduran İngiltere daha sonra Fransa'nın katılımıyla Mısır kabinesine biri Maliye, diğeri Bayındırlık Bakanı sıfatıyla iki üye sokmuşlardı. Bunların ordu mevcudunu on bine indirme gayretleri, ayrıca çok sayıda subayı da açığa almaları, Mısır'da çıkan askeri ve milli isyan hareketinin birinci sebebidir. Diğer taraftan ordu kadrolarında Türk ve Çerkez subaylarının Arap subaylarına tercih edilmesi, yerlilerin milli duygularını rencide ettiği gibi, mali kontrol nedeniyle bütün idareyi ellerine almış olan İngiliz -Fransız kontrollerinin temsil ettiği yabancı baskısına karşı girişilen vatansever bir hareket olarak nitelendirilir. İngiltere'nin amacı, Hindistan'ın en kısa yolu olan Süveyş Kanalı'ndan Fransa'yı uzaklaştırmak ve bu hayati yola tek başına hakim olmak üzere Mısır'a yerleşmektir.⁷¹

İşte, **Marmaduke Pickthall** konusu itibarıyla 19. yüzyılın son yıllarında ortaya çıkan bu olaylar içerisinde İngiliz kızı Mary Smith'in mürebbiye olarak Mısır'daki hayatını şu şekilde anlatmıştır: Mehmet Salih Paşa, Devlet yönetiminde büyük mevki sahibi biridir, ilk karısı, Türk asıllı Müjgan Hanımdan, yirmi yıldır evli olmalarına rağmen, doğan çocukları yaşamamıştır. Her haliyle mütevacı Müjgan Hanım bu ızdıraplara dayanamamış ve kendini melankoliye kaptırmıştı. Artık *hiç* bir şeyden zevk almıyordu, fakat yine de haremın sultanıydı. Paşa'nın ikinci karısı Arap asıllı Fitnat Hanım'dan bir oğlu olmuştu, tamamen Türk adet ve geleneklerine göre yetiştirilen Yusuf, mürebbiyesi Mary Smith'e aşık olmuştu. Annesi Fitnat Hanım'ın karşı koymasına rağmen, bir taraftan paşanın iyi niyeti, diğer taraftan Yusuf'la evlenebilmek için aralarında yaşadığı halkın dinine son derece saygılı Mary'nin Müslüman oluşu, evlenebilmelerini kolaylaştırmıştı. Paşa, durumu ülkede bulunan İngiliz konsolosuna anlatmış, fakat konsolos ve karısı Bayan Cameron İngiliz kızına son derece kızmışlardı.

Onlar için kaba saba insanların bulunduğu bu ülkede onlardan biriyle evlenmek, İngiliz gururunu kırar ve prestijini sarsardı, Bu şekilde davranmalarında Fitnat Hanım'ın Mary'nin oğlunu baştan çıkardığı iddialarının da rolü büyüktür. Öyle ki, Bayan Cameron kendi öz kızının böyle bir isteği olsaydı, onu kendi elleriyle boğazlayacağını Mary'ye söylemekten çekinmemişti. Her fırsatta Müslüman kadınların mutsuzluğundan bahsediyordu. Fakat Mary, bütün bunların safsata olduğunu biliyor ve Cameron'un hırçınlığının, Hristiyan bir kızın Müslüman olmasından ileri geldiğine gönülden inanıyordu. Oysa onlar da Hristiyanlar gibi Allah'a ibadet ediyorlar, hatta Hz. İsa'ya peygamber olarak inanıyorlardı.

Üstelik; günlük yaşantılarında İngilizlerden daha çok dinlerine bağlılık gösteriyorlardı. Cameron'un çok hiddetlenerek onun, Müslüman olmakla İlahi Kutsi'nin mucizesine sırtını çevireceği sözlerini Mary, çok gülünç bulmuş ve Allah'ın sadece Hristiyanlara ait olmadığını, bilakis Müslümanları daha kıymetli tuttuğunu izah etmişti.

Cameron, onu vazgeçirmek için İngiltere’de babasının, annesinin yahut sevdiklerinin onun hakkında Hz. İsa’yı reddedişine ne kadar üzüleceklerini düşünmesi gerektiğini ve din değiştirmek söz konusu ise; ancak evleneceği erkeğin Hristiyan olmasının daha doğru olacağını belirtmesine rağmen, Mary onu çok acımasız bulmuş, İslamiyet’i aşıladığını ve başarılı olmak için bir sürü yalanlar söylediğini; hal bu ki, Müslümanların Hristiyanlardan çok daha mükemmel olduklarını ve kendisinin bundan böyle o topluma ait olduğunu çekinmeden belirtmişti. Bir taraftan Paşanın konukseverliği, ona tıpkı bir baba gibi davranışı, diğer taraftan kendi ırkının taassubu Mary’ye bu kararı vermekte ne kadar haklı olduğunu düşündürüyordu. Müjgan hanım onu anne gibi bağrına basmış, melek kadar güzel olduğunu, gözlerinin ona İstanbul Boğazını hatırlattığını ve bütün çocuklarını kaybetmiş olmasına rağmen Allah’ın ona bu kadar güzel bir kız göndermiş olduğunu söyleyerek Mary’nin gönlünü kazanmıştı. Müjgan Hanım’ın yüksek asaleti yanında Yusuf’un Arap asıllı annesi Fitnat’ın daha ilk günden gelinine sunduğu şerbetin içerisine zehir katmış olması Mary’nin nefretine sebep olmuştu. Mary, İngiltere’de bulunan yakın arkadaşı Julia’ya yazdığı mektupta; Müslüman olduğunu, İslam dünyasında her kadının evlenme şansının bulunduğunu birden fazla kadınla evliliğin, hiç bir zaman Hristiyanların anlattıkları gibi olmadığını ve burada kadınların İngiltere’dekilerden daha mutlu olduklarını, Avrupa ve Hristiyanların yanlış inandıklarını, Müslümanların da Hz. İsa’ya ve onun dinine inandıklarını, fakat Aziz Paul ve diğerlerinin onu yozlaştırdıklarını, buna göre değerlendirme yapmasını, kendisinin bu konuda ona yardımcı olabileceğini anlattı. Aldığı cevapta; Julia bir Türk’le evlenebilmek için Mary’nin dinini değiştirmiş olduğuna imrenmediğini belirtilmişti.

Mary’nin oğlu Ali, babası gibi Türk terbiyesiyle yetiştirilmişti. Ne var ki, annesinin mutluluk kaynağı Ali’nin İngilizlerle Süveyş Kanalı önlerinde yapılan çarpışmada şehit olması onun bütün ümitlerini kırmış ve on beş yıldır Müslüman olarak yaşadığı bu ortamdan tekrar kendi memleketine ve Hristiyan alemine geri dönmesine sebep olmuştur.

Romanda konu olarak Doğu’daki harem hayatı işlenmektedir. Yazarın mesajı, İslam’ın kadın hakları bakımından gerçekçi, adilane ve her bakımdan olumlu bir din olduğudur. Eserde tarif olunan harem hayatının, Avrupalılarca sanıldığı ve tanıtıldığı gibi kötü bir kurum olmayıp, tersine kadınlara birçok haklar tanıyan ve onları koruyan ve mutluluğunu sağlayan bir kurum olduğu biçimindedir.⁷²

Ayrıca kadınlar için sıkıcı da değildir. Hele Doğu’daki kadınlara nazaran evlenme şansına daha az sahip olan batı’nın kadınları için mutluluk kaynağıdır. Ne var ki, umutlarını kaybeden kadınlar için modern hapisneden farksızdır. Haremde yaşadığı on beş yıl içerisinde gerçek aşkı, gerçek mutluluğu tadan Mary Smith için hayat, son derece güzeldir ancak çocuğunun ölümünden sonra onun için artık yaşamanın bir anlamı yoktur, , çünkü evlat sevgisi anne, baba ve koca sevgisinden daha yücedir bu topraklarda. Başından sonuna kadar açık ve gerçekçi bir dille anlatılan olaylar geçmişte olduğu gibi bugün de insanların yüz yüze bulundukları gerçeklerdir. Haremden kurtulmak olasıdır ama, bu gerçeklerden acı da olsa kurtulma şansı yoktur.

The Early Hours 1921

1908 yılında gerçekleştirilen **İkinci Meşrutiyetin** başlangıcından Sultan II Abdulhamid'in tahtından indirilmesine kadar geçen devrede Osmanlı İmparatorluğunun geçirdiği, iç ve dış sarsıntıları, ayrıca Meşrutiyetçilere karşı girişilen 31 Mart olayını ve bu olayın bastırılmasını sağlayan **Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşanın** halk arasındaki tutumunu ve öldürülmesini işleyen **Marmaduke Pickthall**, Sultan II. Abdulhamid'in devlet yönetimini, saray örgütünü, ayrıca Padişahın çaresizliğini öne sürerek, yıkılmağa yüz tutmuş Osmanlı Devletini yeniden canlandırmak gayesiyle Batı devletlerinin de yardımlarını alacaklarını ümit ederek kurulan gizli derneklerin "**İttihat ve Terakki Cemiyeti**" adı altında giriştikleri faaliyetler ve 1908 ihtilalinin ülkeye getirdiği küçük faydalar yanında Makedonya'da bulunan Hristiyan güçlerin giriştikler bağımsızlık hareketlerini akıcı bir dille anlatmaktadır. Şartlar ne olursa olsun, Genç Türkler İhtilaliyle yüzyıllardır İslamiyet'in koruyuculuk ve önderlik görevini yürüten Türklerin yıkılmaya yüz tutmuş Türk devletini koruyacaklarını ve yeniden eski devirlerdeki seviyesine getireceklerini ümit eden yazar, sonuçta umduğunu bulamamıştır. Büyük bir ustalıkla romanına karakter olarak seçtiği saf ve dünya nimetlerinden uzak Camruddin'in padişaha sadık bir kul olmasına rağmen, Makedonya'da başlatılan 11. Meşrutiyet Hareketlerine girişi, olayların hedef ve amaçları ayrıca başarı ya da başarısızlıkları kısaca şöyledir:

Yirmi beş yaşlarında genç bir delikanlı olarak Yemen'de Kürdistanda savaşan Camruddin, hastalığı nedeniyle ordudan ihraç edilmişti. Müslüman bir tüccarın yardımlarıyla Hudeyde'den Süveyş'e getirilen Camuriddin, burada sağlığına kavuşmuş ve Mısırlı bir beyin kafilisiyle Hac'ca gitmişti.

Mekke'den ailesinin bulunduğu Makedonya'ya gitmek üzere geçirdiği sıkıntılı yıllardan sonra döndüğü evinde babasını ölmüş ve kardeşlerini evlenme çağında bulmuştu. Dünya nimetlerine değer vermeyen Camruddin, bu düşüncesinden dolayı komşusu Yunanlı Lefter'in her vesileyle alay konusu olmuştu. Zira Lefter için paradan daha önemli hiç bir şey olamazdı. Bir gün vadiden gelen silah sesleriyle uyanan Camruddin olup biteni öğrenmek için olay yerine gittiğinde üniformalı bir Türk subayının kanlar içerisinde ağır bir şekilde yaralandığını görmüş ve ilk yardım için onu sırtlayarak evine götürmüştü. Bu yaralı Türk subayı **Yüzbaşı Basri Bey**, Camruddin'e minnet duygularını belirttikten sonra Selanik'te bulunan binbaşı **Arif Hikmet Bey'e** gitmesini ve olup bitenleri anlatmasını istemişti. İslam'ın ve **Türk Milletinin** kaderiyle ilgili bu mesajın en geç on gün içerisinde Selanik'e ulaştırılması için Camruddin bu görevi seve seve kabul etmiş ve Basri Bey'den ayrılmıştı. Komşuları, Lefter'in ısrarına rağmen olaydan habersizliğini belirten Camruddin yolda başı sarıklı, Manastıra giden yaşlı bir yolcuyla karşılaşmıştı. İhtiyar yolcu onun Selanik'e gittiğini öğrenince endişesini belirtmiş ve

ordunun padişaha karşı bazı tertipler düzenlediğini anlatmıştı. Camruddin, ihtiyarın bu endişesine gülüp geçmişti, çünkü ordu Müslüman askerlerden meydana gelmişti, padişaha karşı gelmeleri düşünülemezdi, ihtiyarın ısrarlarına rağmen Camruddin Selanik'te bulunan Yemen Harbi'ndeki çok sevdiği komutanı Sadık Paşayı göreceğini tekrarlamıştı. Yemen Harbinde bir kaç kere Paşa'nın hayatını kurtaran Camruddin'e paşa; her ikisi de harpten salimen kurtulurlarsa, onu cariyelerinden biriyle evlendireceğine söz vermişti. Böylece Camruddin Selanik'e gitmekle; bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı. Hava kararmıştı, Camruddin Selanik'e yakın bir köye misafir oldu. Yemekten sonra kaldığı eve gelen diğer şahıslarla sohbetে başladılar. Camruddin kendisine yolda bir ihtiyarın Selanik'te ordunun padişaha karşı bazı tertipler düzenlediğini söyleyince evde bulunanlarda Yunanlı hariç, büyük bir sessizlik hakim olmuştu. Yunanlı: Nerede o mutlu günler, diye haykırıp bütün insanların yenilikten yana olduklarını tekrarladı. Camruddin Yunanlıya kızmıştı, çünkü padişah ve askerleri birbirine karşı olamazlardı, onlar ancak Hristiyanlara karşı ülkeyi korumakla görevliydi. Camruddin Selanik'e gitmekte olduğunu ve orada Binbaşı Arif Hikmet Bey'i göreceğini ağzından kaçırmıştı. Ev sahibi Ferit Bey, yanına yaklaşarak bu Yunanlı'nın ajan olduğunu, ona sır vermemesini tembihledi. Ertesi gün erkenden hareket eden Camruddin minarelerle süslü, deniz manzaralı cennet kadar güzel Selanik kentine vardı. Şerbetçi onun paşayı neden görmek istediğini merak etmişti. Camruddin, paşayı Yemen Harbinden tanıdığını, buraya onu ziyaret etmek için geldiğini anlattı. Tam o sırada kapının önünden geçen beyaz sakallı, kravatlı Hristiyan Mikail Efendi yanlarına gelerek Camruddin'e yardımcı olabileceğini söylemişti. Camruddin, ondan Arif Hikmet Bey'in evini öğrenip şerbetçiden ayrıldı. Öğlen namazını kıldıktan sonra, binbaşının evine gitti; fakat kapısında bekleyen zenci, onun evde olmadığını, birkaç günlüğüne Selanik'ten ayrılmış olduğunu haber verdi. Camruddin bu defa Sadık Paşa'nın evine uğradı, fakat dışarıda bekleyenler onu içeriye almadılar. Aslında Camruddin'in parası olsaydı, oradaki nöbetçilerin ceplerine bir kaç kuruş atarak görüşebilirdi. O geceyi şerbetçinin hanında geçirdikten sonra, ertesi günü sabah namazını kıldıktan sonra Basri Bey'in gönderdiği mesajı mutlaka Arif Hikmet bey'e vermesi gerektiğini hatırlayarak binbaşının evine hareket etti. Fakat zenci hizmetçiden, binbaşının henüz dönmediğini öğrendi. Tam o sırada, birkaç gün önce Selanik'e gelirken, geceyi geçirdiği köydeki Yunanlı ajanla karşılaştı. Hoşbeş ettikten sonra, Yunanlı onu evine davet etti. Camruddin gittikleri evin Yunanlıya ait olmadığını, Halil isimli bir Türk'ün olduğunu görünce, korkudan titremeye başladı. Halil ona binbaşı Arif Hikmet'i neden görmek istediğini, yoksa bir mesaj mı bırakacağını sorunca, Camruddin korkarak binbaşının bir arkadaşından ona selam getirdiğini tekrarladı. Padişahın haber alma teşkilatından olduklarını öğrendiği Halil ve Yunanlı'nın bıçaklarını çekerek Camruddin'i tehdit etmelerine rağmen Camruddin, Basri Bey'den söz etmedi. Oralardan canını kurtardıktan sonra, hem huzura kavuşmak, hem de öğlen namazını kılmak için camiye sığındı, Ertesi gün, yine ne Arif Hikmet Bey'le ne de Sadık Paşayla görüşememiş, doğruca şerbetçiye uğramıştı.

Arkasından Halil ve Yunanlının koşarak geldiklerini gören Camruddin heyecanlanmış ve durumu şerbetçiye de anlatmıştı.

0 sırada içeriye girenler Sadık Paşa'ya suikast hazırlandığını ve suikastçının Camruddin olduğunu haykırarak onu yakaladılar. Her şeyden habersiz olarak askerlerin arasında suikasttan kurtulan paşanın yanına götürülen Camruddin kabahatinin sadece Arif Hikmet Bey'i görmek olduğunu ve padişahın haber alma ajanları tarafından kendisine bu iftirada bulunduğu anlamıştı. Paşa'nın yeğeni Ferit Bey, Camruddin'e dönerek; neden böyle bir teşebbüste bulunduğunu sormuş, neticede onun günahsız olduğunu anlamıştı.

Eserden edindiğimiz izlenime göre başından beri saf, temiz ve aza kanaat etmesini bilen Camruddin, tesadüfen İttihat ve Terakki Cemiyetinin Selanik Şubesi üyelerinden Basri Bey'le tanışmış, daha sonra yıkılmaya yüz tutmuş imparatorluğu kurtarma gayretlerine hissedar olmak için olaylara girmiştir. Ne var ki, padişahın haber alma teşkilatına mensup adamlar tarafından uğradığı haksızlıkların onu kuvvetle İttihat ve Terakki Cemiyetine ittiğini ve gerçekten İslam İmparatorluğunun kurtarılmasına gönülden inandığına tanık oluyoruz. Paşa Camruddin'i huzuruna kabul edip, Yemen Harbinde hayatını borçlu olduğu çavuşunun, ona suikast hazırlayacağına inanmamıştı. Etrafindakiler Camruddin'in günlerdir paşayı öldürmek için aradığını ve Genç Türklerle ilgisi bulunduğunu ısrarla söylemelerine rağmen, paşa inanmamış ve Yemen Harbinde Camruddin'e verdiği sözü hatırlayarak cariyelerinden Gülrana Hanımı kendisine vereceğini belirtmişti.

Paşa'nın konağından ayrıldıktan sonra Ferit Bey ile Camruddin arasında geçen konuşma ilgi çekicidir, zira başlangıçta tesadüfen karşılaştığı yüzbaşı Basri Bey'in verdiği mesajın metninden habersiz olan Camruddin, karşılaştığı olaylarla Selanik'te kurulan İttihat ve Terakki cemiyetinin kuruluş sebebini anlamaktadır. Pickthall'un büyük bir ustalıkla karakterler arasında kurduğu diyalogda, Ferit Bey İttihat ve Terakki Cemiyetinin fikirlerini Camruddin'e kinayeli bir şekilde anlatmaktadır. İki parti düşününüz bir taraf çürük ve berbat fakat birkaç iyi insanla itibar görüyor, diğer taraf ise; sıhhatli ve sağlam, fakat bir kaç kötü insan ihtiva ediyor. Sen bunlardan hangisini tercih edersin?

Camruddin, ikincisini diye cevap verdi. İkinci olarak; sıhhatli ve sağlam olan taraftan iyi veya kötü bir şahsın çürük işlerle uğraşan iyi kişilerden birini öldürdüğünü düşünelim, o zaman katillerin yakalanmasını mı yoksa öldürülecek kişiyi mi kurtarmak istersin? diye sorunca, Camruddin Ferit Bey'in kinayeli konuştuğunu hatırlatarak; Sadık Paşanın padişahın yakını ve Sadık bir komutanı olduğunu ve onun çürük işlerle uğraşamayacağını hatırlatır.⁷³ Ferit Bey, Camruddin'in orduda çavuş olarak, bu memleketin korunması için savaşımlara girdiğini, fakat şimdi de etrafının ajanlarla dolu olduğunu hatırlatınca, Camruddin, Ferit Bey'in haklı olduğunu anlamıştı. Ferit Bey, sözlerine devam ederek, İslam'da yüz binlerce insanın bulunduğunu, bu insanların zeki, eğitilmiş ve reform taraftarı oldukları için ajanların maharetleriyle ortadan kaldırıldıklarını anlatınca, Camruddin bütün bunların

ihânet olduğunu kabul eder ve Ferit Bey'e; Arif Hikmet Bey'le ilgili olan hikâyesini anlatır. Ferit Bey, bu konuda ona yardımcı olabileceğini söyleyerek ondan ayrılır. Camruddin, kendi kendine, Ferit Bey'in haklı olduğunu, gerçekten İslâm İmparatorluğu'nda bir çok yanlışlıkların bulunduğunu ve Genç Türklerin İslâm'ın yeniden kendine dönmesi için mücadele verdiklerine kanaat getirir. Ertesi günü, ziyaretine gittiği Sadık Paşa, Camruddin'e hali hazır durumdan söz ederek bazı insanların değişiklikten yana olduklarını; bazılarının da padişah'tan memnun olduklarını, fakat her ikisinin de İslâm'dan yana mücadele verdiklerini anlatır. Aslında; her ikisi de bu gün İslâm İmparatorluğundaki yanlışlıkları görmektedirler ve bu büyük imparatorluğun düşmesini, yok olmasını istemezler. Zira, imparatorluğun etrafını kuşatmış olan Hristiyan kuvvetler tıpkı; aç kurtlar gibi dilleri dışarda onun ölümünü beklemektedirler. Elbette ki, reformcular, etrafımızı saran bu düşmanlığı ortadan kaldırmak istemektedirler, fakat yine de kimin haklı olduğunu zaman gösterecektir, dedikten sonra kendisine karşı üç kez suikast düzenlendiğini, fakat her seferinde de kurtulduğunu ve kendi oğlunun da padişah'a karşı olanlarla aynı fikirleri taşıdığını sözlerine ekledi.

Ferit Bey, Arif Hikmet Bey'i bularak kendisine Yüzbaşı Basri'den bir habercinin geldiğini haber verir. Arif Hikmet, kurulan gizli örgütün ileri gelen üyelerinden biriydi, zamanın diğer eğitimli gençleri gibi o da Avrupa Edebiyatının tesirinde kalmış ve onun insanlık anlayışını benimsemişti. Ayrıca İngilizlere de sonsuz güven duygusu vardı. Ona göre; İslâm'da bir gelişme olmalıydı, bu da Türkiye'den başka bir yerde mümkün olamazdı. İnsanlığın selameti için istibdat ortadan kaldırılmalıydı. Batı Devletleri istibdattan, zulümden nefret ederlerdi, yoksa İslâm'a düşmanlıkları yoktu. Bu istibdat ortadan kalktığı zaman Avrupalılar bugünkü fikirlerinden vazgeçip, Türklerin dostları olacaklardı. İşte Arif Hikmet bu fikirlerle doluydu.

Arif Hikmet Bey, Yüzbaşı Basri'nin gönderdiği mesajı okuduktan sonra Camruddin'in gerçekten güvenilir biri olup olmadığını anlamak için ona bazı sorular yöneltir: Ağa sen Müslümansın ve askerliğini de yaptın, şayet ülkemize bir düşman eli uzanırsa tekrar silahlanır mısın, bizim ezeli düşmanımızı tanıyor musun deyince, Camruddin Rusya efendim, diye cevap verdikten sonra ülkesine uzanacak düşman elini kıracağına yemin eder.⁷⁴ Arif Hikmet Bey, Camruddin'in gerçekten kendilerinin fikrini paylaşan birisi olduğuna karar verdikten sonra, Resne'ye götürmesi için bir mesaj verir ve parolanın İttihat, işaretinin ise Terakki olduğunu ona öğretir. Camruddin, canının pahasına da olsa, bu görevi mutlaka yapmak arzusundadır, zira ona göre bu görevi yerine getirmekle İslâm'ın şerefi kurtarılacaktır; yoksa padişah taraftarları bu zevkten anlamazlardı. Onlara göre eğitime susamışlık, yeniliği arzulama yahut Batı'nın dostluğuna güvenmek çok saçmaydı.

Pickthall, bu eseriyle İttihat ve Terakki Cemiyetinin iyi ya da kötü yanlarını, onların düşüncelerini ortaya koyarken, zaman zaman ülkede yaşayan Hristiyan azınlıklardan da söz etmiştir. Ona göre kuvvetli ve disiplinli Türk ırkı baskıdan şikayetçi olmamasına rağmen, her türlü imtiyaza sahip olan ve bu imtiyazlarla istibdadın verdiği her türlü baskıdan kendilerini koruyan Hristiyanlar şikayetçiydiler ve padişahlığın mutlaka yıkılmasını istiyorlardı. Eserde Sultan II. Abdulhamid'e ait haber alma teşkilatının bu karışık dönemde oldukça sistemli ve sürekli bir şekilde görev yaptıklarını da şu şekilde anlatır yazar: Camruddin Resne'yi çok kalabalık bulmuştu; erkekler sarıklı, fesli yahut kalpaklıydılar, kadınlar ise peçeliydiler. Camiye giderken bu kalabalık arasında, Selanik'ten yakinen tanıdığı ajan Halil'i gördüğünde yeniden korkuya kapılmıştı. Fakat mesajı Niyazi Bey'e ulaştırmıştı. Aslında Halil'in maksadı; Camruddin'le konuşarak yaptıklarına pişman olduğunu anlatmaktı.

Yazar, büyük bir ustalıkla karakterler arasında kurduğu diyalogda; bir taraftan bu dönemi, diğer taraftan da Türk Halkının sadeliğini ve inançlarına olan bağlılıklarını anlatmaktadır. Öyle ki, padişahın haber alma teşkilatında görevli olanlar dahi İttihat ve Terakki Cemiyetinin faaliyetlerine hayranlık duyuyor ve bu cemiyetin; yıkılmaya yüz tutmuş Osmanlı İmparatorluğu'nu ve İslam'ın şerefini kurtaracağına inanıyorlardı.

Yazarın sade bir dille anlattığı bu olaylarda Türk Halkının bir birleriyle olan kardeşlik ilişkilerini ve vatanın menfaatleri söz konusu olduğu zaman, birlikte hareket ettiklerini de görmekteyiz. Örneğin; Halil, padişahın haber alma teşkilatından olmasına rağmen, ikisinin de aynı kamptan geldiklerini ve Camruddin'e önceden yaptıkları için özür dilemek istediğini belirtmiş, ayrıca ona sempati duyduğunu da sözlerine eklemişti. Diğer taraftan eserde açıkça görüldüğü gibi yazar, Osmanlı İmparatorluğunun çöküntü dönemine rastlayan 20. Yüzyılın ilk yıllarından ikinci Meşrutiyetin ilan edilmesine kadar geçen bu buhranlı dönemde Türk'ün köleliği kabul etmez asil ruhunu anlatmaktadır. Ayrıca romanda İttihat ve Terakki Cemiyetinin görevinin, asırlardır büyük bir imparatorluk olduğu halde bugün büyük bir kısmını kaybetmiş, geri kalan kısmının da yok olmaması için, mücadele etmek olduğunu, bu bakımdan bu cemiyetin desteklenmesi gerektiğini de şöyle anlatır: Hasan, Camruddin'e dönerek, bugün köylerden, kasabalardan gönüllüler bize katılacaklar diye fısıldadı. O arada Persepe'den kırk gönüllünün geldiğini fark ettiler. Durdukları yer oldukça manzaralıydı. Gönüllüler mola verdiler, kemerlerini çözdüler ve teçhizatlarını yere bırakıp, oturdular, O sırada Niyazi Bey'le birlikte yüz kadar kuvvet daha geldi, bunlardan çoğu sivildi. Gayeleri gerçekten bir cihad idi.⁷⁵

Romanda, yukarıda da bahsedildiği gibi, Türk'ün yüzyıllardır köleliğe boyun eğmediğini ve tutsak olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih ettiğini, Makedonya'da başlatılan hareketlerde açıkça görmekteyiz. Şöyle ki, Niyazi Bey Persepe'den gelen kırk gönüllünün reisi ile bir müddet konuştuktan sonra, etrafındakilere, buraya neden geldiklerini, içlerinden bir kısmının bilmediğini söyleyerek, izah etmeye başladı: Bizler hepimiz baba vatanımızı korumak için Allah'ın, birliği adına silahlandık.

Milletimiz sizlerden Osmanlı'yı eski çağlardaki şövalye ruhuna kavuşturmak ve onu yüceltmenizi istiyor. Belki de evlerinizi bir daha göremeyeceksiniz, bunun için hazır mısınız ? Bizler, hepimiz Allah'ın Müslüman kullarıyız fakat ülkemize bakınız, görünüz ki, bu imansız insanlar ülkemizi ne hale getirmişler: dinimizce istibdat, zulüm, egoistlik, faiz ve de kanunların ayaklar altına alınması yasaklanmıştır. Bizler, yönetici değil ama bunları düzeltip ve çürümüş İslam vücudunu kurtarmalıyız. Mukaddes Kuran'a göre: bu vücut mutlaka yaşmalıdır ve yaşayacaktır da, bu kitap ki, dünyada en geniş şekilde ilerlemenin yolunu göstermiştir. Allah'ın Kanunu bütün insanlık için kendisi gibi birdir, benzeri yoktur. Bizim, diğer milletlere nazaran, rehberimiz tam ve mükemmeldir. Bundan dolayı, şayet biz bu çürümeye müsaade edersek, günahımız çok büyük olacaktır. Şayet Halifenin idaresi altında bulunan İslam imparatorluğu dünya üzerindeki diğer krallıklardan daha dindar olmazsa neye yarar. Sizler, hepiniz de bilirsiniz ki; sonu çökmeye mahkumdur. İşte şu anda bu çökme tehlikesi içerisindeyiz. Söz hürriyeti, düşünce hürriyeti, öğrenme ve eğitim hürriyeti her İslam'a ihsan edilmiş olmasına rağmen, ortadan kaldırılmış ve kısaca yasaklanmıştır. İşte bunun için devletimiz çökmeye mahkumdur. Hristiyan milletler bize sonunuz geldi gözüyle bakıyorlar. ⁷⁶

Romandan edindiğimiz izlenime göre; Avrupa Devletleri, bilhassa İngiltere Türk devletine daima ikiyüzlü politika uygulamıştır, ne var ki; Sultan II. Abdulhamid Devrinin birçok aydınları gibi İttihat ve Terakki Cemiyetinin üyeleri de Batı'nın her yönüyle tesirinde kalmışlardı. İngiltere kralının (Edward VI) Revalde Rus Çarı (Nikola I) ile yaptığı anlaşmadan sonra, birbirlerine yaklaşma politikaları Türk halkını son derece üzmüştü. İttihat ve Terakkiciler, bir yandan İmparatorluğu düştüğü bu güç durumdan kurtarmak, diğer yandan da İngiltere'nin sempatisini kazanmak eğilimdedirler. **Pickthall**'un Türk İmparatorluğu'nun bu acı dönemini işlediği romanında Camruddin'in tesadüfen girdiği İttihat ve Terakki Cemiyetindeki en faal üyelere Niyazi Bey'in Makedonya'nın Resne kasabasında etrafına topladığı gönüllülere yaptığı konuşmasını konunun daha iyi anlaşılması bakımından şu şekilde özetleyebiliriz: Dostlarımız İngiltere ve Fransa şimdi ebedi düşmanımız Rusya ile beraberdirler. Otuz yıldan beridir Müslüman milleti bu adaletsizlikleri kabul ediyor görülmüştür. İşte, bunun içindir ki, bu dostlarımız dahi bizden ümitlerini kesmişlerdir, fakat, kurtulma ümidi vardır; bu da şayet İslam'ın hakkını savunmak ve onu korumak istiyorsak, aziz şehidimiz Mithat Paşa'nın meşrutiyetini yeniden kurmakla olacaktır. Bunu ulema da tasvib etmektedir, işte o zaman İngiltere, Rusya'dan ayrılıp yeniden bizim dostumuz olacaktır ve bizi destekleyecektir. ⁷⁷

Romanda; Müslüman Türklerle asırlardır birlikte, huzur içinde yaşayan Hristiyanların birbirlerine düşmelerinde en büyük günahın idarecilerde olduğunu Niyazi Bey'in konuşmalarından şu şekilde çıkarıyoruz: Eski Osmanlı imparatorluğu dini vecibelerine göre; dünyada tek tolerans sahibi millet idi, bugün bu konuda; diğer ülkeler bizleri geçmişlerdir. Bizi, sona ermeyen savaşların verdiği acılarla Hristiyan kardeşlerimize düşman edip, onlarla yaptığımız antlaşmaları unutup, dinlerine müsamahasız hale getirdiler. ⁷⁸

Eserde açıkça görüldüğü gibi; Türkler maneviyatlarına son derece saygılı insanlardır. Bundan aldıkları kuvvetle her türlü güçlüğü yenmeye muktedirler. Her ne zaman ülkelerinin menfaatlerine ister içten, isterse dıştan olsun, saldırıldığını görseler, bu konuda sessiz olamazlar.

Aşağıdaki cümlelerden de anlaşılacağı gibi henüz yeni evli olmasına rağmen, ne karısını ne de ailesini düşünmeyen Camruddin, ülkenin kurtarılması için bir araya gelmiş insanların arasında bulunmakla mutludur, şöyle ki: Niyazi Bey, Camruddin'e dönerek, kendisine verilen vazifeyi tam olarak yaptığı için memnuniyetini bildirir ve ona geri dönmesi için izin verir, fakat Camruddin: Ben sizlerden biri değilsem ölüden farkım olmayacaktır, deyince Niyazi Bey, ona uzun uzun bakar sonra bir tüfekte iki yüz kurşun vermesini söyler. Camruddin, hanımını, annesini ve diğer bütün akrabalarını gözünde canlandırdıktan sonra kendisini yine de sevinçten uçar gibi hisseder.⁷⁹

İmparatorluğun son yıllarda, Türklerle Hristiyanların birbirlerine düşmelerinde yöneticilerin sorumlu olduklarını anlatmak isteyen yazar, İttihat ve Terakki Cemiyetinin başlangıçta bu düşmanlığa son verilmesini hedef aldıklarını anlatmaktadır. Niyazi Beyin konuşmalarıyla yansıtılan bu fikirler özet olarak şöyledir:

Bir Bulgar köyüne geldiklerinde, dükkanların kapanmış ve sokakta kimsenin kalmamış olduğuna üzüldüler, Niyazi Bey, meydana bir konuşma yaparak, kendilerine **barışı, kardeşliği** getireceklerini söyledi. O sırada köyün ileri gelenlerinden birisi dışarı çıkarak kendisini saygıyla selamladı ve şayet sizi ve beraberinizdeki fedailerinizi tanımış olsaydık, size değil bu şekilde davranmak, gelip marşlar söyleyerek karşılardık. Niyazi Bey, konuşmasına devam ederek; kardeşlerim, hepimiz aynı vatanın çocuklarıyız, biliyorum ki, sizler de istibdattan acı çekiyorsunuz ve bu acılar size yardım edecek yabancıları aramaya zorluyor. Beni ve beraberimdekileri ayıplamayınız. Bizler, bu felaketlere çare arıyoruz. O da bulunmuştur. Bizler Müslüman olarak bu istibdadın zulmünü sizlerden daha çok çekiyoruz, işte bunun için Meşrutiyetin kuvvetlenmesine itiyoruz ve bunda kararlıyız. Meşrutiyet, biz Osmanlılara eşit haklar getirecektir. Kalbimizden gelen samimiyetimizle size kardeşliği sunuyoruz, Diyebilirsiniz ki; bizler Türk değiliz, Bulgarız, bizim vatanımız Bulgaristan'dır, fakat Makedonya'nın beşte dördü Müslüman, Yunan ve Sırlardır. Sizler ancak beşte birisiniz, Sırlar da tıpkı sizin gibi Sırbistan için savaştıklarını söylüyorlar. Yunanlılar, Yunanistan için savaşmak istiyorlar. Bu böyle nerede ve nasıl sonuçlanacak .⁸⁰ Her biri kendi ırkı içerisinde küçük, küçük topluluklar meydana getiren Sırp, Yunan ve Bulgarların imparatorluktan ayrılmasını ve bu konuda meşrutiyetçileri desteklemeleri gerektiğini bildiren Niyazi Bey, konuşmasını şöyle tamamlamıştır: Kabul edelim ki, Bulgaristan Makedonya'yı istila etti, O zaman nüfusun beşte dördü zulüm görecektir. Aynı durum Yunanistan için de söz konusudur. O halde en kötü şartlarda bile Halife İdaresi, insanların haklarını elinden almamıştır. Meşrutiyet idaresi altında herkes eşit haklara sahip olacak ve kanunlar karşısında Müslüman, Hristiyan, Türk, Yunan ve Bulgar ayrımı yapılmayacaktır. Hepimiz Osmanlıyız.

En iyisi özgür Osmanlılar olarak birlikte yaşayalım ve Makedonya'nın çocukları olarak parlamentoya girelim.⁸¹

Bu konuşmalardan sonra, Bulgarlar hep bir ağızdan memnuniyetlerini bildirip, en kötü şartlar altında bile Türklere nefret duymadıkların ve Meşrutiyeti destekleyeceklerini şu şekilde belirttiler. Türk hariç hiç bir ırk düşmanları karşısında böyle cömert olamaz. Allah da bilir ki, biz Bulgarlar. en kötü şartlar altında dahi Türklere nefret duymadık. Sadece Sırlara ve Yunanlılara karşı mücadele ediyoruz. Türkler cesur, dürüst, edepli ve şerefli insanlardır. Şayet bu istibdat ortadan kalkarsa gerçekten Türkler bizim kardeşlerimizdir.⁸²

Böylece Makedonya'da başlatılan Meşrutiyet hareketleri kısa bir zaman sonra imparatorluğun baş kenti İstanbul'a da sıçramış ve halk arasında geniş fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu yüzden birbirini takip eden yıllarda sultan 11. Abdulhamid tahtından indirilmiş ve imparatorluk içerisindeki karışıklıklar sürüp gitmiştir. Bundan Makedonya'da bulunan Sırlar, Bulgarlar, Arnavutlar, hatta; Trablusgarb'ı işgal eden İtalyanlar en geniş şekilde yararlanmışlardır. Ülkenin kurtarılması için İttihat ve Terakki Cemiyetine giren Camruddin, korkunç bir rüya görmüş ve ümitlerini kaybetmişti, şöyle ki; karısı Gülrana güneşli, çiçeklerle süslü bahçede, fakat Camruddin koyu karanlıkta idi. Karısı, ona kollarını açıyordu fakat Camruddin yaklaşıyordu, etrafındaki gölge, duvardan farksızdı. Birden Ferit Bey'in ona kerata manzara değişti, dediğini işitti ve dönüp baktığında onun Osman Paşa ile yan yana bir arabada oturmakta olduğunu gördü. O arada etrafta bazı çığlıklar vardı, bir tarafta Meşrutiyet diye bağırان Niyazi Bey, diğer tarafta annesi ve kız kardeşi Meleğin onu çağırması. Camruddin gitmek istiyordu, ama Niyazi Bey kalmasını istiyor ve yeminini hatırlatıyordu. O sırada şiddetli fırtına başlamış ve etrafı saran alevler arasında insanlar yere uzanmışlardı. İşte son mücadele buydu. Camruddin de yaralanmıştı. Ölüler arasında istibdadın ileri gelenleri de vardı. Fakat Camruddin'in hayrete kapıldığı tek şey, bu insanların ülkenin düşmanı olmadıklarıydı.

O halde düşmanlar kimlerdi? bunu ölmeden önce anlamak istiyordu. O sırada karısının çığlıklarını işiten Camruddin, annesine ve kız kardeşi Meleğe canavar görünüşlü insanlar tarafından işkence edildiğini görmüştü. Kurtarmak için koşmuştu ama, yuvarlandığı çukur onu engellemişti. Uyandığında başına gelecekleri fark eden Camruddin için gerçekten olaylar bu şekilde seyretmişti. Makedonya'da bağımsızlıklarını ilan eden milletler, orada bulunan beş yüz bin Müslüman Türk halkını barbarca öldürmüşlerdi. Ölenler arasında Camruddin'in bir ve iki yaşlarında, iki çocuğu da vardı. Bunların, Yunanlılar tarafından kafaları kesilerek öldürüldüklerini daha sonra İstanbul'a sığınan yaşlı köylüsü Ahmet'ten öğrenmişti. Şükrettiği tek şey; karısı kendini öldürmek suretiyle barbarların tecavüzüne uğramamıştı.

Başından sonuna kadar akıcı bir dille 1908 Meşrutiyet Hareketlerinin anlatıldığı bu romanda da tıpkı **The House Of İslam** adlı diğer romanda olduğu gibi sadakat işlenmektedir. Vatan sevgisinin her şeyin üstünde düşünüldüğü romanda hayat acı gerçeklerle doludur.

Gecelerin derin sessizliğine renk katan diğer canlılar gibi insanlar da Allah'a döneceklerdir, zaten insanların, insan oldukları için övünmeleri boş bir gururlanmadan öteye bir şey değildir. Şartlar ne olursa olsun neticede mutlaka Allah'a dönüş vardır ve bu dönüş alın yazısıdır. Ne var ki, insanlar için ölümden korkmak doğru değildir. Bu bir lütuftur. Bütün insanlar adaletsiz bir şekilde yok olsalar dahi Müslüman Türk toplumu yeniden canlanacak ve ebediyen yaşayacaktır. Mukaddes Kuran'da da belirtildiği gibi; sonuçta *ışık karanlığa, iyi kötüye ve hayat ölüme üstün* gelecektir. Böylece Türk'e dost olmayanlar, onu aşağılayanlar hiç bir zaman başarılı olamayacaklardır. Türk insanı fazlasıyla vatanperverdir ve bu konuda da yaratının sonsuz merhametine sığınmıştır,

İster içten, isterse dıştan olsun vatana ihanet etmek isteyenler mutlaka cezalandırılacaklardır, ama bunlarla mücadele ederken, Türk insanı için ölmek de zaferi kazanmak kadar şerefli olacaktır.

Said The Fisherman 1903

Lübnan, Hristiyan nüfuslarıyla entrikalarının en çok rol oynadığı sahalardandır. Özellikle İngilizlerin Dürzüleri ve karşılık olarak, Fransızların da Marunilerle diğer Hristiyan unsurları tahrik edip, onlara silah yardımıyla bulundukları bilinmektedir. 19. Yüzyılın sonlarında meydana gelen bu olaylarda Şam Valisi ve Arabistan Ordusu Generali Ahmet Paşa, Lübnan'la Suriye'de vaziyetin gittikçe gerginleştiğini, İstanbul'a bildirip herhangi bir olay çıkması ihtimaline karşı takviye kıtaları istemişse de, Babıali ehemmiyet vermemiş ve bilakis bir miktar asker çekmek suretiyle Suriye Ordusunu zayıflatmıştır, işte bu vaziyette patlak veren Lübnan olayı beş yüz Maruni'nin ayaklanmasıyla başlamış ve bir Dürzi köyüne saldırıp geri püskürtülmüşlerdir. Hal böyle olunca, Dürziler bir taraftan ünlü Canbulat ailesine mensup Said Bey ve diğer taraftan da İsmail Atrâş idaresinde taarruza geçmişlerdir. Fransız kaynakları, Batı'nın adeti olduğu üzere bu dönemde Dürzilerin, yüzlerce Hristiyan'ı katlettiklerini ve Osmanlı askerlerinin bu duruma seyirci kaldığını iddia ederlerse de bunların gerçekte ilgisi yoktur, çünkü Türk askerleri bu dönemde bütün Hristiyanların hayatlarını koruma altına almışlardır. Lübnan olayının en önemli sonucu Şam'da meydana gelmiş ve Cezayir kahramanı Abdulkadir Muhiddin, olayların yatıştırılmasında büyük gayret sarf etmiştir.⁸⁴

1894-1896 yılları arasında Mısır, Suriye ve Lübnan'a seyahat eden **Marmaduke Pickthall**'un o topraklardaki halkın yaşam tarzını, birbirleriyle olan kavgalarını ve ilişkilerini **Said the Fisherman** adlı romanında kısaca şöyle anlatır:

Said küçük bir balıkçıdır. Avrupa'dakiler gibi kaygı ve ağrı yoktur. Ortağı Abdullah'ın küçük kaygısını ve ağrısını alarak balık avına gittiği olurdu. Bir gün balıklarını pazarda satmış, kazandığı paralarını eteğine dökerek dalgın, dalgın düşünüyordu. Gayesi; bu paralarını biriktirip bir kahvehane satın almaktı. O zaman yumuşak minderinde oturacak ve nargilesini tütürecekti. Müşterileri onu Said Efendi olarak çağıracaktı ve kim bilir bir gün belki de Bey olacak, Emir olacaktı. İşte o zaman, yakın dostu ve iş ortağı Abdullah ona balık satmak için başvuracak fakat Said, onu kovacak ve hatta; yüzüne

tükürecekti. Tam o sırada karşıdan dört nala gelen iki atlı Said'in hayallerini alt üst etmişlerdi; üniformalı bu iki Türk subayı *"bre köpeoğlu sen kendi haline bak"* diyerek uzaklaşmışlardı. Aslında onlar kendi kendilerine konuşuyorlardı, fakat Said, birden kenara sıçramış ve eteğindeki paraları kumlara karışıp kaybolmuştu. Önce onları lanetleyen Said, daha sonra kendine gelerek yola koyulmuştu. Evine vardığında karısının çıgıllıklarıyla karşılaşan Said, olup bitenleri hayretle öğrenmişti. Yıllardır biriktirdiği paraları uçup gitmişti. Kederli Said, arkadaşı Abdullah'a durumunu anlatınca, o da çok üzölmüştü. Karısı Nesibe'yi çağırarak ellerinde kalan birkaç kuruşlarını Said'e vermişlerdi. Evine dönerken altmış yaşlarında bir dilenciyle karşılaşan Said, onu sakın bir tavırla dinlemiş ve dilenci ona vaktiyle çok zengin olduğunu, şimdi evinin dahi bulunmadığını anlatmıştı. Said, kendisinin de bir zamanlar çok zengin olduğunu, fakat evinin Bedeviler tarafından soyulduğunu, sürülerinin, üzüm bağlarının yağma edildiğini ve şimdi de ondan farksız olduğunu anlatmıştı. Onlar, konuşmalarına devam ederken ufak yapılı bir başka dilenci yanlarına gelmişti. Onun da hayat hikayesi diğerlerinden farksızdı; bir zamanlar Mustafa Bey olarak çağırılırken, şimdi Mustafa aşağı, Mustafa yukarı muamelesi görüyordu. Bir başka dilenci, söze karışarak, başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştı: Bir gün ölkede bulunan Hristiyanlara vaaz eden bir Avrupalı ona acımış, o da hoşuna gideceğini bildiği için, kendilerini Türklerin bu hale getirdiklerini, hatta; bütün çocuklarını Türk askerlerinin kestiklerini anlatınca, Avrupalı ona hem yiyecek, hem de para yardımıyla bulunmuştu. Çünkü birisi kalkıp ta; Türklerle ilgili bu tip yalanlar ortaya atsa onları çok mutlu ederdi. Bu hikayeyi de üzüntüyle dinleyen Said, atını satmak üzere pazara gitmiş ve yakın arkadaşı Selim'e rastlamıştı. Pazaryeri karmakarışıklı. Sağda, solda uyuyan köpekler, kalabalık halk ve oldukça pis bir koku vardı. Hepsisi de çeşitli giysileriyle Hristiyanlardı, yahut inançsız insanlarla doluydu. Said, bu insanların amaçlarının Osmanlı İmparatorluğunu idare etmek olduğunu, yüksek mevkilere kendi adamlarını getirmek istediklerini, hatta; bu hedefe ulaşmak için Osmanlı-Rus Harbinde İngilizlerle birlikte Türklere yardım ettiklerini biliyordu. Onlara göre, Müslömanlar köpek sürüsünden farksızdılar, Said, bundan dolayı, onları hiç sevmezdi. Elinden gelse bir Hristiyanı oracıkta boğazlıyacaktı.

O sırada atını on dört İngiliz lirasına satmıştı. Selim, parasını çaldırtmamak için, kaldığı hanın sahibine teslim etmesini söylemişti, zira bu kalabalık şehir birçok Hristiyan'ın Yahudi'nin hatta; inançsız insanların kol gezdiği bir yerdi. Bu teklif hiçte Said'in hoşuna gitmemişti, zira altın ve gümüşlerini hancının tasdikli bir kağıt parçasıyla değiştirmek çok anlamsızdı. Ertesi gün, gerçekten Selim'in haklı olduğunu anlamıştı ama iş işten geçmişti. Şimdi cebinde kalan birkaç kuruşuyla bir takım şeyler alıp satmak fakat, Hristiyanlardan mutlaka intikam almak arzusundaydı. Durumunu Kadı'ya, Müftü'ye, hatta; Padişah'a anlatmağa karar vermişti. Fakat Müftü, ona ne hırsızın kolunu kestirecek Hz. Ömer'in adaletinin, ne de temiz Müslömanların kalmamış olduklarını, nasihat etmişti. Bedevilere göre; Türkler Fransızlardan farksızdılar, hatta; Sultan'ın kendisi de dinsizdi. Onların gayeleri, kendi ırklarından bir halifeye sahip olmaktı, çünkü Türkler himayeleri altında bulunan bütün

ırklara karşı eşit davranış içerisindeydiler, hatta; Hristiyanları askere de almıyorlardı, sadece askerliklerinin karşılığı olarak yılda çok az para ödüyorlardı. Bundan dolayı hem çok zengin, hem de ticaret onların elindeydi. Büyük çoğunlukları, Şam'da oturuyorlardı, intikam hırsıyla dolup taştan Said'in beklediği gün gelmişti. Ülkede Müslüman bir grup sayılan Dürzilerle Hristiyan Maruniler arasında kavga başlamıştı.

Bedeviler Dürzileri Fransızlar da Marunileri destekliyorlardı, Kentin Valisi Ahmet Paşa, durumu Sultan'a bildirmişse de, bir sonuç alamamıştı. Kentte kan gövdeyi götürüyordu. Said'in yakın dostu Mustafa da ölmüştü. Said, bütün gücüyle inancı için savaşıyordu, çünkü bütün Müslümanların kafirlere karşı başarılı olmaları gerekirdi. Said, ilk birkaç saat içinde en az elli Maruni boğazlamıştı. Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki savaş Cezayir kahramanı Abdulkadir, Şam'daki Cezayir muhacirlerini de etrafına toplayarak Hristiyan mahallelerini himaye etmiş ve başta Fransız Konsolosu olmak üzere birçok Hristiyan'ın hayatlarını kurtarmıştı. Said ve arkadaşları, Türk askerlerinden nefret etmişlerdi, çünkü onlar kafirleri korumuşlardı. Bütün bu olup bitenden sonra Şam Valisi Ahmet Paşa Divan-ı Harbe verilerek idam edilmiş ve Abdulkadir, padişah tarafından ödüllendirilmişti. Said, Şam'dan nefret etmişti, arkadaşı Raşid'in kahvesinde olup bitenleri düşünüyordu. Birden etrafındakilere yanında bulunan kadının hikayesini anlatan şeyhe kulak vermişti. Hikaye şuydu: Kadın, kocası balıkçı Said'le birlikte Şam'a göç ederlerken, denizle Beyt Ammeh arasında yapayalnız bir adamın, devesinin üzerinde uyuklayarak gittiğini görürler. Said yerden bir taş alarak uyuyan adama fırlatır ve yere düşürür, bu yetmiyormuş gibi, bir de kamçılar. Daha sonra paralarını alarak oradan ayrılır. Hasta karısıyla birlikte Beyt Ammeh'e varırlar, orada bir Arap kendilerini misafir eder ve gelirken kardeşi Harun'a yolda rastlayıp, rastlamadıklarını sorar. Açık göz Said, onu yaralı olarak gördüklerin ve gereken yardımı yaptıklarını anlatır. Arap çok memnun olur ve Said'e gereken yardımı yapar. Said, hasta karısını iyileşinceye kadar, bir iki günlüğüne ev sahibine, emanet eder ve oradan ayrılır. İki gün sonra kardeşi döndüğünde ev sahibi olup bitenleri öğrenir, işte o günden sonra bütün Beyt Ammeh halkı Said'i lanetler.

Aradan iki ay geçmesine rağmen, Said'den haber alamayan ev sahibi, emaneti Şeyhe teslim ettiğini söyler söylemez Said, karısını tanır ve korkudan titreyerek kollarını açar, "Hoş geldin Hasneh" diye bağırır. Karısı ona koşar ve Said artık çok zengin olduklarını, güzel bir ev alabileceklerini müjdelar. Karısı, bir an deniz kıyısındaki incir ağaçlarını ve perişan evlerini düşünerek, Allah büyüktür, cevabını verir.

Genç bir seyyah olarak, olayları sade bir dille okuyucusuna anlatan **Pickthall** bu romanında da çok başarılıdır. En yakın arkadaşına düzenbazlık yapacak kadar *hilekar*, masum bir yolcu soyacak kadar *zalim*, Doğulu Müslüman bir karakterin biyografisini gördüğümüz bu eserde verilmek istenen şey; insanlar hangi ırktan veya dinden olurlarsa olsunlar, gerek dini inançlarında ve gerekse kültürlerinde cahil kalmışlarsa bu insanlardan bulundukları toplum mutlaka zarar görecektir.

Başkalarının ızdıraplarında mutluluklarını arayan bu insanlar için hayat bazen güzel fakat çoğu zaman kin ve nefretle doludur.

Eserlerinde Türklerle İlgili Unsurlar

Türklüğün ve İslamiyet'in temsilcileri olarak asırlar boyunca dünya devletleri dengesinde eşsiz bir rol oynamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş, yükseliş, duraklama ve çöküş devirleri, yabancı birçok yazardan diplomatlara kadar, çok sayıda araştırmacının dikkatine konu olmuş ve hala da olmaya devam etmektedir. Bunlardan bazıları, bu imparatorluğu erişilmez bir hukuk, adalet, insaniyet ve irfan doruğu olarak görmüş, bazıları da barbar olarak nitelendirmiştir.

Kasıtlı olarak ve ön yargılarla ona saldıranlar olduğu gibi, tarafsız bir açıdan ele alanlar da görülmüştür. Değil bir yabancıнын bir Türk'ün bile tarihimize hakkındaki hükmü ne kadar ilmi bir derinlik içerirse içersin, şayet tarafsız kalmamış ve mutlak bir yönü kapalı kalan tarihi olayları açıklarken insafli olamamışsa, çıkardığı sonuçlar daima sakat kalmaya mahkumdur.

Haçlı ruhuyla hareket eden Türk düşmanı ve Batının sömürü ajanı yazarlar, koca bir Osmanlı imparatorluğundan oldukça önemsiz bir parçayı ele alıp, ona göre Türk'ü değerlendirmişler ve her an Batı Dünyasına onu barbar olarak göstermek çabasıyla var güçleriyle çalışıp, milletimize iftiralar yağdırmışlardır. Tarafsız olarak ve sırf bilim haysiyetiyle Türkleri ve onların kurumlarını inceleyip, araştıran bilim adamları yahut seyyahlar, çoğu kez gerçeğe yakın teşhisler koymuşlardır.

Sayıları uzun tarihimize boyunca parmakla gösterilebilecek kadar az olan bu yazarlardan biri olarak gördüğümüz **Marmaduke Pickthall**'un 1913 yılında İstanbul'da Türkler arasında kaldığı altı aylık süre içerisinde, Türkler hakkında edindiği bilgileri Türklerin *karakterlerini, dini inançlarını, içte ve dışta karşılaştıkları güçlükleri, adet ve geleneklerini* sırasıyla belirtmek faydalı olacaktır.

Türklerde Karakter

Hakkımızdaki iftiralara, taraflı suçlamalara rağmen Türk milletinin insanlık tarihi içinde pek şerefli bir yeri olduğuna şüphe yoktur. Türkler dünyanın en eski ve en büyük milletlerinden biridir, Her gün adlarını duyduğumuz ve yakından tanıdığımız milletlerin çoğu Türkler kadar eski değildirler. Örneğin, bundan on beş yüzyıl önce bir İngiliz Milletinin yahut Alman Milletinin var olduğunu düşünmek mümkün değildir.

Böyle olmasına rağmen bir **"Türk düşmanlığı"** bir de Türk **Sevmezliği** vardır. Birincisinin örnekleri sayılmakla bitmez. Türklerin kim oldukların bile bilmeyen, hatta merak etmeyen Hristiyan Milletler Türk denilince; vahşicesine ters, zalim bir adam olarak vasıflandırırılar. Yani onlara göre Türk kelimesi bir milleti ifade için değil de, sıfat olarak zevkperestlik, hile ve kabalık için kullanılmaktadır.

Bilhassa son bir yüzyıl boyunca ‘*Terrible Turk*’ (Müthiş Türk) deyimi; menfi olarak zalim, kaba, barbar olarak tarif edilmektedir. *Pickthall*’a ait aşağıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi Avrupalıların kafasında Türkler medeniyetten ve kültürden nasibini almamış insanlardır.

“1913 yılının Şubat ayında içinde bulunduğum sıkıcı ortamdan kurtulmak için birkaç aylığına Türkiye’ye gitmeye karar verdim.

Gerek İngiliz Basını ve gerekse halkı 20. yüzyılda Türklere karşı bazı Balkan Devletlerinin kurnaz yöneticilerince yürütülen Haçlı Hareketinin çağrısına körü körüne boyun eğmekteydi. Bu davranış, bana göre kendi ülkelerinin çıkarlarına değil, bizim Doğu’daki en büyük rakibimiz olan Rusya’nın çıkarına yarayacak şekilde İngiliz Devlet adamları tarafından destekleniyordu.

*Hristiyanlığın bir Müslüman ülke karşısında böyle bir birlik göstermesi bir çok kimselerce takdir ediliyordu. Oysa bu durum Doğu’yu seven İngilizleri çok üzüyordu. Kimse bu olayları seyreden Asya’ya önem vermiyordu. Birisi buna dikkati çektiği zaman, ona Asya’nın medeniyetten uzak ve Hristiyanlık dışı bir ülke olduğundan, önemsiz sayıldığı söylenir ve bu görüş de birçok kimselerce geçerli sayılırdı”.*⁸⁵

Aynı görüşleri paylaşan Toynbee’de Türklerle ilgili şu cümlelere rastlıyoruz: *“Türkleri tanıdığımızda onlarla ilgili çok aşırı yargılara varıyoruz. Genellikle İngiliz’in kafasında Türk’e takılan sıfat konuşmaya layık olmayan adamdır.”*⁸⁶ Türklerin geçmişini kendilerinininkinden farklı olarak değerlendiren Batılı gözlemciler bu geçmişin genellikle düzensiz olduğuna hükmetmişlerdir.

Yine Toynbee’ye göre aşağıda belirtilen şu sonuca varmışlardır: *“Batılı gözlemciler. . . . Türk geçmişinin kendilerinininkinden değişik bir yoldan geliştiği için Türklerin günahkar olduklarına karar vermişlerdir”.*⁸⁷

Tamamen tutucu bir yargının etkisi altında kalan Batılı gözlemciler, gözleri önünde geçen olayları tersyüz etme çabasına girişmişlerdir. Günahın bedeli ölüm olacağına göre , onların gözünde **Avrupa’nın hasta adamı sıfatı**⁸⁸ Takılmış olan Türkler, tedavisi mümkün olmayan bu hastalıktan ölüp gideceklerdir.

Türklerle ilgili, sayılmakla bitmeyecek kadar yanlış görüş ve iftiralara rağmen onlarla ilgili gerçekleri, olduğu gibi yansıtan düşünceler de küçümsenemeyecek kadar vardır.

Tarafsız olarak ve sırf bilim adına, Türkleri ve onların kurumlarını araştıran *Pickthall*, bir anısını şöyle anlatır: *“Ellerinde gazeteleri bulunan iki beyefendi yanıma oturmuşlardı. Gazetelerden Türk taraftarı bazı İngilizlerin İngiltere’nin Balkan politikasını protesto ettiklerini okuyorlardı.*

*Ben de elimdeki gazeteden aynı yeri bulup okuduğumda, gerçekten şu cümlelere rastlamıştım. “Fransa’da da bizim gibi düşünenler var” fakat Pierre Loti gibi sayıları bir kaç geçmeyen bu insanlar sıkıştırılıyor, yahut alay konusu oluyorlardı. Görüldüğü gibi sözde hoş görüden, insanlıktan, özgürlükten dem vuran İngiltere de tıpkı Fransa gibi fiiliyatta bunun tam aksini gösteriyorlardı.”*⁸⁹

Pickthall, Türklerle ilgili görüşlerini gerçeklere dayanarak anlattığı için Pierre Loti'nin de bu davranışından dolayı Fransa'da çektiği ızdırapları bir tek cümle ile bile olsa yukarıdaki paragrafta da görüldüğü gibi dile getirmekle yanılmadığını Pierre Loti'nin **La Mort de notre chere France en Orient** adlı eserinden şöyle özetleyebiliriz; Balkan Harbinin başından Türkleri savunduğu için, bütün iddiaların aksine, Türklerin değil, asıl Bulgarların vahşi ve zalim olduğunu ve hele Bulgarların **Ferdinand De Cobourgu'nun** deli bir canavardan başka bir şey olmadığını söylemeğe cüret ettiği için onunla herkes alay eder, nice hakaretlere uğrar, tehdit edilir.⁹⁰

Türklerin istilacı bir ruha sahip olduğunu etrafa yayanlar kendilerine baktıklarında da aynı ruh yapısında olduklarını göreceklerdir. Eğer Türklerde istila etmek ruhu varsa, aynı şekilde bu ruh bütün milletlerde de vardır.

Pickthall'un aşağıdaki şu cümleleri bu görüşü açık bir şekilde doğrulamaktadır: *"Şayet birisi kalkıp ta Türklerin istilacı bir ırk olduklarını söylerse, neden kendileri Ayasofya'yı yeniden kilise yapmak ve bir Kostantin'e taç giydirmek emelini güderler"*.⁹¹

Kaldı ki, onların bu yayılmacı emelleri en son 1974 Kıbrıs Olaylarını meydana getiren faktörlerin en kuvvetlilerinden biri olmuştur da denilebilir.

Türk'ün karakterinde başkalarını sömürme, soyma, yahut katlederek yağmalama gibi özellikler, hiç bir zaman görülmemiştir. İnsanı layık olduğu mevkide en iyi şekilde değerlendiren Türklerdir, bunun için de yöneldikleri her ülkede bulunan mazlumlar Türkleri kurtarıcı olarak karşılamışlardır. Türkleri sevmeyen biri olmasına rağmen Lord Byron da bu hakikati itiraf etmekten kendini alamamıştır: *"Kılıcı merhametle kullanan Türk eli, insanların yarasını sarmakta da ustadır,"* der.⁹²

Pickthall, Türkleri tanımadan onlarla ilgili yorumlarda bulunan Avrupalı düşünürleri, özellikle kendi ulusunu her seferinde, yeri geldikçe eleştirmekte ve onların, Türkleri yayılmacı olarak tanımlamalarını da kınamaktadır: *"Avrupa ülkelerinde yaşayan halk, demokrasiden söz etmelerine karşın fazlasıyla tutucudurlar. İnaniyorum ki, Allah onları bu davranışlarından dolayı bir gün mutlaka cezalandıracaktır. Elbetteki Hindistan halkı halinden memnun değildir. Diyorlar ki, İngiltere de bir gün Hindistan'dan vazgeçecektir. Halbu ki, ben bu düşünceye beş para bile vermiyorum, çünkü İngiltere'nin elini uzattığı hiç bir şeyden vazgeçtiğine rastlamadım."*⁹³

Yukarıda da görüldüğü gibi kendi yayılmacı emellerini normal görüp, yüzyıllardır imparatorluk olarak yaşamış Türklerin ellerinde kalan son Anadolu toprağını, saldırgan milletlere karşı korumalarını bile Türklerin yayılmacı oldukları şeklinde yorumlamaktadırlar. Diğer taraftan Hristiyan milletler tarafından Türk halkına yapılan zulüm inkar edilmekte, tersine Türklerin yaptığı şeklinde ilan edilmektedir. Bu konuda Pickthall şöyle der: *"Balkanlardaki Müslümanların katledilmeleri İngiliz Basınında kesinlikle reddediliyordu."*⁹⁴ İşte onların bu tutumundan dolayı Pickthall, her şeyden önce bir insan olarak, kendi halkına kınılmış onları şu şekilde tanımlamıştır: *"Bizim liderlerimiz her zaman*

birinci derecede akıllı insanlar değillerdir. Bazen bir yanlışlık yapsalar, onlara bu yanlışlıklarını kabul ettiremezsiniz, halkımız da öyledir, vazgeçilmez eski bir gurura sahiptirler. İşte bunun için çok sevimsiz bir ırkımız vardır. ”⁹⁵ İngiliz olmasına rağmen kendi ırkının tutuculuğunu yürekli bir şekilde ortaya koyan Pickthall, 1894 yılından 1936 ölüm yılına kadar sık sık seyahat ettiği Yakın Doğu’yu tam anlamıyla değerlendiren biri olarak, Türklerin ne kadar temiz bir ruha sahip olduklarını şöyle belirtir: “Acı çekmesini bilen ve ırkların en yücesi Anadolu Türkler’ini ne yazık ki, Avrupalılar tanımamışlardı. ”
96

Pickthall’un bu konuda yanılmadığını ve Avrupalıların gerçekten art düşüncelerle Türkler hakkında hüküm verdiklerini Fransız yazar **Claude Farrere**, şöyle dile getirir: “1902 yılının bir yaz ayında Fransa’dan ayrılırken Türklerden öylesine hoşlanmadığımı söylersem, bana inanın. Zaten koleji bitiren bütün Fransızlar öyledir. Çünkü, eğitimleri boyunca antik hatıralar ve modern peşin hükümlerle beslenirler. ”⁹⁷

Avrupalılar Türkleri daima Toynbee’nin şu cümlelerinden de anlaşılacağı gibi yabani bir ruha sahip, kaba yaratıklar olarak değerlendirmişlerdir. “Akıllı bunlarla doldurulmuş bulunan Batılı, yassı burunlu, kayış gibi derili, çekik gözlü, nallarının bastığı yerde ot bitmeyen ata binmiş bir yaban adamı ya da başında kubbe kadar büyük bir sarıkla, sırtında çadır kadar büyük bir kaftan bulunan; peşine taktığı bir sürü peçeli kadın ile sakalını uçura, uçura dolaşan bir insan azmanı ile karşılaşmayı beklemektedir. ”⁹⁸

Onların Türkler hakkındaki bu düşüncelerini adeta alaya alan Pickthall görüşlerini şöyle dile getirir: “Avrupalıların tanıyamadığı Müslüman Türk Halkı, ibadet etmek üzere günde beş vakit Tanrılarıyla baş başaydılar, belki bunun için tutucuydular. Misyoner okullarında okumamışlardı. Ayrıca ülkelerini yağma etmek isteyen, sözüm ona uygar Hristiyanlara karşı mücadele verdikleri için barbar olarak tanımlanıyorlardı. ”⁹⁹

Pickthall’un bütün eserlerinde görüldüğü gibi Türk halkı kanaatkardır, özelliğinde barbarlık hırsları yoktur. Kuvvetliye eğilmez, fakat hiç bir zaman zayıfı da ezdiği görülmemiştir. Bu görüşü doğru olarak değerlendirebilmek için Pickthall’un İstanbul’da karşılaştığı insafli Rumlarla ilgili şu değerlendirmesine bakalım. “Müslümanlara mükemmel insan olduklarından dolayı saygı duyan Bizanslı Yunanlılar, her zaman sultanı, Latin Avrupalı bir krala tercih etmişlerdir. ”¹⁰⁰

Türkler, düşkünlere el uzatan, başkalarının hayatlarını yok etmek isteyenlere karşı koyan ve onlara yardım elini uzatmayı kendilerine töre yapan insanlardır. Pickthall’un Balıkçı Said adlı romanından edindiğimiz bilgiye göre, iş ortağına hile yapmayı planlayan Arap asıllı Said’in düşüncelerinin alt üst olduğunu şu şekilde ifade edebiliriz: Said, sattığı balıklardan kazandığı parasıyla bir kahvehane satın alacak, böylece Abdullah’tan ayrılacaktır.

Abdullah da dahil olmak üzere, bundan böyle müşterileri, onu Said Efendi olarak çağıracaklar, daha sonra Bey ve kim bilir belki de Emir olacaktır. Bütün gün gerçek bir iş adamı gibi yumuşak

minderinde oturacak, nargilesini üfleyecektir. Abdullah balık satmağa geldiğinde, Said onu kollarından bağlayacak kulaklarını çekecek, hatta yüzüne tükürecek. Said, bu ihtiraslı hayalleriyle baş başa iken birden karşıdan *‘Bre köpoğlu sen kendine bak’* şeklinde konuşarak iki atlı Türk subayı tozu dumana katarak gelmektedirler,

Said, atlarının nalları altında ezilmemek için kenara fırlar ve o anda eteğindeki bütün paraları kumlara karışarak kaybolup gider.¹⁰¹

Görüldüğü gibi senelerdir birlikte çalıştığı iş arkadaşına hile yapmak için hayal kuran Said’in zulmünden mazlum arkadaşı Abdullah’ı iki Türk subayı kurtarmıştır. Yolun üzerinde yapayalnız bir şeyler düşünen yahut bir işle meşgul olan Said’ in varlığından dahi haberleri olmayan bu iki Türk subayı, kendi kendilerine konuşuyorlardı. Fakat Said sanki” *Bre köpoğlu sen kendine bak* sözünün kendisi için söylendiğini sanarak bir anda kenara fırlamış ve paralarını kaybetmişti. Bu cümleleriyle **Pickthall**’un, Türkleri dünyada mazlumların haklarını koruyan yegane insanlar olarak tanımladığı açıkça görülmektedir.

Diğer taraftan **The House of War** adlı romanında İngiltere’den misyoner faaliyetlerde bulunmak üzere Kudüs’e gelen genç bir İngiliz kızın, ülkede bulunan Müslümanlarla, Hristiyanları birbirine düşürmesi sonucunda aralarında çıkan sokak kavgalarından birinde küçük bir Müslüman çocuğun ölmesi üzerine Müslümanlar, olayı Eyalet Valisi Türk asıllı Hasan Paşa’ya iletirler.

Hasan Paşa iki tarafı çağırarak, Hristiyanlara ceza vereceği yerde, onları barıştırır ve eski günlerde olduğu gibi barış içerisinde yaşamalarını sağlar. Böylece Türklerin gerçekten insanların acil anlarında yardımlarına koşan, barış sağlayan insanlar olduğunu romanda şu şekilde görmekteyiz: *“Babam Şeyh Bekir, her acil anımızda Allah bizlere bir Türk gönderir diye dua ederdi, onun için ben de aynı şekilde dua ediyorum dedi.”*¹⁰²

Bu arada Türkleri tanımadıkları halde yaşadıkları ortamın tesirinde kalarak onları olduklarından farklı düşünen, hatta kin besleyen insanların Türkiye’ye geldikten sonra ne kadar yanlış düşündüklerinin farkına vardıklarını **Pickthall**’un yakın dostu **Aubrey Herbert** şöyle dile getirir: *“Türkiye ye gitmeden önce, Türk halkını ve yaşadıkları ülkelerini tanımıyordum, hatta onlara ve yönetim biçimlerine düşmandım, onların dostluğunu kazanamayacağımdan da kesinlikle emindim. Türkiye bana, kaynakları haksızlıklara kök salmış bir imparatorluk olarak görünmüştü. . . . Halbu ki, Türkiye’ye gittikten sonra Türklerin başkalarını öldürmekten zevk almayan insanlar olduklarını anladım.”*¹⁰³

Hristiyan güçler, kaba kuvvete dayanarak işgal altında tuttıkları memleketleri sömürmekten ve boyunduruklarında inleyen zavallı halka, kıyasıya baskı yapmaktan başka bir şey düşünmezken, dünyaca malum kahramanlığı ve ruhunun derinliklerinde saklı insanlık duygularıyla Türkler, inançlarının gereği olarak canları pahasına, esir milletlere özgürlük ve adalet götürmüşlerdir. İşte bu özelliklerinden dolayı Türkler, **Pickthall**’un Balıkçı Said adlı romanından aldığımız aşağıdaki

cümlelerde de görüldüğü gibi hangi ırktan olurlarsa olsunlar bütün insanların gönlünde taht kurmuşlardır: *“Şimdi artık İbrahim Paşanın Mısır’a Sultanlık ettiği günleri yaşıyoruz, artık Türkler bizim efendilerimiz değiller, fakat Türklerin zamanında gerçekten tam bir adalet vardı. Türk padişahının idaresinde yaşayan Hristiyanlarla Müslümanlar tam anlamıyla eşit haklara sahiptirler.”* ¹⁰⁴

Türklerin bu özelliklerini zaman zaman Türk İmparatorluğunun sınırları içerisinde yaşayan yabancılar da itiraf etmişlerdir. Bu görüşümüzde de ne kadar haklı olduğumuzu görebilmek için **Pickthall**’un *The Early Hours* adlı eserinden aldığımız, Bulgarların Türklerle ilgili düşüncelerine bakalım: *“Bu ülkede Türklerden başka hiç bir millet cömert değildir. . . Türkler, kahraman ve dürüst insanlardır, edepli oldukları kadar da haysiyetli insanlardır.”* ¹⁰⁵

Tarihleri boyunca şerefli olarak yaşamış olan Türkler, gittikleri topraklarda yaşayan insanlara daima demokratik davranmışlardır. Şayet böyle davranmasalardı yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Rum, Ermeni ve diğer azınlıkların bugün varlığına rastlamak mümkün olmazdı, **Pickthall**’un Yakın Doğu ile ilgili bütün eserlerinden edindiğimiz bu izlenimlerimizin doğruluğunu görebilmek için yazarın 1913 yılında İstanbul’a gelirken, gemide tanıştığı bir Rum’la aralarında geçen konuşmayı özetleyelim: Makedonya’da, Bulgarların canavarlıklarıyla ilgili bir soru sordum. Bu soruma alaylı bir şekilde gülümsedi ve şu cevabı verdi.

“Bunların hepsi yalandır. Dedeagaç’ta bulunan bir arkadaşımın aldığım özel habere göre Türkler, orada bulunan bütün Hristiyanları kılıçtan geçirmişler, deyince kendisine, her infaflı Avrupalının Bulgar kuvvet ve komitacılarının Dedeagaç’ta yaptıkları barbarlıklara tanıklık edeceklerini söylediğim zaman, bana olayın şu şekilde olduğunu söyledi.

“Efendim Türkler orada bulunan Hristiyan’ları ikişer , üçer katletmeye başladılar, Bunun üzerine Bulgarlar da onlara: “ya Hristiyan olacaksınız ya da burayı terk edeceksiniz, aksi halde hepinizi öldüreceğiz dediler. “Haklı değiller miydi? Hem de efendim, siz Türkiye de bulunan biz Hristiyanların Türklerin elinden çektiğimiz ızdıraplarımızı bilmiyorsunuz. Sakin sakin sigaramı üfledim ve ona bu konuştuklarının saçma olduğunu söyledim.

Eğer gerçekten Türkler, Hristiyanları bu şekilde kılıçtan geçirselardı, eminim ki, bugün bu topraklarda hiç bir Hristiyan’ın varlığına rastlayamazdık. Eğer Türkler, egemenlikleri altında bulundurdıkları Hristiyanlara hoşgörü içerisinde olmasalardı, bugün siz de hayatta olmayacaktınız, dediğimde Rum, haklısınız efendim Türkler önceden tutucu değillerdi, şimdi de onlar için söylenenlerin yarısı kadar bile değiller diye cevap verdi. ¹⁰⁶

Görüldüğü gibi, yazarla Rum arasında geçen konuşmalarda Rum’u tamamen suçlamak istemeyiz; ne var ki, Türkler barış zamanlarında hangi ırktan olurlarsa olsunlar, insanlara eşit muamele göstermişler fakat ülkelerine saldırıldığı zaman da kendilerini korumasını bilmişlerdir.

Pickthall’un Rum’la konuşmasından edindiğimiz bu izlenimin ne kadar doğru olduğunu görebilmek için o yıllarda Türkiye’de bulunan İngiliz parlamenter **Aubrey Herbert**’in aşağıdaki

cümlelerine bakalım: “Sonunda anladım ki, Türklerin komşuları da Balkan Devletleri gibi Türkler kadar müsamahakar olmamışlar, fakat bunun yerine saldırgan bir propaganda izlemişlerdir. O zaman Türkler de kendilerini korumak ihtiyacını duymuşlardır.”¹⁰⁷

Böylece tarihin hiç bir döneminde Türkler, masum insanları ortadan kaldırmak, yahut onlara çeşitli işkenceler uygulamak gibi gayri insani davranışlarda bulunmamışlardır. Zaten yüzyıllarca Osmanlı imparatorluğu olarak çeşitli ırklara mensup insanlarla bir arada yaşamalarının da sebebi budur, fakat zaman zaman ayrı ya da aynı ırktan insanlar arasında çeşitli şekillerde olaylar çıkmamıştır denilemez, ne var ki, her zaman olayların çıkmasına Pickthall’a ait aşağıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi, Hristiyanlar sebep olmuşlardır: “Türklerin karşılaştıkları bütün felaketlerde yahut kavgalarda, mutlak hain bir Hristiyan’ın parmağı vardır.”¹⁰⁸

Yoksa Türkler her zaman gürültü çıkaran, kavgacı bir millet değildirler. Aşağıda da görüldüğü gibi onlar, tarihin her döneminde ister içte, ister dışta olsun adaletsizlikle mücadele etmişlerdir: “Bizim fert, fert yegane görevimiz son nefesimize kadar adaletsizliğe karşı savaşımdır.”¹⁰⁹

Pickthall’un eserlerinde de görüldüğü gibi Türkler, her türlü ümitlerini kaybedecekleri mağlubiyetler ve felaketler karşısında bile sakin, sabırlı ve mukavemetli insanlardır. Gayet mağrurdurlar ve izzeti nefislerine fevkalade düşkündürler. Ferdi iradelerinin üstündeki hadiseleri mukadder sayma inancına sahiptirler. Bu inançları, dinlerine bağlılıklarından, kadere rıza göstermelerinden, ananelerinin sağlamlığından, padişahlarına, kumandanlarına, büyüklerine olan itaat duygularından ileri gelmektedir. Türkler zekidirler, çalışkandır, aşağıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi sabahtan akşama kadar miskin miskin oturan bir millet değildirler: “Türkler erken kalkarlar. Köylüler kağı arabalarıyla, yüklü katır yahut eşekleriyle birer ikişer evimin önünden geçerek erken saatlerde iskeleye giderlerdi.”¹¹⁰

1894 yılından 1936 ölüm yılına kadar Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde Yakın Doğu ülkelerine çeşitli seyahatler yapmış Pickthall her seferinde de Türklerle karşılaşmış ve onların karakterleri hakkında seyyahlara nazaran daha doğru teşhisler koymuştur. . Bununla birlikte 1913 yılında İstanbul’un Anadolu yakasında altı ay kadar bir zaman, onlarla bir arada yaşamış olması ona Anadolu’nun sarı yaylalarındaki temiz Türk köylüleri ve onların dikkate değer özelliklerini daha yakından tanımak fırsatını vermiştir. Bu cümleden olarak, Pickthall’un eserlerinde Türklerin karakterleriyle ilgili isabetli görüşlerinin yanında, onların bu özelliklerini tanımadan, yahut karşılaştıkları birkaç kötü örneği, bütün Türk Milletine maleden yazarların hayali görüşleri de vardır; buna örnek olarak Lord Kinross’un şu teşhisine bakalım: “Erkekler, kahvelerin çatma peykeleri üzerinde, asma çardaklarının, ya da çınar ağaçlarının gölgesinde sessiz sessiz otururlar ve yalnız günde beş defa namaza çağıran müezzinin sesiyle yerlerinden kımıldarlardı.”¹¹¹

Diğer taraftan hem asker, hem de seyyah olarak 1888 yılından itibaren Yakın Doğu’da görülen ve özellikle 1907 yılında Türkiye’de bulunan ve Pickthall’un da yakın dostu olarak bilinen Mark Sykes,

Türklerin kirli, tembel ve miskin insanlar olduklarını ifade eder şekildeki düşüncelerini, gerçekten uzak olarak, hayali bir şekilde bir kağıt parçası üzerine aşağıda karikatürize ettiği şekilde, göstermekten adeta zevk almıştır.¹¹²

Mama
slept all the
time PAPA

A NIGHT IN A TURKISH HOUSE.

Reşat İzzet Paşa 1917 May 5.

MIDDLE EASTERN DIPLOMACY.

Mark Sykes, bu iftiracı tutumuyla kendisi gibi düşünenlerin mutlaka alkışlarını almıştır ama, hangi ırktan olurlarsa olsunlar, gerçeklere sırtlarını dönmeyecek kadar haysiyetli insanların kalplerini kırmış olduğundan eminiz, kaldı ki, karikatürize ettiği insanlar

Müslüman'dırlar. Onlar için Müslüman olmanın şartlarından birisi de temizliktir, günde beş defa ibadet yapmak için ellerini, yüzlerini ve ayaklarını yıkarlar. Mark Sykes 20. Yüzyılın ilk yıllarında Türk Halkını bu şekilde tasvir ederken, ondan takriben iki yüzyıl evvel Türkiye'de İngiliz Elçiliği katibi olarak görev yapmış **Ricaud**, bu konuda Türklerden şu şekilde bahsetmektedir: "Türklerin yaşama tarzlarında çok temiz oldukları, temizlik ve ibadet hususlarında çok titiz davrandıkları bir gerçektir. Yıkanırken kullandıkları suyun, vücutlarının kirini temizlediği gibi günahlarını da alıp götürdüğüne inanırlar. Üç çeşit temizlik vardır. Tanrı'ya ibadet etmek, camiye girmek veya Kur'an okumak için abdest deneni temizliği yapmak zorundadırlar. Önce ellerini ve kollarını, sonra alnı, başın üstünü, kulakları, dişleri, yüzü, burnun üstünü ve ayaklarını yıkarlar. Kadınlarla yattıktan sonra yıkanırken yaptıkları temizliğe gusül derler.

Gusül almadan önce insanlara cünüp derler, yani bunlar Tanrı huzuruna çıkmaya layık değillerdir, ve hiç kimse onlara yaklaşamaz. Üçüncüsüne taharet denir ve tabii ihtiyaçlarından sonra yapılan temizliktir, Bunun için sol elin son üç parmağı kullanılır; Hristiyanlar bunu yapmadığı için taharetsiz yani pis insanlar olarak kabul edilir, Yemeklerden önce de mutlaka ellerini yıkarlar. "¹¹³

Mark Sykes'in Türkleri pis olarak tanımladığı dönemde Batı Avrupa'da tuvalet ve banyo halk arasında bilinmiyordu bile, halbu ki, bunlar Türk toplumunda yüzyıllar öncesi yerleşmiş temizlik geleneğinin bir parçasını teşkil ediyordu. Türkler ne Lord Kinross'un belirttiği gibi bütün günlerini çardak altlarında, yahut çınar ağaçlarının gölgelerinde oturarak geçirecek kadar tembel, ne de Mark Sykes'in anlatmağa çalıştığı gibi her türlü haşerenin ağızlarına girmesinden haberleri olmayacak kadar pinti insanlar değildirler.

Türkler karakter olarak vatanlarının karşı karşıya kaldığı güçlükleri yenmek için, canlarını dahi vermekten çekinmeyecek kadar cesurdurlar, çünkü onlar için her türlü adaletsizlikle savaşırken şehit olmak gazi olmaktan daha kutsaldır. Bu, Türk toplumunda dini bir gelenek olarak yerleşmiştir.

Pickthall'un eserlerinde de görüldüğü gibi Türk insanı, genciyle, yaşlısıyla bu düşüncede hemfikirdirler. Örneğin, 1908'lerde Makedonya'da başlatılan Genç Türkler İhtilaliyle ilgili şu cümlelere bakalım: "Ordu da çavuş olduğunu söyleyen dinç, beyaz sakallı fakat yaşlı Labcha'lı ihtiyarlardan biri

çeteye katılmak ve onun tehlikelerini paylaşmak istediğini bildirdi. Benden bu nimeti esirgemeyiniz diye yalvardı ve şöyle devam etti. “Başaramazsak bile, bu mücadelenin sonunda bizi hakiki şahadet beklemektedir.” ¹¹⁴

Yukarıda görüldüğü gibi Türkler, içte ve dışta memleketin kurtarılması için giriştikleri mücadelelerde zaferi de, ölümü de aynı derecede kutsal saymaktadırlar. Çünkü onlar için ülkenin kurtarılması kadar giriştikleri mücadelede şehit düşerek cennete gitmek en kutsal dileklerinden biridir. **Pickthall**’un **The Early Hours** adlı romanında birinci derecede karakter olarak görülen Camruddin’in aşağıdaki sözlerine bakalım: “Yarın Allah’ın izniyle zafere ulaşacağız, ama ya dünyada, ya cennette.” ¹¹⁵

Pickthall, Türkleri medeniyetten nasibini almamış, barbar insanlar olarak düşünen Batı’nın Hristiyan toplumunu yeri geldikçe eserlerinde eleştirmekte ve Türk karakterini şu şekilde tanımlamaktadır: “Acı çekmesini bilen ve ırkların en iyi kalplisi olan Anadolu Türklerine, hiç bir Avrupa Devleti önem vermemektedir. Onun için onların sırtından beslenen Beyoğlu aristokrasisi nazarında onlar pistir. Günde beş defa Allah’a ibadet ettiklerinden dolayı tutucu, misyoner okullarına devam etmediklerinden barbar sayılmaktadırlar. Bunlar ülkeleri uğruna yaralanarak evlerine döndüklerinde eğlence ve kahkaha konusu olmaktadır.” ¹¹⁶

Türklerin vatan severlikleriyle ilgili olarak, Batı’nın haysiyetli yazarlarıyla aynı fikirleri paylaşan ve ilave olarak da bu hususiyetin; damarlarında dolaşan kanla ilgili olduğunu belirten **Ebu Osman El Cahiz** de şöyle düşünmektedir: “Vatan sevgisi bütün insanları ve bütün memleketleri kapsayan bir hususiyet olmakla beraber aralarında benzerlik, uygunluk, vücut benzerliği ve vücutlarındaki terkinin aynı olması dolayısıyla Türklerde diğer milletlerden daha fazla ve daha köklüdür.” ¹¹⁷

Pickthall’un eserlerinden Türklerin karakterleriyle ilgili olarak edindiğimiz bu izlenimlerin yanı sıra, zaman zaman eserlerinde görülen karakterler arasındaki konuşmalarda, Türklerin başka ırklarla da karşılaştırıldığına şu şekilde rastlamaktayız: “Şu Fellah’lar budala, sersem insanlar bir koyun sürüsünde onlardan daha çok akıl vardır! Allah için domuzdan farksızdırlar. Bu İslamiyet’in tehlikede olduğunu gösteriyor; onlar sözde Müslüman ama kendilerine bir tüfek uzatılsa onu ellerine alıp tutacakları yerde, aptal aptal bakıp esniyorlar. Ah keşke onların yerine elimde yüz tane Türk olsa.” ¹¹⁸

Pickthall’un **Veiled Women** adlı romanından aldığımız yukarıdaki paragraftan, Türklerin yüzyıllar boyu İslamiyet’in en iyi şekilde koruyucusu oldukları anlamını da çıkarmaktayız, ne var ki **T. E Lawrence**’a ait aşağıdaki cümlelere baktığımızda Türklerin kendi ırkından olmayan insanlara Müslüman dahi olsalar hoşgörülü olmadıklarını hatta egemenlikleri altına aldıkları toplumların malını ve ruhunu sömürdüklerini gerçeklere aykırı olarak şöyle ifade etmektedir: “Türklerin gelişiyse Arapların mutlulukları sona erdi. Sami ırkından olan bu Asyalılar yavaş yavaş onların boyunduruğu altına girdi ve tarihten silindi. Malları yağma edildi ve askeri bir idarenin soğukluğu ve sertliği onların ruhunu daralttı”. ¹¹⁹ Lawrence’ın ne kadar yanıldığını, yahut gerçekleri bildiği halde dedeleri gibi Haçlı

ruhuyla hareket ettiğini, **Pickthall**'un Türkler arasındaki izlenimlerine baktığımızda ister istemez söylemek zorunda kalmaktayız. Türkler, değil ki, aynı inançlara sahip Arap toplumuna, yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Hristiyanlara bile her zaman aşağıda da görüldüğü gibi eşit muamele yapmışlardır: *"Türkler artık Mısırlılar olarak bizlerin efendilerimiz değiller, ama o zaman gerçekten tam bir adalet vardı. İster Hristiyan, ister Müslüman olsun bütün insanlar padişahın idaresinde eşittirler"*.¹²⁰

Ayrıca bununla ilgili olarak **Pickthall**, İstanbul'dan karısına yazdığı mektuplarında da Türk'ün karakterinde taassup görülmeyişini açıkça belirtmektedir. Onun 8 Mart 1913 tarihli mektubu özet olarak şöyledir: 'Kim olursa olsun nasıl da Türkleri tutucu olarak düşünebiliyorlar. Bunu bir türlü anlayamıyorum. Bu sabah İstanbul'un yerlilerinden Hristiyan kılavuzumla kilise ve azizlerin mezarlarını ziyaret ediyorduk. O sırada her gittiğimiz yerde Türk askerlerinin tebessümleriyle karşılaşılıyordu. Bir ara bazı gönüllülerin ellerinde bayrak olduğu halde caddelerde marş söylediklerini de gördük. Başlangıçta sayıları sekiz, on civarındayken, aradan bir müddet geçtikten sonra iki, üç bini buldular, Bazıları altmış yaşının üzerindeydiler. Bunlar tutucu olmak şöyle dursun, son derece iyi insanlardı. Burada Avrupalılar için hiç bir tehlike söz konusu olamazdı. Zaten hiç bir zaman da olmamıştı. Burada konuştuğum her yabancı bu konuda benimle hemfikirdi'¹²¹

Diğer taraftan Türkler millet olarak, yüzyıllarca aralarında yaşayan Hristiyanlara karşı acımasız olmak şöyle dursun, onların mutlu olarak yaşamaları için küçümsenemeyecek ölçüde fedakarlıkta bulunmuşlardır. Bu konuda **Pickthall** şöyle der :*"Hristiyanlara hem kendi dillerini konuşmalarına, hem de geleneklerini sürdürmelerine müsaade edilmiştir. Üstelik kendi okullarında eğitimlerini sürdüren bu insanları, misyonerlerin ziyaret etmesi de serbestti. Bütün bunların dışında askerlikten de muaf tutulmuşlardı."*¹²²

O halde *Lawrence*'ın kendine özgü düşünceleriyle kaleme aldığı yukarıdaki cümlelerden sanki şu izlenim çıkmaktadır; Türkler aynı dini inançlara sahip oldukları halde Araplara böylesine barbarca davrandıklarına göre, Hristiyanlara kim bilir nasıl davranmışlardır, bunu da okuyucusuna bırakmaktadır.

Bilimsel terbiyeden uzak, bir taraf olarak belirtilen bu fikirlerin aksini söylerken **Pickthall**'un yanıltığı bir an için düşünülse bile, onunla hem fikir olan diğer Batılı yazarlar da göz önüne alındığı takdirde Türklerin gerçekten Doğu'da yaşayan en haysiyetli bir millet oldukları gerçeği ortaya çıkacaktır. Fransız yazar **Pierre Loti**'nin Türkiye ile ilgili eserleri incelendiğinde bu görüşümüzde yanılmadığımız anlaşılmış olacaktır. O, diğer eserlerinde olduğu gibi *La mort de notre Chère France en Orient* adlı eserinde de Türklerin bütün Doğu'da en sağlam, en namuslu, üstelik en hoşgörülü insanlar olduklarını, ayrıca hoşgörülüğünün yanından bile geçmemiş Ortodoks unsurdan yüz kere daha hoşgörülü olduklarını ifade etmektedir.¹²³

Claude **Farrere** gelince; o da bu konuda şöyle der: *"Türkler gerçekten şuurlu millettir. Doğu Hristiyanlarından, Levanten Ortodokslarından çok daha fazla şuurludur, vicdanlıdır."*¹²⁴

Sonuç olarak Haçlı ruhuyla kaleme sarılan Lawrence gibi yazarlar hakkında insan ister istemez şu yargıya varıyor; bu tip yazarlar yazmağa başlarken gerçekleri değil de, kendi toplumlarının sempatisini kazanmak, onlara hoş görünmek, yahut ta eserlerine fazla müşteri bulabilmek için kendi görüşlerini olmasa bile, toplumlarının görüşlerini, her dönemde olduğu gibi, hiç değişikliğe uğratmadan yansıtıyorlar. Bununla beraber, birisi kalkıp ta görüşlerini, gerçeklere dayanarak, yazarsa onları en ağır şekilde suçluyor, yahut aşağılıyorlar. Bu savımızda yanılmadığımızı gösterebilmek için yeri geldikçe Türklerle ilgili görüşlerinden söz ettiğimiz **Aubrey Herbert**'in **Pickthall** için kullandığı şu ifadeye bakalım: *"Bir gün Marmaduke Pickthall'dan bahsederken Evelyn Cobbold Hanımefendi; Aubrey Herbert'in Pickthall için düşmanlarımızın sadık dostu (England's Most Loyal Enemy) olarak taktığı lakaptan dolayı Pickthall'a acıdığını fakat yine de Herbert'le aynı fikirde olduğunu belirtmişti"*.

125

Görüldüğü gibi **Pickthall**, eserlerinde Türklerle ilgili gerçekleri yansıttığı için yakın dostları dahi kendisine gücenmiş ve yukarıdaki gibi, *"Düşmanlarımızın Sadık Dostu"* olarak tanımlanmıştır.

Pickthall'un eserlerinden Türklerin barışta tembelliğe kapılarak üniformasıyla caka satan ve ülke tehlikeye düştüğü zamanlarda elindeki silahıyla ülkesini yayılmacı kuvvetlere teslim edecek kadar uşak bir millet olmadığını görmekteyiz. Barış zamanında disiplinli, ciddi ve vakur Türk insanı, herhangi bir tehdit karşısında da etten ve kemikten çelik duvarlar meydana getirmesini bilmektedirler. Mark Sykes, Türklerin bu özelliklerini şu şekilde dile getirir: *"Türk askerinin metaneti kendine saygı kazandırmıştır. . . Türk'ün ruh yapısında dünyayı hala hayrete bırakacak bir kudret vardır."* ¹²⁶

Bununla birlikte Yakın Doğu ile ilgili izlenimlerini **Pickthall** gibi gerçeklerden uzaklaşmadan anlatan **Gertrude Bell** de Türklerin haysiyet sahibi insanlar olduklarını şu şekilde dile getirir: *"Anadolu köylüleri, Türkiye'nin bel kemiğini teşkil ediyorlardı. Onlar dürüst ve çalışkandı."* ¹²⁷

Hal böyle iken; Türkleri bütün özellikleriyle tanımadan, onları barbar, despot ve yönetimi mümkün olmayan, fena huylu insanlar olarak tanımlayan Hristiyan Dünyasının bu tutumları karşısında, bu milleti gerçekten tanıyabilmiş Batılı insanlar, büyük üzüntü duymuşlardır.

Pickthall'un eserlerinden ulaştığımız bu ana tespitte ne denli haklı olduğumuzu vurgulamak için onun Türkiye'de kiraladığı evin sahibesi Alman asıllı **Misket Hanım**'ın babasının ölümünden sonra karşılaştığı olayları **Pickthall**'a nasıl anlattığına bakalım: *"Babam öldüğünde bir çok Avrupalı arkadaşım bu evi terk edip, emniyet içerisinde olabilmek için Beyoğlu'na gitmek zorunda kalacağımı sanıyorlardı hatta, Beyoğlu'na yerleşmem için rica ettiler, bu da burada yaşayan Avrupalıların Türkler hakkında ne kadar az şey bildiklerini göstermektedir. Bugüne kadar Müslüman hizmetçilerimle yalnız başıma kalmamın ne korkunç bir şey olduğunu sanmaktaydılar. Şundan eminim ki, burada Avrupa'nın her hangi bir yerinden daha emniyette ve daha saygıdeğer durumdayım. Şimdi Hristiyanların yok etmeyi planladıkları bu insanlar arasında ne zengininden, ne fakirinden nezaketten başka hiç bir kötülük görmedim."* ¹²⁸

IN MISKET HÂNUM'S GARDEN.

Sonra gözyaşlarını tutamayarak, Türklerin gerçekten son derece iyi ve sabırlı insanlar olduklarını anlatarak Avrupalılardan şöyle söz eder: **"Nasıl oluyor da Avrupa'da Türkler hakkında uydurulmuş bu tip yalanlara inanılıyordu, bunları kim uyduruyordu ?"** ¹²⁹

Bu konuda da, Pierre Loti, Pickthall'la aynı fikirdedir. O, **"La Mort de notre Chere France en Orient"** adlı eserinde Anadolu'da yaşayan Fransız asıllı bir kadından bahsederken, onun kedisinin yakın dostu olduğunu ve bu kadının yaz kış Boğazın Anadolu yakasında bir köyde tıpkı Pickthall'un ev sahibesi Misket Hanım gibi, yalnız başına oturduğunu ve bu kadının Türklerden söz ederken onların her zaman olduğu gibi, harbin başından sonuna kadar da aralarında yaşayan yabancılara en ufak bir kötülük yapmadıklarını, bunun yerine yabancılara daha çok misafirperverlik, dürüstlük ve yakınlık gösterdiklerini, hürmet ettiklerini anlatmaktadırlar. ¹³⁰

Bunlara ilaveten, değil ki, Türklere barbarlığı reva görmek, onların kendi ülkelerinin çıkarına bile olsa bir insan öldürmekten daima kaçındıklarını Pickthall şöyle ifade eder: **"Ülkesinin çıkarını düşünerek hiçbir Türk'ün durup dururken başkasını öldürdüğünü duymadım. O, böyle bir hareketle hiçbir zaman övünmez."** ¹³¹

Ünlü İngiliz Başbakanı Disraeli **"Dünyanın en seçkin karakterli milleti Türklerdir. "** ¹³² diye tanımlarken, yüzyıllarca Türk İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşamış Müslüman Araplar dahi Batı

toplumunun uydurma yalanlarıyla hemfikir olarak Türkleri, barbar olarak nitelemişlerdir: *"Araplar, Türklere barbar diye tepeden bakardı. Türkler ise onlara entrikacı ve boşboğaz nazarıyla bakardı."*¹³³

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere Türk'ün karakterinde başkalarına iftira etmek, onları olduklarından farklı göstermek, hatta birlikte yaşadıkları insanlara kötü muamele etmek gibi davranışlarına rastlanmamıştır, fakat bu millet, büyük bir talihsizlik olacak ki, içerden ve dışardan birçok iftiralara ve haksız suçlamalara maruz kalmıştır denilebilir.

Vardığımız bu sonuçta haklı olduğumuzu gösterebilmek için Balkan Harbi yıllarında Anadolu'da dolaşmış ve aşağıda da görüldüğü gibi *"Türkler güler yüzlü " misafirperver insanlardır,"*¹³⁴ demek suretiyle Türklerden misafirperverliğin en alasını görmüş **Mark Sykes'in** yine de onlara beddua etmekten kendini alamadığını söyleyebiliriz. O, Allah Türklerin belasını versin, bunlar tam manasıyla korkunç insanlardır, ¹³⁵ anlamında Türklerin asabi, belki de konuşmaya layık insanlar olmadığını açıklamaya çalışmaktadır. Halbuki, biz **Mark Sykes'in** fazlası ile yanıldığını **Aubrey Herbert'in** Türklerin yardımsever, iyi kalpli insanlar olduğunu gösterir mahiyetteki bir hatırasıyla açıklayabiliriz. 1904 yılında Yakın Doğu'ya seyahat eden **İngiliz Parlamenterleri Herbert**, aynı yıllarda İstanbul'da İngiliz Konsolosluğunda görevli bulunan **Doktor Clemow'un** davetlisi olarak bir gün Tarabya'ya yemeğe gider. Doktor Clemow sigarasının izmaritini yanar halde pencereden dışarı atar, o sırada bir rastlantı sonucu, pencerenin önünden başı açık bir Rum kadını geçmektedir. Sigara kadının saçlarına isabet eder, fakat kadın bundan habersizdir; o sırada oradan geçmekte olan yaşlıca bir Türk, kadının başına hafifçe vurarak sigarayı söndürür. Kısaca özetini verdiğimiz bu hatırasında, Herbert, Türklerin hangi ırktan olurlarsa olsunlar, insanların yardımına koşan, iyi kalpli, yardımsever olduklarını şu şekilde anlatmaktadırlar: *"Clemow korkmuştu, fakat bir şey yapamamıştı; yaşlı ve iyi kalpli bir Türk, ona yaklaştı ve yanan sigarayı söndürmek için hiç bir açıklamada bulunmadan kendi ırkına has bir şefkatle kadının kafasına hafifçe dokundu. Rum kadını büyük bir çığlık attı".*¹³⁶

Parçada açıkça belirtildiği gibi, Türk'ün asalet ve yardımseverliğine rağmen, yanmaktan kurtardığı Rum kadınının etrafı velveleye vererek kendisine şefkat gösteren insanı saldırganlıkla suçlaması, onların Türklere karşı besledikleri kötü niyetin açık bir ifadesidir. Bir an için kadın saçları arasına düşen izmaritten haberi olmadığı için başına vuran Türk'ü bu hareketinden dolayı kabalıkla suçlamıştır denilebilirse de, hadiseyi anladıktan sonra parçada da söz konusu edilmediği gibi kadının pişmanlık duygularına rastlanmamıştır. Türklerin kaba ve zalim olduklarından bahseden insanların ne kadar çok yanıldıklarını gösterebilmek için eserlerinde Türkleri her yönleri ile tanıtan **Pickthall'un** şu cümlelerine bakalım:

"Şurasını hatırlamam gerekir ki, erkek olsun, kadın olsun veya çocuk olsun hiç bir Türk, çoğu İngiliz'in kanı gördüğünde hissettiği korkuyla titremeyi hiç bir zaman duymamıştır. Kan, ister kendilerinin isterse bir başkasının olsun, mesele değildir, akan kanın çokluğu, azlığı da mesele değildir, Akan kan bir Türk için sadece tabii bir olaydır. Onlar, sadece kanın nasıl durdurulabileceği ile

ilgilenirler. Aslında onlar da bizim kadar merhametli olmalarına rağmen, bu özellik haksız bir şekilde onlara, katı zalimlik yönünden bir nam kazandırmıştır. Bu özellik insaniyetsizlik değil kadere inanmadır.”¹³⁷

Pickthall’dan yaklaşık iki yüz yıl kadar önce Türkler arasında bulunmuş ve Türklerle ilgili birçok konuda gerçekleri olduğu gibi yansıtmış olan İngiliz Elçilik Katibi Ricaut Türklerin bu özellikleriyle ilgili olarak Pickthall’la aynı görüşü paylaşır:

“Türkler kadere hiç bir kayıt koymaksızın dünyada rastlanabilecek en olumlu şekliyle inanırlar. Din adamları bu görüşlerini ispat etmek için Ahd-ı Atik’in çeşitli kısımlarından örnekler verirler. Türkler Ahd-ı Atik’e çok büyük saygı gösterirler. Onun Tanrı tarafından ilham ettirildiğini ve yazdırıldığını kabul ederler. Fakat daha sonra gelen Kur’an’ın, Tanrının iradesini daha sağlam ve daha mükemmel bir şekilde ifade ettiğini ve bu yüzden birincisinin hükmünün kalmadığını söylerler. Herkesin Kaderinin Tanrı tarafından alınaya yazıldığına ve ne şekilde gayret gösterilirse gösterilsin, insanların kaderlerinden kaçamayacağına da inanmışlardır. Bu inanç halkın zihnini öylesine doldurmuştur ki, askerler en tehlikeli ve en ümitsiz durumlarda cesaretle davranmaktan ve düşmanın hendeklerini gövdeleriyle doldurmaktan çekinmezler. Bu inancın Türkler arasında yerleşmesinin imparatorluklarının bugünkü muhteşem durumuna gelmesinde diğer bütün düsturlarından çok daha fazla işe yaradığını kesinlikle söyleyebiliriz.”¹³⁸

Türkler, karakter olarak buraya kadar belirtilen özelliklerin yanında, aynı zamanda; terbiyeli bir millettirler, büyüklerine saygılı olmayı çocuk yaşta öğrenirler. Bu konuda Pickthall şöyle der:

“Tıpkı büyük şahıslar gibi birbirlerine resmi olarak “Beyefendi” “Hanımefendi” şeklinde gayet candan hitap etmelerinden dolayı bu Türk çocuklarını dinlemek çok ilgi çekiciydi.”¹³⁹ Çocuklarını, dini ve milli terbiyeyle yetiştiren her Türk ailesi onlara babalarının, dedelerinin ve devlet büyüklerinin kahramanlıklarını anlatırlar. Terbiye bir kültür değildir; kültür milletlere göre farklıdır. Bu bakımdan kültür, medeniyetin benzeri de değildir; çünkü medeniyet milli değil milletler arasıdır. . O halde şu soru akla gelebilir. Avrupa kültür ve medeniyetiyle içli dışlı olmuş, kendi kültüründen habersiz Türk aydınlarının çocuklarına verilen terbiye milli midir? Elbetteki değildir. Pickthall’un Yakın Doğu’yla ilgili eserlerinde yeri geldikçe karşılaştığımız mürebbiyeler daima kendi milletlerinin kültürünü yaymak için çaba göstermişlerdir.

Özellikle 1908 II. Meşrutiyetin ilanına kadar faaliyetlerini gerçek anlamda yürüten mürebbiyeler bürokraside etkili olmuşlardır. Kendi ülkelerinde işsiz kalmış, hatta koca bulamamış bu kadınlar, Türkiye’ye gelmek suretiyle hem ziyaret, hem ticaret anlamında nasıl olsa birer özel öğretmenlik bulabilmişlerdir.

Bunun sonucu olarak da Batı’nın kültürüyle yetiştirilen aydınlar zaman zaman Türk toplumundan kopmuşlardır. Kendi toplumunun örfünü, töresini, hatta yaşama tarzını bir kenara bırakıp tamamen kendilerini yetiştiren mürebbiyelerinin alışkanlıklarının ya da onların verdiği

kültürün tesirinde kalmışlardır, Bu konuda **Pickthall**, eğer bir Türk kızı, Hristiyan bir erkekle evlenirse ülkeyi mutlaka terk etmesi gereklidir ve ne ailesinden ne de onun servetinden faydalanamaz. Eğitim görmüş Türkler bu fikre karşıdır. Onlar için Hristiyan bir erkekle Müslüman bir Türk kızının evlenmesinin bir mahsuru yoktur, bunun için de bu üst tabakayla halk arasında bir hayli farklar vardır. Bir kere bu üst tabaka Türk eğitiminden yoksun kalmışlardır, çünkü bir Türk okulu varsa bir çok misyoner okulu vardır. Büyük rütbeli subayların çocukları, özellikle, meşrutiyetten önce, bu okullarda yahut yabancı hocaların beraberinde evlerinde eğitilirlerdi.

Hele kızların mutlaka Avrupalı mürebbiyeleri vardı der. Bir gün kendi karısına da bu şekilde bir başvuru olmuş. Bir Türk kızı mürebbiyesinin gece, gündüz yatağına uzanıp bol bol şarap içtiğinden çok yakınmış, İşte bunlar çok zarif Türk evlerini bozmuşlardır, en iyilerinin bile tamiri zor zararları olmuştur. Misket Hanım, bir gün bir Türk kızına Türkiye ile ilgili sorular sorduğunda kız, maalesef ne baştaki padişahın, ne de Türkiye'nin kentlerinin adlarını söylemez, halbuki Paris'i Fransa'nın dağ ve nehirlerini, hatta Merovingian Krallığı hakkında bile çok şeyler öğrenmiştir, İşte gerçekte Türk kadınlarının da milli ve vatanperver Türk Eğitimine ihtiyaçlarının olduğu gün ışığı gibi açıktır.¹⁴⁰

Görüldüğü gibi Türk terbiyesinden payını almamış Türk insanı, kendi adet ve geleneklerinin kökünü kazımak isteyen misyoner okullarında eğitilmişler ve bunun sonucu olarak da bulundukları mevkilerde daima Batı'nın birer kuklası durumuna düşmüşlerdi. **Pickthall**, bu insanlara fazlasıyla içerlemiş olarak görüşlerini şu şekilde belirtmektedir: *"Böylece, Kamil Paşa İngiltere'nin, diğer bir paşa Fransa'nın yahut Almanya'nın dostuydular; hiç birisi özellikle Türkiye'nin dostu değildi. Türkiye onlara sevimli bir ülke olarak gözüküyordu, fakat Avrupa'nın büyük güçlerinden şu veya bunun teveccühü ile varlığını, sadece bir yer olarak, devam ettirebilecek bir ülke idi."*¹⁴¹

Bunun için İngilizlerin, artık içi geçmiş gibi gördükleri insanlar, belki sadece Avrupa'da eğitim görmüş, yahut kendi kültüründen kopmuş Türkler olabilirdi, yoksa milli kültürle eğitilmiş Türkler için yukarıda bahsedilen kölelik fikri geçerli değildir. Bu konuda **Pickthall**: *"Sadece şunu düşünebiliyorum ki, onlar hiç bir zaman Türkiye'nin gençleriyle karşılaşmamışlar, yahut da ancak Avrupalılar arasında eğitim görmüş olanları tanımışlardır."*¹⁴²

Pickthall'un eserlerinden edindiğimiz izlenime göre; Türkler de ahlak ananesi eski Türklerde ne ise şimdi de odur, hiç bir değişikliğe uğramamıştır. Yüzyıllarca önce, büyüklerin eli öpülürken hatta büyüklere saygı göstererek geldiklerinde ayağa kalkılırken, bugün de aynı özellikleri görmekteyiz. Bunun aksini yapmak en büyük ayıp telakki edilir. Hatta halk arasında bu tür davranışlara rastlandığında bunların birer kıyamet alameti olduğu söylenir. Aslında haklıdırlar da zira, ahlak kuralları zayıflayan bir millet için çürüme başlamıştır.

Toplumda ahlak üzerinde duran üç kurum vardır; **aile, okul ve işyeri**; bunlar istenileni vermiyorlarsa o toplum için gerçekten tehlike çanları çalmaktadır. İşte eskiden beri Türkler arasında ahlaka verilen önem budur.

Diğer taraftan Pickthall'un Yakın Doğu ile ilgili bütün eserleri incelendiğinde Türklerin konuksever insanlar olduğu hususiyetleri de göze çarpmaktadır, Bu cümleden olarak, Türkler kendilerini ziyarete gelen konuklarını güler yüzle karşılar ve büyük sevgi gösterirler.

Gelen konuğun karşısında ellerini göğüslerinin üstünde tutarak bir müddet onu dinler ve kapıdan çıkacakları vakit, hiç bir zaman sırtlarını dönerek yürümezler. Bu saygılı davranışları kendi aralarında da aynı şekilde görülmektedir. Küçükler, büyüklerinin yanında konuşmaz, hatta çocuklarını dahi kucaklayıp sevmezler, girdikleri oturma yerlerinde büyükleri varsa onlardan mutlaka geride derli toplu otururlar; gelişi güzel serpilmezler, **Pickthall, Veiled Women** adlı eserinde şöyle der :*"Ah, bayan! başım dertte, Allah ne kadar üzüldüğümü ve ne kadar yaralı olduğumu biliyor, Nazik ve cömertsiniz ve kalplerimizi biliyorsunuz. Fakat ülkenizin diğer insanları maalesef. Ne acıklı, ne kadar taassup; bana ve evime bir pislik gözüyle baktılar. İşte bir örnek: Fakirhaneme şeref verdiniz; yalnızsınız, ebeveynleriniz yok. Kendi Kendime söylüyorum. "o bir yetimdir" babası ben olacağım.*

*Kız sıkıca paşa'nın elini tuttu. Dudaklarına bastırdı ve içini çekti: ne kadar iyisiniz dedi!"*¹⁴³

Yukarıdaki konuşmalar Mısır'da yüksek bir görevde bulunan Türk asıllı Mehmet Salih Paşa ile İngiliz asıllı Mürebbiye Mary Smith arasında geçmektedir. Bu konuşmalarından Türklerin ne kadar sevecen ve konuksever olduklarını, ayrıca kendilerini ziyaret eden insanlara hangi milletten olurlarsa olsunlar, kapılarını sonuna kadar açtıklarını ve hele de kimsesizlerse, kendi ailelerini aratmadıklarını görmekteyiz. Tanıyabildiği kadarıyla Türklerin bütün hususiyetlerine zaman zaman eserlerinde yer veren Pickthall, **The House of War** adlı romanında da onların konuklarına karşı davranışlarını şu şekilde yansıtmaktadır: *"Öyle arzuluyorum ki, bizimle mutlu olasınız. Eğer arzuladığınız bir şey varsa lütfen söyleyiniz. Hepimiz hizmetinizdeyiz. "*¹⁴⁴

Yukarıdaki sözler Kudüs valisi Hasan Paşa'nın kızı Emine'ye aittir. Emine, ülkede bulunan İngiliz Misyoneri Bayan Elsie'nin Hristiyan ve Müslüman halkı birbirine düşürecek kadar aşırı faaliyetlerine rağmen ona, babasının vali olduğu bu ülkede bir paşa kızı gibi değil de temiz ırkının verdiği içtenlikle davrandığını görmekteyiz. Bundan dolayı Türklerin bütün özelliklerini açıkça ortaya koyan ata sözlerinin yüzde doksanının yardımseverlikle ve konukseverlikle ilgili olmasının nedeni budur.

Pickthall'un eserlerinden edindiğimiz izlenime göre; misafir kabul etmek ve ona ikramda bulunmak insani hislerin en yücesidir. Bu ancak insani hislerden yoksun olanlara ağır gelmektedir. Buna binaen Hz. Peygamber, kendisi misafir kabul ettiği gibi, ashabına da misafir kabul edip, ona ikram ederek ağırlamayı tembih etmişlerdir.

Bu İslam dininin en önemli düsturlarındandır. İnsanlar, misafirlik dolayısıyla birbirleriyle daha iyi, daha ziyade tanışırlar, kaynaşırlar. Ancak kibirli kimselerde bu his yoktur. Bu yüzden atalarımız misafirhaneler yaparak garipleri, yolcuları burada barındırmışlar, onların sıkıntılarını gidermişlerdir. Türklerin bu özelliklerini açıkça ortaya koyan Pickthall, bir hatırasını şöyle anlatır: *"Ev sahibi ve*

hizmetçi her yemeğin gelişinde kızıp, kızmadığını anlamak için yüzüne bakıyorlardı. Bana getirilen önemli yemekler öyle gözüküyor ki, yaprak dolmasıydı. Yaprak dolması, küçük kıyılmış et ve pirinçle doldurulmuş yapraklar ve bunun üzerine konan salçalı yoğurttan ibaretti. O zaman düşünülen şey bir Avrupalının onu gördüğünde hemen elinden kapıp öteye fırlatacağıydı. Önüne konduğunda birden çok sevdiğim bir yemeği tahmin etmiş olduklarını belirtir bir sevinçle bağırdım; bunun üzerine ev sahibi ve de hizmetçi bir ağızdan, Allah'a şükür diye rahatladılar. " ¹⁴⁵ Bununla birlikte yine Türklerin konukseverlikleriyle ilgili diğer bir hatırasını da şöyle anlatmaktadır: "Bu ürkek kadınların gösterdikleri itina beni rahatsız ediyordu. Onların görünürdeki en çok ilgilendikleri şey, benim hoşlandığım veya hoşlanmadığım şeylerdi. Aşçının şüpheleri de oldukça abartılıydı. Eğer, özellikle sevdiğim bir şey varsa bırak ta kendim söyleyeyim ve mümkünse öyle getirilsin; zira yiyeceklerin yeterinden az olduğu böyle bir savaş zamanında insanın aza kanaat etmesi düşünülürdü. " ¹⁴⁶

Görüşlerine başvurduğumuz Mark Sykes'ın da eserlerinde Türklerin bu özellikleri şu şekilde dile getirilmektedir. "Türkler güler yüzlü konuksever insanlardır. " ¹⁴⁷ Aynı şekilde; "Türkler bizi dostça karşıladılar" ¹⁴⁸ demek suretiyle bu milletin, misafirlerine karşı gösterdikleri candan davranışlarını belirten **Aubrey Herbert**, Türklerden gördüğü yakınlık ve nezaketi şu şekilde belirtmektedir: "Sonunda sinyor Caprotti'ye ve bize son derece müşfik davranan Türklere Allahısmarladık demiştik. "

149

Diğer taraftan, Türklerin karakterleriyle ilgili olarak **Pickthall**'un eserlerinden edindiğimiz diğer bir izlenimimize göre; Türkler hayvanlara karşı da çok müşfikler. Böyle davranmaları bir anlamda inançlarının gereğidir. Bunun için hayvanları çok severler, onları dövmekten, yahut her hangi bir şekilde kötü muamele etmekten kaçınırlar. Bununla beraber bütün hayvanlara aynı derecede sevgi göstermezler.

Mesela, kediye köpeğe tercih ettikleri gibi en çok sevdikleri hayvan da attır, onu yüzyıllarca önce evcilleştirip, ülkeden ülkeye hakimiyet sağlamışlardır. At, vatan yahut namus kadar kutsaldır. İslamiyet'i en mükemmel şekilde yaşayan Türkler, Hz. Muhammed'in cübbesinin kolunda uyuyan kediye rahatsız etmemek için cübbesinin kolunu kesmiş olduğunu nesilden nesile anlatırlar. Böylece bu insanların hayvanlara karşı acımasız oldukları söylenemez. Türkler, genellikle hayvanlara çok nazik davranırlar, ¹⁵⁰ demek suretiyle Türklerin bu özelliklerinden de layıkıyla söz eden **Pickthall**, **The Early Hours** adlı romanında sanki hayvanların da kendilerini dünyada seven yegane milletin Türkler olduğunu şöyle anlatır: "Çocukların konuşmalarına bakılırsa, kurbağalar bile güzel Türkçe konuşur, bütün zararsız yaratıklar bizim lisanımızı bir iltifat olarak seçerler, zira biz onlara karşı diğer milletler gibi gururlu ve de acımasız değiliz. " ¹⁵¹

Aynı şekilde **Aubrey Herbert**'in de Türklerin bu özelliklerinden bahsederken **Pickthall**'la aynı fikirde olduğunu gösteren şu cümlelerine bakalım: "Gündüz, köpekler gün ışığında etrafta sevimli yığınlar teşkil edip yatarlar, ve bunlar zaman zaman Rumlar ve Ermenilerin göstermiş olduğu sinsi

kötülüğe rağmen Türklerce karınları doyurulmuş uyuşuk dostlar olarak görülmekteydiler. Şüphesiz ki, bir çok Hristiyan da Türkler kadar hayvanlara müşfiktirler, fakat Türkler de bazen acımasız olurlardı; fakat şöyle bir kural vardı ki, Müslüman, köpeğin cömert amcasıydı. " ¹⁵²

Yeri gelmişken, bu konuda da Claude Farrere de "Evet, bizden korkmadığına göre, hiç şüphesiz bu bir Türk kedisiydi. Gerçekte, İstanbul'un kedileri çok bariz şekilde ikiye ayrılır: Müslüman mahallerinde yaşayan Türk kedileri ki, bu mahallelerde herkes hayvanlara karşı daima iyi davranır ve Rum yahut Ermeni kedileri; bunlar reaya mahallelerinde yaşar, buralardaki Doğu Hristiyanları, Gregoryanlar yahut Ortodokslar zayıf olan her şeye karşı alçakçasına zalim davranırlar. Bu mahallelerde yaşayan kediler, daha insan yüzü görür, görmez selameti kaçmakta bulurlar. " ¹⁵³

Bu fikirlere ilaveeten. "Türkler hayvanlara büyük bir nezaket gösterirler, " ¹⁵⁴ demek suretiyle Türklerin bu hususiyetlerini Pickthall gibi gerçeklere uygun olarak anlatan Herbert, başka bir hatırasında; Köpek yavruları dünyaya gelir gelmez, Türkler onların emniyet içerisinde yaşayabilmeleri için bir sepet temin ederlerdi, böyle olmasa arabaların altında kalarak çiğnenmekten kurtulamazlardı. Arada sırada cömert Türklerin su verdiği bu hayvanların sıcakta bu kadar zaman nasıl susuz yaşayabildiklerini doğrusu anlayamamışımdır, der. ¹⁵⁵

Sonuç olarak Pickthall, Türklerin buraya kadar anlattığımız bütün bu özelliklerinden dolayı "Türkler uzun zaman Müslüman dünyasının lideri olarak kalmalıydı" ¹⁵⁶ yargısına varırken bu düşüncesinde gerçekten yanılmadığını kendisinden önce çeşitli milletlere mensup Batı'lı Devlet adamı, tarihçi, şair ve yazarların sözleriyle de şu şekilde özetleyebiliriz: Napolyon, "Türkler mağlup edilemez" derken, Avusturyalı Mareşal Montecuccoli şunu söylemiştir: "Türkler ölmesini biliyorlar, ben de ölmesini bilen bir milletin yenilmeyeceğini bilecek kadar deneyimliyim"! Ünlü tarihçi Hammer: *Tarih, Türklerden çok şey öğrendi, . Onların yaptıkları medeniyetin süsüdür'* derken, Fransız şairi Lamartine " Türkler, yeryüzünün en şerefli insanlarıdır' demiştir.

İsveç Kralı Şarl 'Türkiye'de hürüm, aslında Türk şefkat, nezaket ve asaletinin esiri oldum' derken ünlü İtalyan Filozofu Campanello 'Hakikat, adalet ve özgürlüğün hüküm sürdüğü Güneş Ülkenin gerçekleşmesine inanıyorum, çünkü Türkler var derken, Türk'ün karakterini kendi bakış açılarından değerlendirmişlerdir. ¹⁵⁷

Türklerde Din

"Milletlerin teşekkülünde müşterek dini inançların rolü çok mühimdir, insanlık tarihinde dinsiz bir millet görülmemiştir. Burada milletlerin hayatında milli lisanın teşekkülü ile dini inançların teşekkülü arasındaki farka işaret etmek gerekir: Milletlerin milli lisanı milli bir mahsuldür, yani milletle beraber teşekkül eder.

Dini akideler ise, milli mahsul olmayabilir. İslamiyet'ten evvelki Türklerin eski dini olan Şamanizm de Şarki Asya'nın bir çok kavimleri tarafından kabul edilmiş bir din idi. İster milli olsun, ister başka milletten alınmış olsun, din milliyetin bir unsuru sayılmalıdır.

Fransız milletinın teşekkülünde Katoliklik, bu günkü Türk Milletinin ve milliyetinin teşekkülünde de İslamiyet mühim birer amil olmuşlardır.” ¹⁵⁸

Asırlardır başka milletlere önderlik etmiş; her gittiği yere barış, sükun, adalet ve nizam götürmüş olan Türk milleti, onuncu. yüzyıldan beri İslam dininin önderliğini yapmış, ve onu yeryüzünde yaymağa çalışmışlardır. İslamiyet Türk dünyasına yeni bir ruh vermiş, böylece Türk İslam medeniyeti doğmuş ve Türk fikir hayatında ilerlemeler görülmüştür. Türklerin topluca İslamiyet'e geçişiyle, tek din bütün Türk ülkelerini kaplamış, ayrıca çevrelerindeki ülkeleri de etkilemişlerdir. Tarihi incelersek; yeryüzünde yaşayan milletler arasında en yüksek ahlak değerine Türk Milletinin sahip olduğunu görüyoruz.

Türk milletinin tarih boyunca büyük devletler kurması onu uzun zaman devam ettirmesi, manevi üstünlükleri ve yüksek ahlakıyla mümkün olmuştur. Bütün İslam ve Hristiyan tarihçileri de bu noktada aynı görüşe sahiptirler. Türkler *“Allah'ın kendilerini İslamiyet'i korumak; yaymak ve Allah'ın ismini yüceltmeğe memur ettiğini bilerek”* ¹⁵⁹ İslamiyet'i her türlü tehlikeye karşı korumuşlardır. İşte bu bölümde Türkleri bütün özellikleriyle yakinen tanımak fırsatını bulmuş **Marmaduke Pickthall'un** Türklerin dini inançlarıyla ilgili görüşlerini inceleyeceğiz.

Türklerin beyaz ırktan geldiklerini ve bu özelliklerinden dolayı İslam. Dünyasındaki diğer ırklardan daha üstün olduklarını **Pickthall** şu şekilde açıklamaktadır: *“Türkler beyaz ırkın mensupları olarak, İslam Dünyasındaki diğer bir çok ırktan yaradılış itibariyle üstündürler,”* ¹⁶⁰ Müslüman olarak *Sünni mezhebinin mensubudurlar.* ¹⁶¹

Bu bakış açısıyla, Türklerin İslam Dünyasındaki diğer ırklardan önde gelişini, onun diğer dinlere karşı son derece hoş görülmesiyle da açıklayabiliriz. Bununla ilgili olarak **Pickthall'un** şu cümlelerine bakalım: *“Müslümanları seven ve onların inançlarına saygı gösteren bir Hristiyan, her yerde gerçek müminler nazarında Müslüman gibi telakki edilir.”* ¹⁶²

19. yüzyılda İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal çalkantıların etkisi altında kendi memleketini mutluluktan uzak, çözümlenmesi güç sorunlarla dolu bir ülke olarak gören **Pickthall**, 1894 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli eyaletlerine seyahat etmiş ve bu arada gerçek mutluluğu bu insanlar arasında bulmuştur. Hristiyan aleminden farklı olarak, Müslüman olan bu insanlar arasına sınıf farklılığına rastlanmamıştır, çünkü İslamiyet sınıf farklılığı esasına dayanmaz ve onu kesinlikle yasaklamıştır.

İnsanlar arasında **Pickthall'un** da belirttiği gibi gerçek bir kardeşlik vardır. ¹⁶³ Bunun sonucu olarak tarihin her döneminde insanlar hangi ırktan yahut dinden olurlarsa olsunlar, Müslüman Türk Halkı arasında gerçekten yardım görmüşler ve çok mutlu yaşamışlardır. **Pickthall'un** konuyla ilgili bir

hatırası şöyledir: Misket Hanımla sohbet ederken üç Yunanlı kız onları ziyarete gelirler. **Pickthall**'un kafasında fes vardır. Onu Türk zannederler. Misket Hanım onu, Yunanlı kızlara tanıştıtırırken onun Türkleri Yunanlılara ve diğer milletlere tercih eden birisi olduğunu söyler, kızlar çok üzülürler ve gerçekten bir Avrupalı, Türkleri nasıl sever diye hayret ederler. Bu onlar için mümkün değildir. Bunun için de sebebini çok merak ederler. Türkler, hayvanlar gibi iyi huyludurlar ama barbar değil midirler? Tutucu değil midirler? Kadınlarını inzivada tutmuyorlar mı? Kısaca Hristiyan da değillerdi, o halde sevimlerinin sebebi nedir?

Bunları dinledikten sonra Misket Hanım kızlardan birisine, baba eviniz yandığı zaman sizi muhterem Hristiyan kardeşleriniz değil Türkler kabul etmiş ve yardımcı olmuşlardı, bunu unuttunuz mu ki, şimdi onlara bu kadar nefret duyuyorsunuz dediğinde, kızın yüzü kızarır.¹⁶⁴

İşte yukarıdaki örnekten de görüleceği gibi Türkler, Müslüman oldukları için İslam'ın, düşkünlere, zayıflara yardım edilir, koşulunu her devirde en iyi şekilde yerine getirmişlerdir.

“Onlar kadınlarını dört duvar arasında tutmuyorlar mıydı?”¹⁶⁵ şeklindeki Rum kızının düşüncesine gelince, bu da gerçeği yansıtmamaktadır, kaldı ki, o dönemde dünyanın en ileri ülkelerin de bile kadınların sınırlı ölçüde özgürlükleri vardı. Örneğin İngiltere’de Virginia Woolf’un belirttiği gibi okullarda birinci sınıf öğretmenler erkeklerin derslerine girerler fakat kızlara ikinci sınıf öğretmenler kalırdı, yine yemeklerin taneli ve etli kısımları erkeklere suyu da kızlara verilirdi. Hal böyle olunca Türkleri bu konuda eleştirmek yerine dönüp Batı’yı bir test etmek gerekmez mi?

Pickthall'un eserlerinden edindiğimiz izlenime göre Türklerin Müslümanlığı kabul etmesiyle bu din, yeni ve kuvvetli bir millet, parlak bir medeniyet kazanmış, Türkler de İslamiyet’e girmekle yeni ve parlak ufuklara yükselme, İslam Medeniyetini geliştirme imkanlarını elde etmişlerdir.

Böylece İslam dinine en üstün hizmet edenler ve İslami ilimlerin temelini atanlar hep Türklerdir. Örneğin İslam dininin temel kitabı olan Kur'an'ın en iyi anlayışla yorumunu yapan tefsirciler, Kur'an'dan sonra Peygamber sözlerini toplayan en muteber hadisçiler, örneğin Buhariler, İslam hukukunun kurucusu İmam-ı Azamlar, Nefesiler, bilginlerin sultanı, İmamların güneşi diye vasıflandırılan bilginler ve en büyük mutasavvıflar, Orta Çağın bir fikir hazinesi olan Mesneviler meydana getiren Mevlanalar hep Türk'tür.

Hal böyle iken, ya bilmediklerinden ya eserlerini Farsça yazmış olmalarından dolayı, yahut ta kasıtlı olarak zaman zaman bu büyük Türk din bilginlerini aşağıda da görüldüğü gibi şu veya bu millete mal edenler vardır: **Gertrude Bell**, “Konya, dervişlerinden ana vatanıdır ve büyük derviş *İranlı Celaleddin-i Rumi* orada gömülüdür” der. Elbette gerçeğe aykırı bir ifadedir, Türkler İslami kurallara harfiyen riayet ederler ve kimsenin bu kuralları bozmasına da izin vermezler. Bununla ilgili olarak

Pickthall bir anısını şöyle anlatır: “Camiye girerken hoca benden gayet nazik bir şekilde şapkamı çıkarmamı istedi. Başımda fes olsaydı çıkarmama lüzum kalmayacağını da açıkladı. ”¹⁶⁷

Görüldüğü gibi, Türkler manevi değerlerine bağlı dindar insanlardır. Din adamlarının her tabaka ve seviyedeki insanlar üzerinde büyük etkisi vardır. Askerler, her müstakil birlikte mevcut din adamlarının nasihat ve telkinlerini saygıyla dinlerler. Türk askerinin tabiatını bilen kumandanlar ferdi fedakarlık ve feragat isteyen muharebe saflarında din adamlarının telkinlerinden en geniş şekilde istifade etmişlerdir. İşte, Türkleri zaferden zafere götüren özellik de buradan gelmektedir. Dinlerine bağlı olan bu insanlar için şehit olmak bundan dolayı arzu edilirdi.

Pickthall’un Türklerin bu hususiyetlerini de en iyi şekilde dile getirdiğini görebilmek için aşağıdaki tespiti bakalım: “Allah’ın izniyle yarın zafere ulaşacağız; ama ya dünyada, yahut ta cennete olacağız”¹⁶⁸

Türkler yüzyıllarca büyük bir imparatorluk olarak yaşamışlarsa, bunun en büyük dayanağı maneviyatları olmuştur. Türkler için savaşmak ve hele şehit olmak ulaşabilecek en yüksek mertebedir, bunu da İslamiyet bu şekilde emretmiştir. Yani maneviyatlarından aldıkları bu güçle Türkleri mağlup etmek, yahut yüzyıllardan beri Haçlı zihniyeti ile onları tarihten silmek mümkün olmamıştır. Karşılaştıkları en çetin günlerde bile maneviyatları sayesinde ayakta durmasını bilmişlerdir. Yazarın eserlerinden edindiğimiz bu izlenimin ne kadar isabetli olduğunu onun şu cümlelerinde görebiliriz: “Etraftaki gülüşmelerin sebebini anlamak için başımı çevirdiğimde şunu gördüm: takriben üç yüz kadar yaralı Türk askeri, ikişer ikişer el ele tutuşmuş başları önlerinde yürüyorlardı. İçlerinden daha dinç olan bazıları ötekilerini canlı tutmak için bir marş tutturmuşlardı”¹⁶⁹

Dinlerine son derece saygılı olan insanları Avrupalıların tanıyamadığını belirtmek suretiyle, Hristiyan toplumla zaman zaman alay eden Pickthall, bu düşünceleri de şu şekilde dile getirmektedir:

“Anadolu Türkleri, hiç bir Avrupalının tanıyamadığı ırkların acı çeken ve yücesidir. Bundan dolayı, onların sırtından geçiren Beyoğlu Aristokrasisinin gözünde onlar pis insanlardı , günde beş kez Allah’a ibadet ettikleri için tutucu kimselerdi”¹⁷⁰

Diğer taraftan Hristiyan olmalarını rağmen, içlerinde Sezar’ın hakkını Sezar’a teslim edecek kadar dürüst insanlar da vardır, bunların Müslüman Türk halkı arasında huzur içinde yaşadıklarını ve Türklerin Müslüman olarak diğer toplumlardan daha mükemmel olduklarını şu şekilde görmekteyiz:

“Müslümanlar bu bakımdan öyle mükemmel bir şöhrat yapmışlardı ki, Bizanslı Rumlar, Sultanı Latin bir krala tercih etmişlerdi”.¹⁷¹

Yazarın eserlerinden çıkardığımız diğer bir husus da şudur: Türkler için İslamiyet ve vatandaş sevgisi birbirinden ayırt edilmeyecek kadar bir bütündür. Bu bakımdan İslamiyet’i layık olduğu şekilde yaşayan Türkler, aynı şekilde korumasını da bilmişlerdir. Türklerin bu iki unsura son derece bağlılıklarını şu şekilde görmekteyiz:

"Gülreneh, Mahmut Şevket, Hasan Rıza ve Niyazi, bunların hepsi de ölümü dostça kabul ettiler. Bunlar için değil, geride kalanlar için İve vatanımızdır" ¹⁷²

Bu iki unsur tıpkı bir vücut gibi birbirine öylesine kenetlenmiştir ki, birini diğerinden ayırmak mümkün değildir, çünkü biri bedeni oluşturan güç, diğeri de o bedene ruh veren ilahi bir kudrettir. **Pickthall**'un eserlerindeki bu imaj büyük şair Yahya Kemal'de şöyledir;

"Bugünkü Türk babaları, havası ve toprağı Müslümanlık rüyası ile dolu semtlerde doğdular. doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübarek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kuran'ın sesini işittiler; bir raf üzerinde duran Kitabullah'ı indirdiler. Küçük elleriyle açtılar. Gülyağı gibi bir ruh olan sarı sayfalarını kokladılar.

İlk ders olarak beslemeyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, camiler içinde şafak sökerken tekbirleri dinlediler. Dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayata girdiler. Türk oldular" ¹⁷³

İslamiyet'in bütün emirlerine koşulsuz riayet eden Türkler başkalarına ait olan şeyleri sahiplenmeye kalkışmaz, hele **Lawrence**'ın anlatmağa çalıştığı gibi gittikleri yerleri soyup soğana çevirmezler. ¹⁷⁴ Bunun yerine helal para kazanmayı tercih ederler. Bununla ilgili olarak **Pickthall**'un bir hatırası özetle şöyledir: Hüseyin zengin olmayı kafasına koyar, fakat aç gözlü çocukların yaptığı gibi büyüklerinin verdiği paralarının hepsini şekerci dükkanında veya manavda harcayarak bitirmez. Para biriktirmekten hoşlanan bir tiptir. Daima şunu söyler: "Bir mecidiye biriktirebilirsem onun çoğalmasını da başarabilirim, böylece zengin olmanın yolunu da bulmuş olurum" Böylece Hüseyin ticaretle uğraşmaya ve bu yolla zengin olmaya karar verir, sonuçta Hüseyin'in kumbarası on kuruşluklarla dolmuştur. Bir gün kumbarasını açma zamanının geldiğine karar verdiğinde bir de bakar ki, çoğalmıştır.

Bu parayla küçük bir sepet alır ve sepetin içini kibritlerle, kağıtlarla, kalemlerle ve buna benzer küçük eşyalarla doldurup, pazara gider. Günün birinde iyi bir iş adamı olur. Sonunda büyük vitrinli bir dükkan sahibi olur ve onu en iyi eşyalarla donatır. İşte bu şekilde çalışarak büyük bir şirketin sahibi olur. ⁽¹⁷⁵⁾ Diğer taraftan **Pickthall**'un yukarıdaki görüşlerini teyit eder mahiyette Arap asıllı Ebu Osman el Cahiz adlı yazar şöyle der: "Türkler yaltaklanma, yaldızlı sözler, münafıklık, kovuculuk, yapmacık, yerme, riya, dostlarına karşı kibir, arkadaşlarına karşı fenalık, bidat nedir bilmezler, hile-i şerriye ile başkalarının malını helal saymazlar" ¹⁷⁶

Yeri gelmişken şunu da belirtmek faydalı olacaktır. Türkler çalışma hayatlarında harama tenezzül etmedikleri gibi başkalarının ırzına ve namusuna da yan gözle bakmazlar. Bu konuyu **Pickthall**, bir cümleyle şöyle vurgular: "Camruddin, bana ait olmayan kadın peşinden, gitmem dedi".

¹⁷⁷ Diğer taraftan Türkiye'de kaldığı süre içerisinde Türklere dinlerini öğreten hocaların tam manasıyla milliyetçi olduklarını fakat ne yazık ki, kendilerini aydın olarak gören Türklerin onları geri kafalı olarak

nitelendirdiklerini halbuki, hiç de öyle olmadıklarını Pickthall şu şekilde açıklar: “Ara sıra ilerici Türklerden bazılarının, hocaların ilerlemelerine mani olduklarından söz ettiklerini duymuşumdur. Türkiye’de kaldığım süre içerisinde İslam dinini ve bu dini eğitimi alan öğrencilerin karakter yapısını seven birisi olarak birçok hoca ile konuştum, onların ilerlemeye engel kimseler olduklarını söyleyemem.”¹⁷⁸

Pickthall, bu yüzden aydınlara kırıldığını da ifade etmekten geri durmaz: “Bence hiç kimse İslam dininin, soyut anlamda doğu Hristiyanlarının çoğunluğunun dininden daha aydınlık ve ilerici olduğunu inkar edemez. Bu düşünce beni şu noktaya vardiıyor: İslamiyet insanlığın ilerlemesine mani bir din değildir.”¹⁷⁹

Görüldüğü gibi İslamiyet’in inceliğini ve mükemmelliğini o zamanki Türk aydınlardan farklı olarak değerlendiren Pickthall, Fransa’da eğitim görmüş ve bir Luther’e ihtiyacımız var diyebilecek kadar İslam’da reform yapılmasını arzulayan bir Türk’ün İslamiyet hakkında ne kadar az şey bildiğini şu şekilde ortaya koymaktadır: “Fransız terbiyesi ile yetiştirilmiş bazı Türklerin tavır ve davranışlarına bakarak İslam’da yeni bir sosyal düzenin doğuşunu görenlerin nazarında eski dini kanun ve kuralların bir çoğu modası geçmiş şeylerdir. İlerici çevrelerde bu kanun ve kurallarda reform yapılması arzusu hakimdir. **Zavallı Turgut**, Bir Luther’e ihtiyacımız var, diye bağılıyordu.”¹⁸⁰

Paragrafta da açıkça görüldüğü gibi, bunlar sadece Fransız terbiyesi ile eğitilmiş kişilerdi, yoksa bütün Türk halkı için, hocalarına ve dinlerine saygısızdılar denilemez; çünkü, Türklerin Müslümanlık anlayışı ne Arabin, ne Acemin, ne de Afrikalı aşiretlerinkine benzemez, Türklerin din düşüncesi basma kalıp değildir, onu kendi kültür ve uygarlıklarında yaşamışlardır, Türk mimarları, Türk hattatları, Türk şairleri, Türk hatipleri bu inancı ulaştırmışlardı. Bu anlayış Türklere serbest düşünmeyi, güzel sanatlara, edebiyata, büyüklere saygı, küçüklere sevgiyi, sıkı bir disiplini, kardeşliği, karşılıklı dayanışmayı, hoş görüyü sağlamıştır.¹⁸¹

İşte insanları kardeşlik çemberi içinde kader birliğine sevk eden din, Türk Milleti’nin tarihinde İslamiyet olarak tecelli etmiştir.

Türkler’in Adet ve Gelenekleri

Toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen ve eski toplum değerlerini, yenilerine bağlamaya yarayan sosyal mirasa gelenek adı verilir. Başka bir ifadeyle gelenek: Kültürel veraset unsurlarının süreklilik arz eden temaslar yoluyla kuşaktan kuşağa geçişidir.

Bir bakıma gelenek, insanı insan yapan şaşmaz özelliklerden biridir. Zira insan kuşaklar boyu geçen yeniden denenene, yaşanan, atalardan armağan bilgiler, deneyimler ve görüşlerle yaşamını sürdürür. Gelenek, insanı tarihi olan bir varlık yapar. Gerçi geleceğin payı ve toplumun eski şekillerini yenilerine bağlama gücü toplumdan topluma değişmekle beraber, en şiddetli inkılaplardan sonra da bir kısım geleneklerin kaldığı görünmektedir.

Bu demektir ki, gelenek hiç değişmez olmamakla beraber, değişme temposu en yavaş olan bir kültürel birikim veya mirastır.¹⁸²

Bir milletin gelenekleri arasında örf ve adetleri hukuk şekilleri dini inançları, ibadet tarzları, sembolleri, sanat eserleri ile edebiyatları ve ahlak yer alır. İşte bu bölümde de Türkleri yakinen tanımak fırsatını bulmuş **Marmaduke Pickthall**'un Türklerin adet ve gelenekleriyle ilgili görüşlerini inceleyeceğiz.

Pickthall'ın Yakın Doğu ile ilgili bütün eserlerinde Türklerin adetleri ile ilgili olarak en önemli özelliklerinden birisi, onların fazlasıyla kanaatkar olduklarıdır, yani Türkler İslamiyet'in haram saydığı başkalarının malını, mülkünü yağma ederek servet sahibi olmak, yahut başkasının ekmeği ile karnını doyurmak gibi hiç bir şekilde insanlık dışı davranışlarda bulunmamışlardır. Onun yerine daima helal kazanmak ve helal lokma yutmak prensibini benimsemişlerdir.

Diğer taraftan Türkler hangi ırktan olursa olsunlar her hangi bir şekilde, felakete uğrayan insanlara yardım elini uzatmayı kendilerine töre edinmişlerdir.

Bu konuda bir Rum kızıyla Misket Hanımın konuşmasını **Pickthall** şöyle anlatır: “Babanızın bir gece evi yandığında sizi muhterem Hristiyan kardeşleriniz değil de Türkler kabul etmişler ve yardım elini uzatmışlardı, bu doğru değil midir”¹⁸³

Pickthall'un eserlerinden edindiğimiz diğer bir izlenime göre Türkler, kadere fazlasıyla inanan insanlardır, Avrupalılar gibi dünya nimetlerine olağanüstü değer vermezler onlar için bu dünyada mutlu olmanın belki de ilk koşulu; **komşusu açken kendisinin tok yatmaması prensibidir**.

Pickthall, ihtirastan uzak olan bu insanlarla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: “Onlar parayı bütün kötülüklerin kaynağı olarak kabul ederler, zenginlerin ve güçlülerin adaletten ayrılanlarından nefret ederlerdi”.¹⁸⁴ Yine, Türklerin bu davranışlarıyla ilgili bir hatırasını da şöyle anlatmaktadır: “Benim hocam zaman hususunda pek titiz olmamakla beraber tam kararlaştırılan saatte gelir ve kendisini karşıladığım kapının eşiğinde pabuçlarını fırlatarak saatine bakar ve haklı bir gururla, bu gerçeğe dikkatimi çekirdi. Otuz yaşlarında, sağlıklı ve oldukça genç bir adamdı.

Muntazam siyah sakalını sıvazlayıp beni baştan aşağı süzerken çocuksu gözlerinde büyük bir sadelik görülüyordu. Kendisiyle konuşan ilk Avrupalı bendim, onun derslere zamanında ve itina göstererek gelmesi bir yana hatta itiraf etmeliyim ki, her gün kararlaştırılan saatte gelir ve anlaşmamız günde bir saat olmasına rağmen daha fazla ders verirdi. Öyle ki, bazen üç saat kadar bazen de daha fazla. Aslında, Türkler bazı konularda düzensiz ve umursamaz davranıyorlar gibi

görünse de onlar işlerini namuslu ve dosdoğru yapmanın gayreti içinde insanlardır, belki bu bakımdan zamanın hesabını yapmazlardı, ve böylece Avrupalıların söyledikleri gibi zamanın para olarak değerlendirilmesinden yeri geldiğinde kendilerini mahrum ederlerdi. " ¹⁸⁵

Pickthall, Türklerin genellikle kadere ve kismete önem veren insanlar olduklarını, bununla beraber aralarında bu tip geleneklere inanmayanların da bulunduğu Türk toplumuyla ilgili bir hikayeyi şu şekilde nakletmektedir: *"Bir gün, Veli okula giderken, bir üzüm satıcısına rastladı, sepetin kenarlarından sarkan üzüm salkımlarının albenisi vardı. Veli hasret çektiği bu üzümlerden yirmi paralık satın almak istedi. Üzümcü yaşlıydı, üzümleri terazide tarttıktan sonra Veli'ye verdi. Veli üzümleri aldı fakat her nasılsa üzümler elinden çamura düştü. Üzümlerin bu şekilde çamura düştüğünü gören yaşlı satıcı çok müteessir oldu. Zavallı Veli teselli bulmak için üzüm satıcısına dönerek; ne yapalım kismetim değilmiş dedi. Satıcı şöyle cevap verdi: kismetindi ama sen onu taşımasını bilemedin. "* ¹⁸⁶

Yukarıdaki hikayede her ne kadar kismetin biraz da insanların ellerinde olduğu anlatılmaya çalışılıyorsa da bugün de bu geleneklere fazlasıyla değer veren insanlar vardır.

Türklerde karakter bölümünde de bahsettiğimiz gibi, Türkler misafirperver insanlardır, bu bir özellik olmakla beraber, yüzyıllardır süregelen bir gelenektir de. Pickthall'un eserlerinden de anlaşıldığı gibi Türkler misafirlerini güler yüzle karşılar ve onları kendi evlerindeymiş gibi rahat ettirirler.

En güzel elbiselerini konukları için giyindikleri gibi, en makbul yemeklerini de onlar için pişirirler. Diğer taraftan Türk Tarihini incelediğimizde, Türklerin misafirleri için yaptırdıkları misafirhaneler onların bu özelliklerini ifade etmek bakımından güzel bir örnektir.

Bu gelenek bugünde köylerde, kasabalarda ve bütün Türk toplumunda aynı şekilde devam etmektedir. Bununla ilgili olarak Pickthall'un *House Of War* adlı romanından aldığımız şu paragrafa bakalım: *"Şarkı sona erdiğinde, Emine onun yüzüne bakarak, belki siz bu müzikten hoşlanmazsınız dedi. Öyle arzuluyorum ki, bizimle mutlu olasınız, eğer arzuladığınız bir şey varsa lütfen söyleyiniz. Hepimiz hizmetinizdeyiz. Belki içeriye girmek istersiniz. Ben gülleri çok seviyorum, burada oturacağım, çünkü hava öylesine güzel ki. Biz Türkler bu tip şeylerden hoşnut oluruz. "* ¹⁸⁷

Türklerin misafirlerine karşı çok saygılı davrandıklarını **Aubrey Herbert** bir cümleyle de olsa şöyle ifade eder: *"Hizmetçi bir elini göğsünün üzerinde saygıyla tutarak kahve getirdi. "* ¹⁸⁸ Türk Milletinin törelerine bağlılığının çarpıcı örneği olan bu konuk severliğin yanında bir de çocuklarını çok küçük yaştan itibaren kendi terbiye usullerine göre eğittiklerini Pickthall şöyle ifade eder: *"Tıpkı büyükleri gibi birbirlerine "Beyefendi", "Hanımefendi" diye içten hitap etmelerinden dolayı bu Türk çocuklarını dinlemek gerçekten ilginçti. "* ¹⁸⁹

Türkler arasında tarihin ilk çağlarından bu güne kadar, bazı değişikliklere uğramasına rağmen en yaygın olarak görülen geleneklerden birisi de kıyafetleridir. Cumhuriyetin ilanından sonra

tamamen Batı'nın tesirinde kalınmış olmakla beraber bugün hala eskinin yaşadığını görmek mümkündür.

XVIII. yüzyılın başlarında Türkiye'ye gelen **Lady Mary Montague**, Türk kadınlarının kıyafetleriyle ilgili olarak şöyle der: *"Hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, burada bir kadın yaşmaksız sokağa çıkamaz. Bu iki örtüden ibadettir. Biri gözden başka, yüzün her yanını kapatır. Öteki örtü de başının bütün süslerini örter ve arkadan bele kadar sarkar. Vücutlarının bütün biçimi de ferace denilen bir giysiyle saklanıyor. Hiç bir kadın bunsuz sokağa çıkamıyor. Kolları dar olduğu gibi, parmaklarının ucuna değecek kadar da uzun. Böylece vücudunun her yanı örtülmüş oluyor. Feraceler, kışın kalınca bir kumaştan, yazın da ince ipekli kumaşlardan yapılıyor. Bir ferace kadınların vücudunu öyle sarar ki, hanımefendiyle, cariye ayırt edilemez. En kıskanç bir kocanın bile, karısıyla karşılaştığı zaman, onu tanınması çok zordur."*¹⁹⁰

Aradan takriben iki asır geçmiş olmasına rağmen **Pickthall**'un da eserlerinde Türklerin bu tür gelenekleriyle ilgili görüşlerine rastlamaktayız. Bununla ilgili olarak yazarın bir hatırası şöyledir:

"Bana görünmektense ölmeyi tercih eden kadınlardan nazik mektuplar alıyordum. Bir gün yüksek tabakadan bir kadın, bana mektup yazarak uzun zamandır kafasına takılan bir hususu öğrenmek istiyordu. Yakalandığı hastalıktan Türkiye'de şifa bulamayacağını anlayan dostları ona, tedavi olmak üzere İsviçre'ye gitmesini, tavsiye etmişler.

Acaba Türk kıyafetleri içerisinde Avrupa'da görünmesi mümkün müdür? Bu kadın hayatında hiç eldiven giyip, korsa takmamıştır ve yaşlı biri olarak vücudunu sınıksız sararak vücut hatlarını teşhir etmeye veya o aptalca şapkalarından giyinmeye meraklı değildir. Öyle ki; o rezil duruma düşmektense evde kalıp ölümü beklemeyi tercih etmektedir. Avrupalı bir kadın, şayet bu kıyafetle Avrupa'da dolaşırsa parça parça edileceğini kendisine söylemiştir. Şimdi öğrenmek istediği şey şudur; gerçekten bu kadın haklı mıdır? Avrupalılar böylesine fanatik midirler ?

*Bunun üzerine ben, Misket Hanım aracılığıyla kadına bir mektup gönderdim ve mutlaka tedavi olmak üzere İsviçre'ye gitmesini hem de Türk kıyafetleriyle gitmesini tavsiye ettim, çünkü Batı'nın dejenere olmuş insanları böyle güzel giysiler içerisinde gördükleri insanlara merakla bakmaktan başka bir şey yapamazlar".*¹⁹¹

Yukarıdaki parçada görüldüğü gibi **Pickthall**, bir taraftan Türk kadınlarının kıyafetlerinden söz ederken, diğer taraftan Batı'yı değerlendirmelerini vurgulamaya çalışmaktadır. Fakat **Pickthall**'un anlatmağa çalıştığı Türk toplumu, **Lady Montague**'nın anlattığından biraz farklıdır, çünkü aradan geçen iki yüz yıl içerisinde geleneksel giysilerinden kısmen de olsa uzaklaşarak yavaş yavaş Batı'nın etkisinde kalmışlardır. Ne var ki, Batı her yönüyle güzel değildir, onların da dejenere olmuş alışkanlıkları vardır.

Batı'nın bu tür alışkanlıklarından, **Pickthall** gibi fakat ondan daha önce Batılı yazar **Victor Hugo** da söz etmiş ve bu konuda Batı'yı taklide özenen Türkleri eleştirmiştir: *"Böylece yiğit Türkler*

geleneksel giysilerini, insan giysilerinin bu en güzel ve en gösterişlisini bir kenara attılar, ve bizim giysilerimizi yalan yanlış taklit ettiler, Türklerin bizden fazla bir şeyleri, güzellikleri vardı; biz onlara kendi çirkinliklerimizi vermeyi başardık. Bizim uygarlık taslayan bilgiçlerimiz ise buna ilerleme adını veriyorlar. ” ¹⁹²

Hugo’dan önce Türk toplumuna ve onların asil geleneklerine hayran olan **Lady Montague**, kendi toplumunu eleştirerek Türk giysileri içerisinde görünmekten duyduğu sevincini şu şekilde ifade eder: “Giysinin ilk parçası çok geniş, topuklara değecek kadar uzun bir şalvar. Böylelikle, bacaklar, bizdeki eteklerden daha iyi kapanıyor. Gül pembesi ince Şam kumaşı üzerine, gümüş rengi kılaptanla işlemler yapılmış. Ayakkabılarım, beyaz oğlak derisinden ve sırma işlemeli. Şalvarımın üzerinden, çok beyaz, ince iplik bürümcükten yapılmış, kırmalı kenarlı işli bir gömlek sarkıyor. Bu gömleğin, geniş, dirseğe kadar uzun kolları var. Boyun da, elmas bir düğme ile kapanıyor. Fakat, göğsün, biçimi ve rengi onun altından çok iyi seziliyor. Entariye gelince: Bu bedene göre sıkıca yapılmış. Beyaz, çiçekli Şam kumaşından bir ceket. Kolları uzun ve arkaya doğru sarkıyor. Kalın, sırma saçakları da var. Bu kolların, elmas veya inci düğmeleri olmasaydı şalvarımla eş kumaştan olan kaftanım tamamıyla vücuduma göre yapılmış bir giysi. Boyu, topuklarıma kadar uzun. Kolları da dar ve uzun. Bunun üstüne, dört parmak kadar enli bir kemer takıyorum. Zengin kadınlara ait kemerlerin üzerleri, elmaslar ve başka değerli taşlarla dolu. Bunu yapamayanlar, atlas üzerine çok güzel işlemeli kemer takıyorlar. ” ¹⁹³

Aynı şekilde **Aubrey Herbert** de Türklerin geleneksel giysilerinden şu şekilde söz etmektedir: “Türk kadınının yaşmağı onun iyi kalpliliğini gizleyemiyordu. ” ¹⁹⁴

Pickthall’un eserlerinden edindiğimiz izlenime göre erkekler, umumiyetle bol elbiseler ve başlarına fes giyerlerdi, fakat hocalar fesin üzerine bir de sarık sararlardı. Gerçi Avrupalılar, Türklerin bu geleneksel giysilerinden bahsederken fazlasıyla mübalağa yapmışlardır. Bu konuda **Toynbee**, şöyle der: “Akıllı bunlarla doldurulmuş bulunan Batı’lı; yassı burunlu, kayış gibi derili, çekik gözlü, nallarının bastığı yerde ot bitmeyen ata binmiş bir yaban adamı ya da kubbe kadar büyük bir sarıkla, sırtında çadır kadar büyük bir kaftan bulunan; peşine taktığı bir sürü peçeli kadın ile sakalını, uçura uçura dolaşan bir insan azmanı ile karşılaşmayı beklemektedir. ” ¹⁹⁵

Yukarıda görüldüğü gibi Toynbee de Hugo’nun görüşlerini paylaşmakta ve Batı toplumunun Türklerin gelenekleriyle ilgili yanlış düşünceleriyle adeta alay etmektedir.

Türkler arasında altı ay gibi kısa bir zaman yaşamış olmasına rağmen onları bütün özellikleriyle tanımak fırsatını bulmuş **Pickthall**, Türklerin davranışlarına duyduğu hayranlığı her fırsatta eserlerinde belirtmiştir. Onun bu görüşlerini tarafsız Batılı yazarlar da paylaşmışlardır. Örneğin, **Aubrey Herbert**, Türklerin nezaketleriyle ilgili olarak: “Tramvaylarda kimse konuşmazdı, hatta Beyoğlu Palasta bile konuşmalar genellikle fısıltı halinde olurdu” der. ¹⁹⁶

Pickthall'un Türklerin adet ve gelenekleriyle ilgili olarak dikkatini çeken bir diğeri de onların düğün adetleridir. Yazarın eserlerinden anladığımız kadarıyla, evlenmeler o yıllarda erkek ve kadının sokakta birbirleriyle tanışmasıyla değil de, doğrudan baba ve annenin oluruyla mümkün olmaktadır.

Özellikle Cumhuriyet döneminden önce Türk toplumunun tamamında evlenmeler anne ve babanın arzusuna bağlı olmakla beraber, Cumhuriyetin ilanından sonra az da olsa Batı'nın tesirinde kalınmıştır, fakat yine de anne ve babanın rolü küçümsenemeyecek kadar vardır. Bununla birlikte Anadolu'nun birçok yerleşim yerlerinde bu adetler çok eskilerde nasılsa, bugün de bazı değişikliklere uğramasına rağmen devam etmektedir.

Bununla ilgili olarak Pickthall, *The House of War* adlı romanındaki karakterler arasında kurduğu diyalogda bu durumu şu şekilde canlandırır: *"Babam, amcalarım, erkek kardeşim ve hizmetçilerden başka hiç bir erkek tanımadın. Gerçek şu ki, evlenebileceğim erkeği seçme hakkına sahip değilim, belki evlilik için uygun olmayan birini seçebildim. Erkekleri tanıyan babam benim için birisini seçer."* ¹⁹⁷

Yukarıda görüldüğü gibi, Türkler arasındaki evlenmelerde ailenin rolünü anlatmak isteyen Pickthall, konusu itibarıyla 19. yüzyılın sonlarında, Mısır'da cereyan eden olaylar içerisinde, İngiliz asıllı Mary Smith'in mürebbiye olarak yanlarında hizmet ettiği Türk asıllı **Mehmet Salih Paşanın** oğluyla Türk adetlerine uygun olarak yapılan düğün törenlerinden de şu şekilde bahseder: *"Paşa; bizim, sizinle birlikte hamama gitmemize müsaade etti. En iyi müzisyenleri ve bazı ünlü köçekleri tuttu. İyi ailelerin genç kızları da davet edildi. Oh, ne kadar güzel!"* ¹⁹⁸

Türk Milletini her yönüyle en iyi şekilde tanıyan Pickthall, düğün hamamından da şu şekilde söz etmektedir: *"Paşanın yeğenleri ve Gülbeyzah'ın bulunduğu bir araba ile, gelin caddeleri dolaştırılarak hamama götürüldü. Girişte iki harem ağası ve içeride, salonda paşanın evinden bir çok kadın hizmetçiler bekliyorlardı. Gelen kadınlar ikinci bir salona alındılar ve orada elbiselerini soyundular. Her biri bir çift nalın giydi ve saçlarını işlemeli yazma ile bağlattılar,"* ¹⁹⁹ daha sonra gelenlerin hepsi geline hediyelerini sundular. ²⁰⁰

Sonuç olarak; Pickthall'un Türklerin adet ve gelenekleriyle ilgili açıklamalarından şunu çıkarabiliriz: Türk Halkı tarihinin ilk dönemlerinden beri, kendi kültürünü bazı değişikliklere uğramış olsa da , özünden bir şey kaybettirmeden bu gün de yaşatmaktadır. Kentler, köyler, hatta dağ başları bile aynı geleneği sürdürür.

Milletimiz tarihi örf ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı, aldıkları yabancı gelenek ve göreneklerle bir arada kendi öz varlıklarını kan kardeş gibi birlikte ve yan yana yaşatmasını biliyor, adetlerine uymakla; tarihi törelerini yaşatmakla; zevk, heyecan ve gurur duyuyor.

Tarih boyunca başa geçen hanedanlar, hükümetler hangi dili konuşuyor, hangi modaya kapılıyorlarsa kapılınsınlar, o yine Türkçe konuşuyor ve Türk varlığını yaşatıyor. İşte milletimizin, büyüklüğünü ve varlığını sürdürmedeki başarısı burada aranmalıdır.

Türklerde Kadın

Pickthall'un Türk kadınlarıyla ilgili görüşlerine geçmeden önce kısaca Türk kadınının tarihçesinden bahsetmek faydalı olacaktır.

1299 yılında Oğuzların Kayı boyundan bir uç beyi olan Osman Bey, Söğüt çevresinde bir devlet kurdu ve az zamanda bu devletin sınırlarını Avrupa içlerinden Afrika ortalarına, Afrika ortalarından Asya'ya kadar genişletti. O, artık koskoca bir Osmanlı İmparatorluğu'du. Oğuz Türkleri Anadolu'ya geldiklerinde İslamiyet'i kabul etmişlerdi. Altı yüzyıl boyunca kadının, Anadolu kadınının toplum içindeki yerini anlamak öncelikle İslam'da kadını tanımakla olur. Hz. Muhammed, bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: **Cennet, anaların ayakları altındadır.** Arap dünyasında, İslamiyet'ten önceki cahiliye devri denen zaman içinde kadına bakılırsa, bu hadisle kadının nereden nereye ulaştığı hemen anlaşılacaktır. İslamiyet öncesi Arap dünyasında kadın, genel anlamda toplumdaki en alt yerdeki unsurdur. Bu devirde hayvanlardan örnek vermek gerekirse, devenin bile kadından daha değerli sayıldığı görülmektedir. Kız çocuklar çoğu kez diri diri kuma gömülerek ölüme terk edilmekteydi. Hz. Ayşe'nin dediğine göre kadınlar erkeklerden daha az yemekle yetinmek zorundaydılar, bu nedenle de hemen hemen hepsi soluk benizli, zayıf ve hastalıklıydılar.

Bu dönem Arap aleminde kadının insan olup olmadığı bile tartışma konusudur, ayrıca kervancılıkla uğraşan kabilelerde kadının aileye hiç bir ekonomik katkısı yoktu. İslamiyet'in Arap kadınına getirdikleri şöyle sıralanabilir; önceleri toplumun en önemsiz varlığı olan kadın, İslamiyet'le kişilik ve saygı kazandı.

Diğer taraftan Arap erkeği istediği bir kadını alıp istemediğini boşadığı halde, İslamiyet'ten sonra erkeğe, kadınına iyi bakıp eşit davranabileceksen, dört kadına kadar evlenebilme izni verilmişti. Karşı hiç bir sorumluluğu olmadığı halde İslamiyet erkeğe boşanması halinde eşine tazminat yükümlülüğünü vermiştir. İslamiyet'ten önce miras yalnız babadan oğula geçerken, İslamiyet, erkek kardeşin yarısı kadar da olsa kız çocuğa miras hükmünü getirmiştir. İslamiyet'ten önce kadının şahitliği kabul edilmezken, İslamiyet iki kadının şahitliğini bir erkeğin şahitliğine eşit saymıştır. İslamiyet'in kadına getirdiği bu hak ve garantiler, kendi zamanı içinde yorumlandığında önem taşımaktadır. Çünkü o günlerin Hristiyan dünyasında kadın, böylesine bir hakka bile sahip değildi. Osmanlılar İslamiyet'in kabulüyle birlikte kadınlarla ilgili bu dini kuralları da almış oldular.

Ancak başlangıçta var olan bu kurallar, sonraları çeşitli nedenlerle ve tutucu çevrelerce değiştirilmiş, çeşitli yorumlarla kadına İslamiyet'in tanıdığı haklar ve kadının özüne duyulan saygı sınırlandırılmış, kısıtlandırılmıştır. Genel bir değerlendirilmeyle denilebilir ki, Osmanlı Toplumunda kadın, kuruluş devrinden Tanzimat Devrine kadar giderek yitirdiği haklarıyla peçelerin, kafeslerin ardına hapsedilmiştir.

18. yüzyılda İstanbul'da oturan **Lady Montague** İngiltere'ye yazdığı mektuplarda şöyle demektedir; kadınların bütün işleri komşuya, hamama gitmek, bol bol masraf etmek, daima yeni giyim modaları icat etmektir. Harem binaları sokaktan pek görünmez, görünen kısımlar yalnız bahçeleridir. Bahçenin ortasında köşk vardır, çevresinde birbirine sarılmış sarmaşıklar, asmalar, yasemin ve hanımeli bulunur. Kadınlar hemen hemen bütün gününü burada, çalgı çalmakla ve nakış işlemekle geçirirler.²⁰¹

Görüldüğü gibi kocasından ve nikah düşmeyen erkek akrabasından başkasıyla konuşması men edilen Osmanlı şehir kadınının yaşamı tamamen kapalıdır.²⁰²

Bu bölümde, yirminci yüzyılın başlarında Türkiye'de bulunan **Marmaduke Pickthall**'un Türk Kadınlarının yaşamıyla ilgili görüşlerini inceleyeceğiz.

1913 yılının Şubat ayında Türkiye'ye gelen **Pickthall**, bir müddet Beyoğlu'nda kalmış daha sonra burada oturan Rum, Ermeni, ve Yahudi gibi Hristiyan azınlıkların rezaletinden bıkmış olarak tanıdığı bir Türk vasıtasıyla Anadolu yakasına yerleşmiştir.

Beyoğlu'ndan ayrılmakla duyduğu sevincini, 31 Mart 1913 tarihli yakın dostu Michelle'e yazdığı mektubunda şöyle dile getirmiştir: *"Sevgili Michelle; sonunda tatlı su Frenklerinden çalgılı kahvelerden ve her türlü rezaletin işlendiği Beyoğlu'ndan ayrılarak bir Türk semtine yerleşmeye karar verdim. Aubrey Herbert'in benimle tanıştırdığı Rifat Bey, benim için, Alman asıllı fakat şu anda Türk tebaasına geçmiş bulunan Misket Hanım'ın evinden iki oda kiralamamı sağladı."*²⁰³

Burada kaldığı altı ay gibi kısa bir zamanda, üstelik dar bir çevrede, Türk kadınlarını her yönüyle tanımıştır diyemeyiz, ancak yine de kadınlarla ilgili hatıra ve isabetli görüşlerinden bahsetmek faydalı olacaktır. Pickthall, ilk defa Türk kadınlarıyla karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır: *"Türk kadın ve erkekleri, her gün Misket Hanım'ı ziyarete gelirler. Bu arada benimle de tanışmayı arzu ederlerdi. Erenköy oldukça eski bir Müslüman semtiydi, benden başka da burada yaşayan bir Avrupalı yoktu. İşte bunun için beni merak ediyor, hatta kendilerini ziyaret etmemi arzuluyorlardı."*²⁰⁴

Erenköy'de kaldığı süre içerisinde, Misket Hanım'ın komşularını yakından tanımak fırsatını bulan **Pickthall**, özellikle Türkler arasında birden fazla evliliğin yaygın olmadığını gözlemiştir. Diğer taraftan Türkler, kadınlarını haremelerde hapsediyorlar şeklindeki düşüncelerin de doğru olmadığını şu şekilde belirtmektedir: *"Fakat şunu da söylemek isterim ki, hiç kimse benim bu peçeli arkadaşlarımın kocalarını birer canavar olarak yahut onların, kadınlarını modası geçmiş haremelerde hapsedtiklerini düşünmemelidir. Çok kadınla evlilik prensip olarak hala devam ediyorsa da, bugünün Türkleri arasında pek yaygın değildir."*²⁰⁵

Türkler arasında, nadiren de olsa var olan, birden fazla kadınla evliliğin, ancak çiftler arasındaki zorunlu hallerden meydana geldiğini de şu şekilde belirtmektedir: *"Ancak, evli bir çiftin çocukları olmuyorsa, çocuk yapmak için birincisinin rızası alınmak suretiyle erkek ikinci bir kadınla evlenebilir, İstanbul'da hayat tatmin edici olduğundan kadınlar seyahat etmeye pek itibar etmezler."*

Bağdat veya Şam'a en az beş yıl gibi bir süreyle vali olarak giden bir koca, yanına bu uzun sürenin yalnızlığını gidermek için bir Çerkez Cariye alabilir ve belki bu Çerkez onu ikinci bir nikaha zorlayabilir. Bunun dışında çok kadınla evlilik adet olmaktan çıkmıştır. "206

Diğer Taraftan Türkler arasındaki boşanmalarla ilgili görüşlerini de şu şekilde belirtmektedir: "Öte yandan boşanmak gayet kolaydır. Bu yüzden erkek ve kadınların zevk değişikliği istemesi bile boşanma için yeterli bir sebep olabilir. Yedi kocayla evlenmiş bir kadın biliyorum ve o, çocuklarından bahsederken, "o, İblis Ahmet'in kızı, şu da fukara Hilmi'nin oğlu" derdi. "207

Burada yazara katılmamız mümkün değildir, çünkü her toplum da bir çok iyi insan arasında bazen da kötülerin bulunabileceğini düşünsek bile şeriat kanunlarıyla idare edilen Türkler arasındaki boşanmaların sudan sebeplere dayandığını söyleyemeyiz. Boşanmalar aşağıda da görüldüğü gibi bazı kurallara dayanmaktadır: "Şeriat evliliği sona erdirmeye hakkını erkeğe tanımaktadır. Fakat İslam ahlakı oldukça önemli sebepler olmadan kocanın bu üstünlük hakkını kullanmaması gerektiğini ve işi istismara götürmemesini ister. Allah Elçisinin şu hitabı her Müslüman erkeğin kulaklarında çınlar durur: *Karısını sırf şehvani arzularından dolayı boşayan kimseye Allah lanet etsin!* "208

Eserlerinden anladığımız kadarıyla, Türk kadınlarının akrabaları arasında genişte olsa, toplum içerisinde kapalı bir çevrelerinin olduğunu **Pickthall** şu şekilde anlatır: "*Kocası ve erkek kardeşleriyle sınırlı olmak yerine, modern bir Türk kadınının yeğenleri ve kocası tarafından olan erkek akrabaları dahil olmak üzere, geniş bir arkadaş ve tanıdık çevresi vardır. Bu çevrede peçesiz ve çekici bir kıyafetle gözükebilirler. Diğer erkekler için ise, kefen içinde birer hayalet gibidirler ve ayrı bir dünyaya, kadınların dünyasına, aittirler.* "209

Aynı şekilde yolculuklarda da kadınlarla erkeklerin aynı yerlerde oturmadıklarını **Pickthall** şu şekilde açıklamaktadır: "*Bazı kompartımanlar perdeliydi, çünkü kadınlara ayırt edilmişti.* "210

Pickthall'un eserlerinden anladığımız kadarıyla yuvasına ve kocasına sadık Türk kadınları, bu yüzden çok kıskançtırlar. Öyle ki; kocalarının başka kadınlarla ilgilendiğini sezinlediklerinde intihar edenlerine dahi rastlanmaktadır. Türkler arasındaki bu tip olaylara özellikle 1908 11. Meşrutiyetin ilanından sonra daha çok rastlandığını belirten **Pickthall**'un, Misket Hanımdan dinlediği bir anısı kısaca şöyledir: Bir gün Fenerbahçe'de Anayasa şerefine büyük bir balo tertiplenir. Bu baloyu tertipleyenlerden Misket Hanım'ın yakın bir tanıdığı, karısına baloya gideceğini bildirir, fakat karısı gitmesine izin vermez, Kocasını onu dinlemez, kadın, kocasının baloda arsız, yarı çıplak kadınlarla dans etmesini bir türlü hazmedemez ve gizlice onu takip eder. Işıklandırılmış binanın dışında sinsi sinsi fırsat kollayarak bir garson bulur ve ona kocasının adını vererek, dışarıda kendisiyle önemli bir mesele üzerinde görüşecek birisinin beklemekte olduğunu söylemesini rica eder. Koca, böylece tuzağa düşmüştür. Kadın çarşafının altında gizlediği tabancayla onu yaralayarak cezasını verir. Adam öfkeyle etrafına toplanan kalabalık arasında karısını tanır ve onu boşadığını ilan eder, fakat kadın bana mısın demez, çünkü kötü bir insanı cezalandırarak adaleti yerine getirttiğine inanmaktadır.

Başka bir gün, Misket Hanım İstanbul'a giderken kadınlar kamarasında iki kadın kavga çıkarırlar. Misket hanım onları ayırmaya çalışır ve sonra o kadınlarla ahabap olur. Kavgalarının sebebine gelince: Çocukluktan beri arkadaş olan bu kadınlar evlendikleri zaman birbirlerinin kocalarından kaçmayacaklarına, hatta peçesiz konuşacaklarına söz verirler. Bir gün birinin kocası, diğer çifti Boğazdaki yalılarında ziyaret eder. Ev sahibesi olan kadın, misafirini iyi ağırlamış olmak için adamın kaldığı odaya hoş kokulu bir havlu koyar. Adam evine dönünce, karısı bu güzel kokuyu hisseder, çünkü aynı kokuyu arkadaşının kullandığını bilmektedir. Bunun üzerine kocasına çıkışır, ve arkadaşından intikam almayı tasarlar.²¹¹ Bu istisnai hallerin dışında, genel olarak, Müslüman Türk kadınlarının mutlu olduklarını ve birden fazla kadınla evliliğin Avrupalıların düşündükleri gibi olmadığını Pickthall'un **Veiled Women** adlı romanındaki İngiliz asıllı Mary Smith'in İngiltere'de bulunan arkadaşına yazdığı mektupta şu şekilde görüyoruz: *"Sevgili Julia, belki çok garip karşılayacaksın ama bu dinin gerçekten en doğru din olduğuna inanıyorum. Burada her kadın evlenme şansına sahiptir. Ayıca birden fazla kadınla evlenme bizim zannettiğimiz gibi değil. Servet ve soy sop gibi teferruat burada bizim memleketimizde olduğu gibi insanların evlenmelerine engel teşkil etmiyor. Müslümanlar ahlak konusunda Hristiyanlar kadar titizdirler. Burada Kadınlar bizim İngiltere'deki kadınlarımızdan çok daha mutludurlar."*²¹²

Türk kadını her şeyden önce iffetine son derece düşkün ve yuvasına bağlıdır. Evlilik öncesinde olduğu gibi evlendikten sonra da gayri meşru olarak başkalarıyla ilişki kurmaz. Bilhassa 20. yüzyılın başlarında giderek azalan birden fazla kadınla evlilik Avrupalının düşündüğü gibi, Türkler arasında yaygın dahi olsa doğan çocukların meşru olarak dünyaya gelmesi bakımından eleştirilmeğe değer yani yoktur. Pickthall'un **The House of War** adlı romanından edindiğimiz bu izlenim ile ilgili olarak aşağıdaki cümleye bakalım: *"Bizler evlendikten sonra aile ahlakına aykırı davranışlarda bulunmayız, çünkü evlilik bizim için çok mukaddestir"*²¹³ Başka bir ifadeyle; kadınlarının iffeti Türkler için o kadar önemlidir ki, başka hiç bir millette ona bu derece önem verildiğini görmek mümkün değildir. Onların evlerde kapalı olarak kalması Türklerin kadınlarına insafsızca davrandıklarını göstermez, sadece sevgilerinden kaynaklanan kıskançlıklarının bir göstergesidir. İşte bu bakımdan Türkler, kadınlarının başka erkekler tarafından görülmesine tahammül edemezler. Aynı özelliklere bugün de rastlamak mümkündür. Özellikle taşrada bir kadının yabancı erkekler tarafından görülmesi hoş karşılanmaz.

Pickthall, Türkiye'de kaldığı altı aylık dönemin büyük bir kısmını İstanbul'un Erenköy semtinde geçirmiştir, bu sebepten köy hayatının, dolayısıyla köy kadınının kent kadınından bazı hususlarda farklı olduğunu şu şekilde belirtir: *"Türk köylerinde, evin dışındaki yürüyüşlerde, erkeğin kadına refakat ettiğini pek az görürsünüz. Erkek genellikle önden gider. Kadın da onu arkadan takip eder. Bu adet kentlerde hiç görülmez ve hatta köylerde bile bu durum tuhaf olarak düşünülmektedir. Mahrem olarak kabul edilen, ev ve bahçenin dışında, aynı aileden erkek ve kadınlar bile değişik yollardan giderlerdi."*²¹⁴

Diğer taraftan yavaş, yavaş Batı'nın etkisinde kalarak Türk kadınlarını cehaletle suçlayan kocalarıyla yeri geldikçe alay eden **Pickthall**, bu konuda da şunları söyler: *"Bir Türk erkeği, yanından gelip geçen siyah çarşafli, beyaz eldivenli kıskanç kadının, kendi karısı olduğunu bilmeyerek Fransız veya Alman bir kadınla seyahat eder, vapurda yan yana oturur, hatta kentte de dolaşabilir. Kendi karısının bu hususta saldırısına maruz kalınca, erkek kendi hareketlerini Avrupa ölçülerine göre yorumlayıp karısını, kültürsüzlüğünden ve dünya bilgisinin zayıflığından ötürü ayıplar."*²¹⁵

Bununla birlikte kocalarının yaptıkları rezaletleri yakından takip edebilmek için kadınların kıyafetlerinin bu bakımdan kendileri için bir avantaj olduğunu belirten **Pickthall** bununla ilgili bir hatırasını şu şekilde anlatmaktadır: *"Buna rağmen kadınların ev dışında giydikleri giysiler içinde tanınmama avantajları vardır, bir akşam bizim bahçede kocasıyla buluşmak üzere İstanbul'dan gelen bir kadın bize şöyle bir şey anlatmıştı. Bugün öğlenden sonra bir grup arkadaşla Galata Köprüsünden geçerken kocamla karşılaştım ve ona dirseğimle dokunup geçtim. Olduğu yerde dona kaldı ve dönüp büyük bir ilgiyle gözlerini bana dikti, ona yabancı bir kadınmışım gibi davranıp, macera hissi uyandırdım."*²¹⁶

Görüldüğü gibi, özellikle 1908'de II. inci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Türk erkekleri her yönüyle Batı'yı taklit etmeye çalışmışlar ve bunun sonucu olarak da Avrupalı kadınların serbestliği yanında kendi kadınlarını öcü gibi görmeye başlamışlardır. Yazar, Müslüman bir millet olarak, kadınlar hususunda, Türk erkeklerinin Avrupalıların görüşlerini benimsediklerini, bu yüzden de davranışları itibarıyla Avrupalılardan ayrıldıklarını başından geçmiş bir olayla şöyle anlatır: İyi hatırlarım, güzel bir cuma günü öğlenden sonra Misket Hanım'la kente gitmeyi kararlaştırmıştık. Arap asıllı ve benim Misket Hanım'ın evine ilk gidişimde çok endişelenen askeri öğrenciyle yemekte karşılaştık. Misket Hanım'ın onun da bizimle gelmesini arzulaması hatta ısrar etmesi dikkatimi çekti. Askeri öğrenci, açıkça hayır diyemeyecek kadar çekingen olduğundan mırın kırın etti, fakat ev sahibemiz bir an yanımdan ayrılınca, yerinden fırlayarak kendisini tanıyan biri olarak benden yalvar yakar yardım etmemi istedi,

Ailesinin dışında konuştuğu tek kadın Misket Hanım'dı. Kadına saygı duyuyor hatta çok seviyordu, ama onunla dışarıda görünmek söz konusu olunca durum değişiyordu, öyle ki bebekliğinden bu yana annesiyle bile hiç gezmeğe gitmemişti. Sıkılganlıktan ölecekti. Zaten okul komutanlığı duyarsa hemen tevkif edileceği muhakkaktı. Kadının kendisine öyle bir şeyi teklif etmesi onu şaşkına çevirmişti. Misket Hanım, böyle dürüst birine hiç rastlamamıştı ve bana gayet tabii gelen bu reddedişe, o şaşırıp kalmıştı. Çoğu Türkler kadınlar konusunda Avrupalıların görüşlerine alıştıklarından işine geldiği gibi davranıp iki görüş tarzından birini seçiyordu.²¹⁷

Türk kadınlarının da tıpkı erkekleri gibi yavaş yavaş Batı'ya özendiklerini belirten **Pickthall**, Türkleri eleştirmektedir: *"gayet iyi hatırlarım; bir gün bana uğrayan bir gencin, daha karşıdan görünmesiyle bizimle oturan yaşlı bir kadın ona yüzünü göstermemek için kaçmıştı. Genç "Bu ne biçim*

şey!” diye bağırıyordu. Siz yabancı olduğunuz halde, sizinle peşesiz konuşuyor, bebekliğimden beri tanıdığım benden saklanıyor. Çevremizde buna benzer bir sürü saçmalık vardı.”²¹⁸

Pickthall’un Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde Türk kadınlarıyla ilgili olarak dikkatini çeken hususlardan bir tanesi de onların kesinlikle Hristiyan bir erkekle evlenmelerinin yasaklanmış olmasıdır, fakat bu yasaklama erkeklerden ziyade, doğruya inançlarıyla ilgilidir. Bu gün de halk arasında aynı derecede geçerli olan ve Pickthall’un da eserlerinden çıkardığımız bu izlenimi şu şekilde açıklayabiliriz: “Koşullar ne olursa olsun, bir Müslüman kadının Hristiyan bir erkekle evlenmesine izin verilmez. İslamiyet kuralları bu durumu kesinlikle yasaklamıştır, halbuki, bunun tersini düşünürsek, Müslüman bir Türk erkeğiyle Hristiyan bir kadının evlenmesi de büyük bir zaferdir. Şayet bir Türk kızı bir Hristiyan’la evlenirse memleketinden kaçıp, ailesini ebediyen görmemesi ve malından vazgeçmesi gerekir.

Buna razı olduğunu farz etsek bile mutluluk şansı azdır, çünkü kendi yurdundaiken Avrupa hayat tarzını özlese bile Avrupa’ya gelince iş değişir, afallayıp tiksindir ve sıla hasretinden kahrolur.²¹⁹

Diğer taraftan Batı kültürüyle yetişmiş ve tam manasıyla onun tesirinde kalmış olan Türklerin kadınlarına karşı davranışlarına adeta üzülen Pickthall görüşlerini şöyle ifade eder: Bu günün eğitim görmüş Türkleri, Türk kızlarının Hristiyanlarla evlenmesini olumlu karşılamaktadırlar. Fakat içinde bulunduğumuz şu devirde kamuoyu buna şiddetle karşı olduğundan böyle bir evlenme söz konusu olamaz. Hal böyle iken Avrupalı kadınla evlenme arzusu gün geçtikçe artmaktadır. Bence böyle evliliklere şiddetle karşı konmalıdır. Henüz aynı kültür seviyesinde değiliz; o halde bu duruma gelinceye kadar genellikle yabancı bir kadınla evlenmek iyi sonuç vermeyecektir.

Saygıdeğer Türk evlerine gelin getirilen Hristiyan kadınlar, adet olduğu için kollarını açsalar da gelinin kaynanası, görümcesi ve kocasının kuzenleri bundan hoşnut olmayacaklardır.

Birden fazla kadınla evlilik gittikçe azaldığına ve çeşitli sebeplerle kadınların sayısı erkeklerden fazla olduğuna göre, Türk kadınları koca bulmakta zorluk çekerken, sosyeteden Türklerin Avrupalı bir kadınla evlenme arzusu birçok eğitilmiş kadının bekar kalmasına yol açacaktır. Şimdiden gelecek kuşaklarda, kadın haklarını koruma hareketlerinin kesinlikle kaçınılmaz olduğuna inanabiliriz.²²⁰

Lord Kinross, “şehrin kadınları kara çarşafı, peçeli hayaletler halinde karanlık basmadan evlerine varmak için duvar diplerinden süzülerek kaldırımlarda telaşla yürürler,”²²¹ demek suretiyle Türk kadınlarını birer öcü gibi göstermiş, onları sadece dış görünüşüyle tanıtmaya çalışmıştır. Halbuki, ondan daha da önce İstanbul’da bulunmuş **Lady Montague**, hiç değilse tarafsızlığını korumasını bilmiştir. Bu anlamda, kıyafetlerine hayran olduğu Türk kadınlarının nezaketinden de şu şekilde söz etmiştir: “Beni, elden gelen en ince bir nezaketle karşıladılar. Avrupa’nın hiç bir sarayında bir yabancıya karşı hanımlarımızın bu derece nazik davranacaklarını sanmıyorum. O gün hamamda iki yüz kadar kadın vardı, ve şundan eminim

ki, hiç birinin yüzünde alaylı bir gülümseme ya da alaylı bir bakış yoktu. Halbuki, bizim toplu bulunduğumuz yerlere modaya aykırı giyinmiş bir kadın girmiş olsa, hanımlarımız bunun tamamen tersini yaparlar. Bu kadınlar benim için, tekrar tekrar güzel, çok güzel dediler” ²²²

Batı’lı birçok yazar gibi, Türkler arasında yaşayan Hristiyanlar da zaman zaman Türkleri hor görmüş, yahut kendi Peçesiz kadınlarıyla Türk erkeklerinin görüşmelerinden rahatsız olmuşlardı. Bu durum **Pickthall**’un eserlerinde özetle şöyle görülmektedir: Osmanlı Hristiyanlarının en büyük şikayetlerinden biri, Türklerin Hristiyan kadınlarla serbestçe görüşürken kendi kadınlarını Hristiyanlardan kıskançlıkla gizlemesidir. Onların yakınması, görüldüğü kadar makul değildir. Önceleri yerli Hristiyan kadınların peçe örtüp, Türk kadınları gibi kapalı tutulurken böyle şikayetleri yoktu. Eğer kadınlarını açık tutmak isteği, kendilerinin koruyucusu Avrupalılara benzeme isteğinden geliyorsa, kadınlarının giyimlerinde ve ilişkilerinde özgür olmalarını istiyorlarsa bunda ayıplanacak Türkler değil kendileridir. ²²³

Vaktiyle büyük bir imparatorluk iken, 18. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan, nihayet 20. yüzyılda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk İmparatorluğunun bu duruma düşmesine tıpkı bir Türk gibi üzülen **Pickthall**, Türk kadınlarından bahsederken onların yabancı eğitime karşı gösterdikleri gayreti adeta kınamaktadır,

Ona göre bayanlar Fransızca kitap ve yayınları okuyup, bir iki gün gecikmeyle Fransa’da oynanan tiyatro oyunlarını, en son çıkan romanları, Paris’te işlenen en son cinayet ve skandalları tartışırken, erkekler aynı seviyede bu uzak ülkenin siyasi olaylarını konuşmaktadırlar. Yine, bu yüksek tabakada meydana gelen kendi benliğinden kopuşun başlıca sebebi, bu insanların yeteri kadar Türk eğitiminden nasiplerini almamış olmalarındandır. Meşrutiyet öncesi eski rejimin yüksek memurlarının oğulları, yabancı bir okula devam ediyorlar yahut ta evlerinde özel öğretmenleri tarafından eğitiliyorlardı. Kızların özel Avrupalı mürebbiyeleri vardı, çok defa bu mürebbiyelerin seçiminde babaları gereken titizliği gösteremiyorlardı. ²²⁴

Bir kaç cümleyle de olsa bu garip yaratıklarından bahseden **Pickthall**, bir hatırasını şöyle anlatmaktadır: *“Bir gün ons ekiz yaşlarında bir kız karıma başvurarak, kendisine iyi bir mürebbiye önermesini rica etmişti. Dul kalan babası kızı için mürebbiye aramıştı ama, iyisini, kötüsünü ayırt edememişti. Çünkü hepsi de aynı şekilde davranıyor, üstelik aynı tip giyiniyorlardı. Kızcağız bir zamanlar bayan Johnson adlı deli bir mürebbiyesinin olduğundan bahsedince, kendisine neden bu sonuca vardığını sordum ve anlatmasını rica ettim. Kız şu şekilde cevap verdi: Hiç bir şey, kötüydü işte. bütün gün yatağına uzanıp şarap içerdi, Babam da ondan kurtulmasını beceremiyordu. Elbette bizim evde kalan, yalnız arkadaşsız bir Avrupalı kadına başka davranamazdı”*. ²²⁵

Görüldüğü gibi, gerçek bir Türk insanından farksız olarak hareket ederken, Türklerin bu duruma gelmelerinin nedenlerini birer birer ortaya koyan **Pickthall**, Türk kadınının zarif yaşantısını bozan Avrupalı mürebbiyelerle ilgili olarak şöyle konuşmaktadır:

*"Ah! o, özel kadın öğretmenler, ah o zarif Türk evlerinde yaptıkları tahripler, sayılmakla bitmez. Yeteneksizlikleri yüzünden, peçeleriyle duygusal görünen o Avrupalı kadınların en iyileri bile bu riyasız masum insanlara tedavisi mümkün olmayan yaralar açmışlardır. Hele en kötüsü bu yabancı özel öğretmenler, Türklere başı bozukluktan başka bir şey bırakmamışlardır."*²²⁶

Türk kadınlarının da vakit geçirilmeden kendi öz kültürleriyle eğitilmelerini öneren **Pickthall**, bu konuda şunu der: *"Gerçekten ulusal ve vatan severlik konusunda eğitim özellikle kadınlar için ivedilikle çözülmesi gereken bir sorundur. Türkler, yabancı eğitimciler tarafından her konuda aldatılmışlar ve yanlış yola sürüklenmişlerdir."*²²⁷

Eserlerinde yer yer belirttiği gibi, Türk Tarihinin gelişmesinde, cephede kocasıyla birlikte çarpışan Türk kadınının vatanseverliğinden de tıpkı **David Walder**'in *"Türk kadını, tarihinde ilk defa Yunanlıların anavatanlarını yağma ettikleri vakit bütün gücüyle hasta bakıcılıktan, ince omuzlarında top mermisi taşımaya kadar mücadele etmişlerdir"*²²⁸ dediği gibi, bundan böyle kadınların enerjisinden olduğu kadar fikrinden de faydalanılmasının gerektiğini **Pickthall** şu şekilde önermektedir: *"Kadınların vatan severlik konusunda erkeklerden geri kalmadığını düşünürsek, onların fikrine başvurmak, iş sahalarında onları çalıştırmak, reformcu bir parti için mucize yaratabilir, çünkü Türk kadınları pek vatanperverdirler ve genellikle erkeklerden daha enerjiktirler."*²²⁹

Sonuç olarak, Türk Tarihinin oluşu ve gelişmesinde, Türk kadınının payı herkesçe bilinmektedir. Türk Gençliğinin eğitilmesinde, yaşamın her safhasında erkeği ile beraber çaba sarf eden, onurlu Türk Kadını, vatan savunmasında da başka milletlerde görülmeyen tarzda görev almış ve başarılı olmuştur.

Türklerin Hristiyanlarla Olan İlişkileri

1071 tarihinde Anadolu'ya gelen ve Hristiyan Dünyasının en ünlü, en zengin ve nüfuzlu devleti Bizans İmparatorluğunu, Doğu Anadolu'da yenilgiye uğratarak, Marmara kıyılarına kadar ilerleyip İznik'i kendilerine başkent yapan Selçuk Türkleri, Yakın Doğu ve bütün Arap dünyasında üstünlüğü ellerine geçirmişlerdi. Önüne geçilemeyen bu yeni gelişme, aslında büyük bir karışıklık içinde olan Batı Devletleri arasında telaş ve panik yaratmıştı.

Özellikle güçlü Bizans'ın, bu genç Anadolu devleti önünde birden bire dize gelerek kapılarını Doğu'ya açması, Batılı ulusların, zamanın en güçlü sosyal etkeni din düşüncesinde birleşerek bir dayanışma kurmalarını hazırladı. Hristiyan ileri gelenlerince kutsal şehir Kudüs'ün Müslümanlardan kurtarılma ülküsü de bu dayanışma ve birleşmenin en önemli nedenleri arasındaydı. Bu bakımdan 1096 yılından başlamak üzere 1270 tarihine kadar sekiz defa Haçlı Seferi düzenlenmiş, sonuçta bulundukları yerden bir adım ileriye gidememişlerdir.

Nihayet 1299 yılında Anadolu'da kurulan Osmanlı Devleti, kısa zaman içerisinde sınırlarını daha da genişleterek büyük bir imparatorluk haline gelmişti. Öyle ki, Batı'da Viyana kapılarına kadar ilerlemişlerdi. Bu büyük imparatorluğu maddeten parçalamak imkanı giderek zorlaştığı için, Batı Devletleri bu defa Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Hristiyan Milletleri yalnız bırakmamak, adet ve geleneklerini, dillerini, dinlerini kaybetmemelerini sağlamak için imparatorluk içinde başlangıcından itibaren rahatlıkla faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bir taraftan Türk imparatorluğu'nun toleransı, diğer taraftan Hristiyanların azimli gayretleriyle yüzyıllarca birlikte yaşadıkları ve çoğunluğunun da Türk olduğu bu imparatorluk içerisinde dillerini ve dinlerini aynen muhafaza etmişlerdir.

Bu arada Batılı yazar ve seyyahlar da kendilerini yalnız bırakmamış, her fırsatta gerçek dışı beyanlarda bulunarak imparatorluk içerisindeki Hristiyanların büyük ızdırıp çektiğinden bahsetmişlerdir. Fakat gördükleriyle, yazdıkları arasında tam manasıyla bir zıtlık olan bu yazarlar dışında, hadiseleri olduğu gibi anlatan seyyahlar da vardır.

Paul Ricaut, Lady Mary Montague, Pierre Loti, Claude Farrere ve başlangıçta Haçlı zihniyetiyle gelmiş olmasına rağmen Türkleri tanıdıktan sonra yanıldığını ifade eden Aubrey Herbert, diğer taraftan yaşadığı sürece haktan ve hakikatten ayrılmayan Marmaduke Pickthall gibi seyyahlar bunlardan bazılarıdır.

İşte bu bölümde Marmaduke Pickthall'un eserlerinde rastladığımız, imparatorluk içerisindeki Batılı misyonerlerin faaliyetlerini, ayrıca Ermenileri ve Yunan barbarlığını ortaya koymaya çalışacağız.

Misyoner Faaliyetleri

Hristiyan imanını yaymak için Müslüman ülkelere akın edip halkın huzurunu kaçıran, bütün farklı inanışları kendi inançları lehine çalmak üzere, hırsızlar gibi gizlice hudutlar geçip Müslümanları veya diğer din mensuplarını taciz eden ve bu faaliyetlerinin medeni ve insani hiçbir tutulur tarafı olmayan tutucu misyoner örgütü, yüzlerine çektikleri misyon peçesi altında, mensup oldukları devletlerin bilhassa siyasi emellerine yardımcı olmakla, bu devletler tarafından geniş ölçüde himaye ve maddi yardım görmüşlerdir.

Bütün dünyayı taciz eden bu dar görüşlü *Orta Çağ* anlayışının bir geçer akçe olmadığını misyonerleri görevlendirmiş devletler bilmekle beraber, iktisadi, kültürel ve bilhassa siyasi nüfuzlarına zemin hazırlayan bu örgütün çirkin, mütecaviz, hayasız faaliyetlerine, şu 20. asır dünyasında dahi göz yummakta, cereyan eden bütün yolsuzlukları, suçları ve günahları hoş karşılamaktadırlar.

Hristiyan kilise mensuplarının artsız arasız yayınları ve yüzyıllar boyudur imanlara tecavüzü meslek edinmiş misyonerlerin sonu gelmez faaliyetleri karşısında İslam teologları ve bütün Müslüman dünyası susmayı yeğlemiş ve daima pasif kalmıştır. Aslında İslam Dünyasının, Hristiyanlıktan öğreneceği bir şey yoktur, bunun için de misyonerlere engel olmamış, dolayısıyla daima ilerlemiştir.

Misyonerlerin amansız gayretlerine rağmen hak, hakikat, adalet ve merhamet duygularında zirveye ulaşmıştır. Haçlı Avrupa, derebeylik, krallık ve papalık kurumlarının keyfi ve kanlı rekabeti ortasında cehalet ve karanlıklar içinde inim inim inerken Müslüman Doğu; bizatihi sahip olduğu irfan, bilim refah ve adaletin aydınlığı ortasında, Endülüs ve Sicilya kapılarından o zulmetler diyarına ilim ve medeniyet meşalesi tutmuştur.

Rönesans'ın kiliseye indirdiği darbe altında büsbütün ezilmemek için bir yandan bilgi silahına sarılan Hristiyan mabedi, cahil papazlar devrini kapamış, bir yanda da organize ve çok zengin bir kilise meydana getirmiş ve bu kiliseyi sağlama bağlamak, böylece de mensup olduğu ülkenin himayesini kazanmak için onu devlet siyasetinin emrine açık bırakmıştır.²³⁰

Bu cümleden olarak, kilise daima misyoner örgütüne kuvvet vererek, masum milletlerin imanına çengel takma yolundaki faaliyet ve gayretlerini hızlandırarak bir yandan gelirini korumuş, diğer yandan da farklı inanışlarda karargah kurmak savaşının bir cihat olduğuna kendini ve etrafını inandırır olmuştur.

19. yüzyılda Avrupa Milletleri siyasi ve sosyal çalkantıların huzursuzluğu içindeyken, bu sıkıcı atmosferden kurtulmak ve belki sıcak iklim insanları arasında mutluluğu aramak gayesiyle 1894 yılında Yakın Doğuya gelen **Marmaduke Pickthall**, burada da kendi toplumuna ait insanların halkı huzursuz ettiklerini yakından görmüş ve izlenimlerini bilim ahlakıyla eserlerinde zaman zaman belirtmeye çalışmıştır.

Konusu itibariyle tamamen misyoner faaliyetleri içeren *The House Of War* adlı romanı bu bakımdan oldukça ilgi çekicidir. İngiltere gibi uzak bir ülkeden at sırtında bir çok zorluklara katlanarak, hatta içlerinden birinin hayatını dahi kaybederek Avrupa üzerinden Kudüs'e gelen misyoner kızlar burada okullar açmak suretiyle insanlara yaklaşıp, uzun yıllar aralarından faaliyet göstermişlerdir.

Gertrude adlı kız kardeşlerini kaybettikten sonra geriye kalan Jane ve Sophia, artık İngiltere'ye dönmekten vazgeçip ölen kardeşlerinin hatırasına orda bulunan halkın çocuklarına öğretmenlik yapmışlardı. Bu arada faaliyetlerinde başarılı olabilmek için yerli halkın lisanı olan Arapça'yı da öğrenmişlerdi. Eserden edindiğimiz izlenime göre, takriben otuz yıl kadar kendilerine göre huzur içinde, fakat sinsince faaliyetlerini sürdüren bu kızlara bir üçüncüsü daha katılmıştır. Aşağıda da görüldüğü gibi Elsie Türk idarecilerinin ve ülkede yaşayan Müslüman toplumun sonsuz merhametinden faydalanarak teyzelerinden daha açık ve daha cesur bir şekilde faaliyet göstermek arzusundadır. *"Vali hem Hristiyan misyonerleri hor görür, hem de onların yaptıkları çalışmalara zararsız diye müsamaha ederdi"*²³¹

Pickthall'un eserlerinde yakinen tanıdığımız misyonerler, Müslüman toplum içerisinde yaşayan Hristiyanların her fırsatta baskı altında inlediklerini, böylece de kültürlerini, dillerini, dinlerini hatta hayatlarını kaybettiklerini şu şekilde iddia etmişlerdir: *"Müslümanlar asırlar boyunca Hristiyanlara zulmetmişler ve baskı altında tutmuşlardır. Mallarını yağma etmişler ve onları katletmişlerdir."*²³²

Görüldüğü gibi misyonerler Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Hristiyan toplumun sadece dinlerine hizmet için değil, doğrudan bu büyük imparatorluğu yıkmak ve ondan adeta intikam almak için halkı huzursuz etmiş ve aralarına nifak sokmuşlardır. Eğer iddia ettikleri gibi, Müslümanlar egemenlikleri altında yaşayan Hristiyan kavimlerin vicdan ve imanlarına saygı göstermeyip, türlü yollarda onları kendi inançlarına çevirmeyi prensip olarak kabul etselerdi, bugün Balkanlarda Bulgar, Sırp hatta tek Yunanlı kalmazdı. Ya Müslümanlığı kabul ederler, ya başka diyarlara göç etmeye mecbur edilir, veya imha edilirlerdi. Yeri gelmişken; Türk idaresi altında altı yüz sene iktisadi, içtimai, vicdani özgürlüklerine sahip olarak yaşamış olan bu milletler, ne yazık ki, istiklallerine kavuşur kavuşmaz sanat eserlerimiz de dahil, Rumeli'den Türklüğün kökünü kazımışlardır. Ada, ada hala eski topraklarında yaşayan Türk azınlıkları ise, bugün her türlü kahrın ve ezanın mahkumu bulunuyorlar.

Yazarın başarılı bir şekilde karakterler arasında kurduğu diyalogda, misyonerlerin sistemli ve sürekli bir şekilde çalıştıklarını, fakat sağduyu sahibi diğer yabancıların bu fikirlere katılmadıklarını, bilakis Hristiyanların ülkede hem çok mutlu, hem de zengin oldukları açıkça anlaşılmaktadır. İngiliz Konsolosunun bu konudaki görüşü şudur: *"Şu anda ülkeyi köy köy dolaşınız ve daha sonra buraya dönünce bana zenginlik ve konfora en çok nerede rastladığınızı söyleyiniz. Müslümanlar arasında mı*

yoksa Hristiyanlar arasında mı? Hristiyanlar askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlardır. Muhtelif misyonerler tarafından eğitilmiş ve şımartılmışlardır. ”²³³

Hatta bu tip tartışmalara iki misyoner kardeş arasında da şu şekilde rastlamaktayız: “Hindistan’da beş yıl kaldım ve oradaki yerli Hristiyanlardan hoşlandığımı söyleyebilirim. Buradaki yerli Hristiyanlar İslam dinine dönmemişler ayrıca bunların soyundan gelenler de Müslüman istilasında inançlarını değiştirmemişlerdir. Müslümanlar onların hayatta kalmalarına müsaade ettiklerine göre, bu onların asil olduklarını ortaya koyar. ”²³⁴

Fakat ne yazık ki, misyonerler arasında bu şekilde sağduyu sahibi insanlar daima azınlıkta kalmış ve aşağıda görüldüğü gibi bu tip faaliyetler için boş yere para harcadığını belirtmişlerdir: “Bu misyonerlik faaliyetleri sahtekarlıktan başka bir şey değildir. Aptalca dolaşıp boş yere para harcıyorsunuz. ”²³⁵

O halde burada şunu belirtmek faydalı olacaktır. Misyonerler, bulundukları ülkelerden çok uzaklara giderek oralandaki Hristiyan halka dini yönden yardımcı olacaklarını vaat ederek, Müslümanları birbirlerine düşürmek için boş yere bol miktarda para harcayacaklarına, gerçekten iddia ettikleri gibi kendilerini insanlığa adanmış olsalardı, bu paralarını hastane, okul, köprü gibi faydalı hizmetler için kullanırlardı, Halbuki onlar, **Pickthall**’un da belirttiği gibi her gittikleri yerlerde, halka kendi görüşlerinin doğruluğundan, İngiltere’nin zenginliğinden, halkın refahından söz etmişlerdir. Sebep olarak da onların Hz. İsa’ya inandıklarını göstermişlerdir. Bununla ilgili olarak **Pickthall**’un **The House Of War** adlı eserindeki İngiliz misyoneri Elsie’nin konuşmasına bakalım: “Muhammed iyi bir adam değildir, Muhammed sizi kurtaramaz. Muhammed yalancıdır. Size zararı dokunacaktır. Muhammed çok kötü bir insandır. İsa iyi bir adamdır, sizleri sever, sizlerin uğruna ölmüştür. Muhammed’i terk edip İsa’ya dönünüz. Bunun gibi can sıkıcı uzun uzadıya sözler. ”²³⁶

Yukarıdaki cümlelerden de açıkça anlaşılacağı gibi, Müslüman halkın arasına girerek çekinmeden inançlarının sakat olduğunu söylemek cesaretini gösteren misyonerlerin asıl gayeleri, XI. yüzyılında dedeleri tarafından başlatılan Haçlı seferlerinin intikamını acı bir şekilde alarak, çökmeye yüz tutmuş Osmanlı İmparatorluğu’nu tamamen ortadan kaldırmaktır. Tabiatıyla **Pickthall**’un da anlatmak istediği gibi, *Misyonerler* ülkede bulunan Hristiyanlara hizmet değil, onlarla Müslümanların birbirine düşmesini sağlamışlardır. Bu da Avrupa Devletlerinin işine yaramaktadır. Nitekim **The House Of War** adlı eserde de görüldüğü gibi, İngiliz Misyonerlerin faaliyetlerine Müslüman halk tepki göstermiş fakat Avrupa devletlerinden korktukları için yüzlerine karşı kendi peygamberlerini küçük düşüren misyonerlere dokunmamışlardı. Bunun yerine misyoner dahi olsalar bütün Hristiyanlara gösterdikleri insanlığı şu şekilde açıklamışlardır: “Bu kadın neler söylüyor? Burada Müslüman ülkesinde, bizim kendi köyümüzde İslam dinine dil uzatıyor. Biz onu misafir ettik, yedirip içirip ağırladık ve o da bize bu karşılıkta bulundu. ”²³⁷

Pickthall'un da dediği gibi, *dünya nimetlerini kendi dini inançlarının üstünde gören Misyonerler*, Müslüman ve diğer inançlara sahip insanlar arasında oldukça etkili olmuşlardır. İşte bir örnek: *"Cemile alaylı bir gülümsemeyle; dinleyiniz diyerek söze katıldı. Genç ve güzel Elsie misyoner olarak, insanları dininden döndürmeye çalışıyor. Abu Faris, eşeğinin sırtından uzanarak gülmeye başladı. Eğer o, dinini değiştirmek isteyen birini arıyorsa ben hazırım. Ona izin veririm. Ama bir şartla; karnımı doyursun, giydirsin, aydan aya ücretimi ödesin ve ne yapayım Allah beni affetsin kutsal inancımı çiğnemiş olacağım"*²³⁸ Görüldüğü gibi, yüzyıllarca birlikte mutlu olarak yaşamış Müslüman ve Hristiyan halkı birbirlerine düşürmüşler ve gayelerinde gerçekten başarılı olabilmişlerdir: *"Onlar çoğunlukla Müslümandır, İngilizlere benzemezler, aralarında çok kötüler vardır. Aslında cahil ve batıl itikatlı olmalarına rağmen benim köyümde herkes Hristiyan'dır, fakat burada insanların çoğu Müslümandır. Ne korkunç insanlar! Allah onların hepsini kahretsin. Onlardan nefret ediyorum."*²³⁹

Yakın Doğu 'da bulunduğu müddet içerisinde Müslüman, Hristiyan ilişkilerini tarafsız bir şekilde inceleyen **Pickthall**, bu ülkelerde bulunan İngiliz Kültür Merkezlerinde görevli olarak çalışanların da o günlerde birer misyoner olduklarını **The House Of War** adlı romanında açıkça ifade etmektedir.

İngiliz Misyoneri Bayan Elsie'nin Müslüman halka hitaben yaptığı konuşmasında Hz. Muhammed'i küçük düşürücü, fakat Hz. İsa'yı övücü sözlerini İngiliz Kültür Merkezinden bir görevlinin takdir ve tebrik ettiğini şu şekilde görmekteyiz: *"Bay Jones onlarla birlikte Aineyn'e gitti ve kısa bir konuşma yaptı. Arapça'sı iyi olduğundan halk onu kendi lisanlarıyla konuştuğu için canı gönülden dinledi. Bay Jones, Elsie'yi de cesaretle yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerinden ötürü kutladı."*²⁴⁰

Halk, Arapça'yla kendilerine hitap edildiği için memnun olmuştu, ama Bay Jones'un bu hareketine de içerlemişlerdi. O halde parçada da açıkça ifade edildiği gibi, misyonerlerin iki önemli görevi vardır; bunlardan birisi telkinleriyle başarabildikleri kadar Müslüman halkı Hristiyan yapmak, diğeri de hiç değilse o insanları tahrik ederek dünya kamuoyu önünde suçlamak ve çıkacak karmaşadan en geniş şekilde ülkeleri hesabına yararlanmaktır.

Pickthall'un eserlerinde önemle üzerinde durduğu diğer bir hususta; Müslümanların en geniş şekilde Hristiyanların ibadetlerine saygı gösterdikleri halde, Hristiyanların buna layık olmayıp, her vesileyle Müslümanları inançlarından dolayı lanetlemeleridir. Bununla ilgili olarak O, şöyle der : *"Vadinin karşı tarafından bir kuşun uzun uzadıya ötmesi gibi inceden bir ses geldi. Aineyn'in müezzini akşam ezanını okuyordu. Önlerinden geçmekte olan birkaç Hristiyan, müezzinin kötülerini çağırdığını kabul ediyorlardı"*²⁴¹

Yazar, Müslümanları ve özellikle Türk yöneticileri, misyonerlerin böylesine yoğun çalışmalarına karşın, bu umursamaz tutumlarından dolayı adeta kınamaktadır: *"Vali, hem Hristiyan misyonerleri hor görür, hem de onların yaptıkları çalışmalara zararsız diye müsamaha ederdi."*²⁴²

Anne Fremantle, *A Loyal Enemy* adlı eserinde; İngiliz Misyonerlerinin hükümete başvurarak Osmanlı İmparatorluğu içindeki Hristiyan azınlığı korumak arzusunda bulunduklarını belirtmektedir.

243

Oysa Pickthall, Yakın Doğu'ya ilk gelişinde bu fikre katılmadığını, misyoner de olmadığı için düşüncesini şöyle ifade etmiştir: "Bir Hristiyan köyünü seçeceğimi sanmıyorum, Müslümanlar arasında çalışmayı tasarlıyorum."²⁴⁴

Görüldüğü gibi, misyonerler yabancı ülkelerdeki Hristiyan azınlıklara, eğer gerçekten hizmeti ön planda tutsalardı, onlarla birlikte yaşarlardı. Aralarına nifak sokmazlardı. Hristiyanlar mutlu hayatlarına devam ederlerdi. O halde şurası muhakkak ki, tarih boyunca cereyan eden devamlı göçler, istilalar ve geri çekilmeler, her ülkede azınlıkların oluşmasına yol açmış ve bu azınlıklar egemenliğini kabul ettikleri devlet aleyhinde sistemli bir düşmanlık yaparak diğer ülkelerin beşinci kulu olmuşlardır.

Osmanlı imparatorluğunun yüksek egemenliğinde asırlar boyunca mutlu bir hayat süren, Yunan, Bulgar, Sırp, Romen ve Araplar siyasi egemenliklerini yeniden elde etmek için milli kültür ve dini inançlarını hassasiyetle korumuş, imparatorlukça bir kudret zafiyeti kendini belli edince, bir yandan vatandaş oldukları devletten daha büyük imtiyazlar koparmaya çalışırken, bir yandan da Türk İmparatorluğu'na karşı, imparatorluğun düşmanlarıyla birleşmişlerdir.

Bu birleşmelerinde hedef, ırk olmasına rağmen, maske olarak dini kullanmışlardır. Örneğin, Türkiye'de Rum, Ermeni, Yahudi, Amerikan Fransız, İngiliz ve Alman okulları açılırken dini bir maksat güdüldüğü bildirilmesine rağmen bu okullarda daha ziyade Türk düşmanlığı işlenmiştir.²⁴⁵

Bununla ilgili olarak Pickthall'un, *The Early Hours* adlı romanındaki Ferit Bey, bu okullarda eğitim görmüş biri olarak fikirlerini şöyle ifade eder: "*Zavallının biriyim. Daha kendimi bilemeden günaha batmışım. Önceleri bizim bütün davranışlarımızla alay eden yabancı bir hocam vardı; daha sonra beni eğitimlerinden nefret etmeme rağmen Avrupa Misyonerlerinin okuluna gönderdiler. Gerçek inananlar için temiz olması gereken her şeyi yıktılar ve beynimi kirllettiler.*"²⁴⁶

Aynı şekilde bu kolejlerde öğretmen olarak çalışan papazların gayelerinin doğrudan doğruya Türk düşmanlığı yapmak olduğunu, Pickthall, aynı eserinde Ferit Bey'in konuşmalarıyla şu şekilde anlatmaktadır: "*Özel bir Fransız öğretmenim vardı. Kaçığın biriydi. Beni, hepsi de deli olan Fransız Papazlarının bulunduğu bir koleje gönderdiler. Şu anda yetişkin olduğum için o deliliklerin izleriyle her yerde karşılaşıyorum; hepsi de ülkemizin aleyhinde. Bunun için ondan nefret ediyorum.*"²⁴⁷

Diğer taraftan Türk İmparatorluğu'nu yıkmayı gaye edinmiş misyonerlerin bu faaliyetleri yanında, Türklerin vurdum duymazlığına içerlemiş biri olarak daha 20. yüzyılın başlarında Türklerin uyanmalarının gerektiğini ifade eden Pickthall, bu durumu şöyle eleştirir: "*Avrupa kültürüyle yetişmiş kadınlar Türk Edebiyatından habersizdiler. Avrupa'da olup bitenleri takip etmek için Avrupa yayınlarına abone olan bu kadınlar, Türk değerlerini, modası geçmiş şeyler olarak nitelendirmişlerdir.*

248

Yazar, gerek misyonerlerin ve gerekse mürebbiye olarak çalışan yabancı uyruklu öğretmenlerin özellikle, zengin Türk evlerinde daha başarılı olduklarını da şu şekilde yansıtmaktadır: *“Doğu’nun haysiyetli geleneklerinin görüldüğü Türk evlerinde yabancı özel öğretmenler ve mürebbiyeler senelerce hizmet etmişlerdir.”*²⁴⁹

Bununla birlikte geçmişte olduğu gibi bu 20. yüzyılda da Avrupalıların gönderdikleri Misyonerler, Osmanlı Hristiyanlarıyla ilgileniyorlarmış gibi görünüp, imparatorluğun işlerine karışmalarını da yazar şu şekilde belirtir: *“Avrupa, bütün bir yüzyıl boyunca Osmanlı Hristiyanlarının eğitimleri ve ilerlemeleri için misyonerleriyle, imparatorluğun işlerine karışma gayretlerini sürdürdü.”*²⁵⁰

Görüldüğü gibi yazar, tarafsız bir şekilde, misyonerlerin ve özel mürebbiyelerin doğrudan Türk düşmanlığı yaptıklarını ve bunda da bilhassa eğitim yönünde başarılı olduklarını eserlerinde açıkça anlatmaktadır.

Yine bu konuda onun şu hatıralarını ve gerçekten saygıdeğer tavsiyelerini özetlemek faydalı olacaktır: Beni aralarına alan ve zaman zaman sıkı fıkı olduğum dostlarım, olayların da vurguladığı gibi, kendi milleti olan Türklere değil de hiç Fransa’ya gitmemiş olmalarına rağmen Fransızlara özeniyorlardı.

Bayanlar Fransızca kitap ve yayınları okuyup, bir iki gün gecikmeyle Fransa’da oynanan tiyatro oyunlarını, en son çıkan romanları, Paris’te işlenen en son cinayet ve skandalı tartışırken, erkekler, bu uzak ülkenin siyasi olaylarını konuşuyorlardı. Diğer taraftan, Doğu’da olup bitenlere de eski zihniyetle ve biraz da acıma duygularıyla bakıyorlardı.

Bu yüksek tabakada meydana gelen kendi benliğinden kopuşun başlıca sebebi, bu insanların yeteri kadar Modern Türk Eğitiminden paylarını almamış olmalarındandır.

Modern eğitim diyoruz ama, ne yazık ki, bir tek modern okul vardı, oraya da sadece erkek çocuklar devam ederlerdi.

Halbuki, Avrupa kökenli okullar sayılamayacak kadar çoktu. Meşrutiyet öncesi eski rejimin, yüksek memurlarının oğulları ya öyle bir okula devam ediyorlar, ya da evlerinde özel öğretmenleri tarafından eğitiliyorlardı.

Kızların özel Avrupalı mürebbiyeleri vardı. Çok defa bu mürebbiyelerin seçiminde babaları, gereken titizliği göstermiyordu. Bu garip yaratıklardan daha önce hiç bahsetmemiştim, sanıyorum bir kaç cümleyle de olsa bahsetmem bu günün Türkiye’si için faydalı olacaktır. Bir gün ons ekiz yaşlarında bir kız karıma gelerek kendisine iyi bir mürebbiye önermesini rica etmişti. Dul kalan babası, kızı için mürebbiye aramıştı ama, iyiyi kötüyü ayırt edememişti. Çünkü hepsi de aynı şekilde davranıyor, üstelik aynı tip giyiniyorlardı.

Kızcağz bir zamanlar Bayan Johnson adlı deli bir mürebbiyesinin olduğundan söz edince, kendisine neden bu yargıya vardığını sordum ve anlatmasını rica ettim. Kız, şu şekilde cevap verdi:

"Kötüydü işte. Bütün gün yatağına uzanıp, şarap içerdi. Babam da ondan kurtulmasını beceremiyordu. Elbette bizim evde kalan yalnız, arkadaşsız bir Avrupalı kadına kaba davranamazdı. Sanırım sonunda çekip gitmesi için para vermemişti. "

Ah, o özel kadın öğretmenler, zarif Türk evlerinde yaptıkları tahripler sayılmakla bitmez. Yeteneksizlikleri yüzünden, peçeleriyle duygusal görünen o Avrupalı kadınların en iyileri bile, bu riyasız masum insanlarda tedavisi mümkün olmayan yaralar açmışlardır. Hele en kötüsü; bu yabancı özel öğretmenler, Türklere karmaşadan başka bir şey bırakmamışlardır. Bir adam, benim Türk tanıdıklarımın birine, çocukları için özel bir kadın öğretmen bulup bulamayacağını sorduğunda, kendisine sizin için mi ? diye karşılık verince o, şöyle cevap vermişti: *"Beni, gizli düşman ajanlarına çocuklarımı teslim edecek kadar cahil ve kötü bir Müslüman olarak mı tanıyorlarsun?"*²⁵¹

Pickthall'un, Türk Çocuklarının eğitime memur edilen ve birer ajan olarak nitelendirdiği bu öğretmenlerin, Türk Kültürünü bir kenara atıp, kendi kültürüyle onları nasıl dejenere ettiklerini ve Türkleri seven birisi olarak bundan duyduğu üzüntüsünü ev sahibesi Misket Hanım şöyle dile getirir: *"Bir defasında düşününüz beyefendi, bana derse gelen kızlardan on iki yaşlarında birisi, Fransa'daki her nehrin, her dağın ve bütün büyük yerlerin, ayrıca Merovingian Krallarının tarihlerini bildiği halde, ne 11. Abdülhamit Dönemini, ne de Anadolu Vilayetlerinin isimlerini bilmiyordu.*

Türk Tarihi dersine de benimle başlamıştı. Daha önce ne bu konuyu ne de coğrafya ve ahlak dersini hiç görmediğini bana söyledi. Gerçekte, milli ve vatanperver eğitime olan gereksinim özellikle kadınlar için boşunaydı. Türkler böyle aldatılmışlar ve yabancı öğretmenler onlara yanlış yol göstermişlerdi."²⁵²

Yüzyıllarca Türk imparatorluğunun hoş görüsünden en iyi şekilde yararlanan Hristiyanlar, bu topraklarda rahat yaşamış ve olanaklarından yararlanmışlardır, fakat İngiltere, Almanya, Fransa gibi sömürgeci devletler Doğu'nun zenginliklerinden hisse koparmak için doğrudan savaş ilan etmek yerine, dolaylı olarak bu büyük imparatorluğun içerisindeki Hristiyan azınlıklara her yönden yardımcı olmaları için, misyonerler göndermiş ve gayelerine bu şekilde daha çabuk ulaşacaklarına inanmışlardır. Müslüman Topluluklarla yüzyıllarca birlikte mutlu olarak yaşamış bu insanların, misyonerler tarafından huzursuz edilmeleriyle ilgili olarak yazar şunları anlatır: Misyonerlerden önce bu ülkede oturan bütün Hristiyanlar hayatlarından memnundular. Eğer içlerinden bir çoğu fakir idiyse, Müslümanlar da öyle idiler. Halbuki, şimdi misyonerler tarafından okşanan bu insanlar karamsar ve mutsuzdurlar. Artık Müslümanların doğuştan aşağılık insanlar olduklarına inanıyorlar. Şu zamanda hepsi de hor gördükleri bu insanlardan çok daha zenginler, üstelik Müslümanların da kendileri gibi zengin olmalarına fırsat vermiyorlar.²⁵³

Sonuç olarak; Pickthall'un da ifade ettiği gibi, misyoner örgütleri sadece Hristiyanlaştırma faaliyetlerini yürüten birer dinsel kuruluş değillerdir. Bunlar sömürgecilik çağında geliştirilen ve

akıllara durgunluk verecek kadar kalabalık ve maddi olanaklarla çalışan, enternasyonal kimliklerinden sıyrılıp, birer milli kuruluş haline gelmiş emperyalizmin öncüleridirler.

Türk-Ermeni İlişkileri

Pickthall'un Yakın Doğu ile ilgili eserlerinde özellikle Türklerden bahsetmiş olmasına rağmen, zaman zaman Ermenilerle ilgili görüşlerine de rastlamaktayız. Bilhassa 1908 II. Meşrutiyetin ilanından sonra Türkiye'de bulunmuş biri olarak tanıyabildiği Ermenilerin Türkler hakkındaki görüşlerine tarafsız bir şekilde yer vermesi onun iyi bir gözlemci olduğunu yansıtmaktadır.

Onun bu konudaki görüşlerine geçmeden önce, Sultan 11. Abdülhamit'in Padişahlık dönemine rastlayan bu zamanda Ermenilerin durumundan kısaca bahsetmek, konunun anlaşılması bakımından yerinde olacaktır.

Abdülhamit'in tahta çıkışından -31 Ağustos 1876- sonra Mithat Paşa'nın gayret ve çalışmalarıyla Meşrutiyet ilan edildi 23 Aralık 1876. Meşrutiyetin ilan edildiği günler İstanbul'da heyecanlı toplantılar yapıldı. Halk toplulukları Mithat Paşa'nın köşkü önünde sevinç gösterileri yaptılar. Türklerden başka Rumlar ve Ermeniler kendi lisanlarıyla nutuklar söylediler, padişahı ve sadrazamı alkışladılar.²⁵⁴

Meşrutiyetin ilanından sonra seçilen Osmanlı Mebusan Meclisinde dokuz Ermeni mebus vardı. Ohannes Allahverdi Efendi adında bir Ermeni de Meclis Başkan vekili seçilmişti. Aynı yıl Ermeni Patrikhanesi umumi meclis seçimleri de yapıldı. Böylece ilk günlerde Ermeniler, Kanuni Esasiden gayet memnun görünüyorlardı,²⁵⁵ fakat çok geçmeden Rusların teşvik ve tahriki ile şikayetlere başladılar. Balkan Devletlerine muhtariyet verildiği taktirde, kendileri de aynı haklardan yararlanmak istiyorlardı. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için o günden itibaren farklı isimlerde dernekler kurmaya başladılar. Bu dernekler Avrupa ve özellikle Rusların desteğiyle bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak için yoğun çalışmalara giriştiler. Öncelikle çeşitli isyan hareketlerine baş vurdular. **İngiliz Büyük Elçisi Sir Eliot** *"Eğer Avrupa'nın bir işe müdahalesi ve dikkatlerinin çekilmesi için ihtilal ve isyan çıkarmak lazımsa, bunu yapmanın, hiç de zor olmadığını söylemektedir"*²⁵⁶

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında, Osmanlıların mağlup edilmesiyle yapılan **Ayastefanos Antlaşmasına** ve daha sonra Avrupalıların müdahalesiyle bu antlaşmayı tadil eden **Berlin Antlaşmasına**, Ermenilerin din ve mezheplerinde serbest bırakılacağı hükmü konulmuştur.²⁵⁷

Bu hüküm, Rusya ve diğer Avrupa Devletlerinin, Ermenilerin kendi lehlerinde istismar için tasarladıkları planın başlangıcıdır. Ermeniler, 19. Yüzyılın sonlarına kadar Türklerle birlikte huzur içinde yaşamış olmalarına rağmen, daha sonraki yıllarda yabancı devletlerin, fakat özellikle Rusların

teşvikiyle Türkiye'nin çeşitli vilayetlerinde isyanlar çıkarmak suretiyle kendi huzurlarını yine kendileri kaçırmışlardır. Fakat içlerinden bazı aydınlar, sorumluluğu devrin padişahı Sultan II. Abdülhamit'e yüklemişlerdir. Bununla ilgili olarak **Pickthall**'un **The Early Hours** adlı eserindeki bir Ermeni papazın şu sözlerine bakalım: *"Abdülhamit'in keyfi idaresinden önceki günlerde Türkler ve Hristiyanlar dostça yaşamışlardır. Ya şimdi, Allah'ım yine öyle olsunlar."*²⁵⁸

Ermeniler, **Berlin Konferansından** memnun olmamışlardır. Bu konferanstan daha çok menfaatler ümit ediyorlardı. Ermenistan'ın vaziyeti hakkında muhtıralar hazırlandı, propagandalar yapıldı. Sonuçta umduklarını bulamadılar. Çünkü muhtariyet elde edeceklerini ve Balkanlar'da siyasi emellerini tahakkuka çalışan Rus diplomasisinin kendilerine yardım edeceğini kuvvetle ümit etmişlerdi. Ayastefanos Antlaşmasıyla, ilk defa, Ermeni meselesini ortaya çıkaran Ermenileri himayesine alan Ruslar, Ermeni meselesinin Berlin Antlaşması ile aldığı şekil üzerine, bunlar hakkında Osmanlı hükümetine yapılan bir çok siyasi teşebbüslerde bulunmuş olmalarına rağmen, bir Ermeni Islahatına taraftar değillerdi. Korkuttukları tek şey, bu Ermenilere muhtariyet verilirse, kendi idareleri altında bulunan **Kafkas Ermenilerinin** de aynı şeyi istemeleri ihtimaliydi. Berlin Antlaşmasının 61. maddesi gereğince Osmanlılar Ermenileri Kürt ve Çerkezlere karşı korumayı taahhüt etmişlerdi. Başka bir ifadeyle, bütün Osmanlı Ülkesinde devletin imkanları dahilinde bu ıslahata başlanılmıştı. Fakat yapılması düşünülen bu ıslahat hareketleri başarıya ulaşamamıştı, sebep de yabancı devletlerin müdahalesiydi. **Van ve Bitlis'te, Rus Başkonsolosluğu yapmış olan General Mayewski:** *"1895-1896 senelerinde Ermeni Komiteleri tarafından ekilen fesat tohumu bu hayali halk arasında öyle bir ademi itimat hissi yetiştirdi ki, hiç bir ıslahat buralarda payidar olamazdı"* demiştir.²⁵⁹

Halbuki bu tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğunda Ermeni meselesi diye bir problem yoktu ve Ermeniler, devletin en sadık, çalışkan ve imtiyazlı tebaası idiler. Rusya'nın yanı sıra, İngiltere'de Liberal Parti, Ermenilerin Hınçak partisini destekledi. Bu parti Türkiye'deki Erzurum, Van, Diyarbakır, Sivas, Bitlis ve Elazığ gibi altı vilayette bağımsız bir Ermenistan kurmak gayesine hizmet ediyordu. Bu bölgelerde ise Ermeniler yok denecek kadar azınlıkta idiler.

Pickthall'un yakın dostu **Anne Fremantle, Mark Sykes'in** bu görüşünden bahsederken, sadece Erzurum ve Bitlis'te nüfusun yüzde otuzunun, fakat diğer illerde yüzde on yedisinin Ermeni olduğunu belirtmektedir.²⁶⁰

Biz bu görüşe katılmıyoruz, çünkü bu vilayetlerde bağımsız bir Ermeni Devleti kurmak isteyen Ermenilerin bu bölgede nüfusu yok. Diğer taraftan Ermeni Komitacılarına karşı olan bazı Ermeniler bu gayenin mümkün olamayacağını iddia ediyorlardı. Fakat komiteyi kuran Rus tebaasındaki Ermeniler, kendilerinden emindiler. Bu konuda **Edgar Granville** şöyle demektedir: *"Bu iş Ermenilerden doğmamıştır. Zira Ruslar, Ermenilere el uzatıncaya kadar, Türkiye'de hiç bir Ermeni hareketi*

olmamıştır. Rusların eseri olan Balkan Hareketlerine kadar Ermeniler, sadece kendi aralarında mezhep mücadelesi yapıyorlardı. Hatta kendi aralarındaki anlaşmazlıkların halli için dahi Türklerden yardım görüyorlardı. Rus Mezalimine karşı Ermenilerin tek sığınağı Türkiye idi”²⁶¹

Aynı ifadeleri, Pickthall ‘un *The Early Hours* adlı romanındaki Ermeni Dikran Efendi’ de şu şekilde görmekteyiz: “Biz Ermenilerin gerçek anlamda ne bir ülkemiz, ne de Türklerden başka herhangi bir dostumuz yahut sahibimiz vardır. ”²⁶²

Yine aynı eserde, Ermenilerin çoğunluğuyla ilgili fikirlerini Dikran Efendi şu şekilde itiraf etmektedir: “Ben size çoğunluktan bahsediyorum, iyi biliyorum ki, aramızdaki bu zalimler sırf para için yabancı devletlere hizmet etmektedirler. ”²⁶³ Türkleri sevmemesine rağmen Pickthall’un yakın dostu olarak bilinen Mark Sykes da Türk Halkına yöneltilen haksız suçlamaları ve bilhassa Avrupa’daki menfi propagandaları kabul etmez. Ona göre Ermenileri idare etmek oldukça güç bir iştir. Çünkü onlar tamahkar, hırslı insanlardır, vergi dahi ödemezler. Birbirlerine karşı bile haince tutumları vardır. Kısaca anarşisttirler. Bu anarşistler, Müslümanları para için katleder ve köylerini yağma ederler. ”²⁶⁴

Diğer taraftan Ermenilerin karşılaştıkları felaketlerin büyük bir kısmı Pickthall’un da belirttiği gibi ²⁶⁵ birbirlerine karşı olan tutumlarından ileri gelmektedir. Ermeni Komitecileri kendi dindaşlarını da soymuşlardır. İstanbul’daki Ermeni anarşistlerin kendi ırkdaşlarını bombalarla öldürmüşlerdir. Papazların cinayetlerine diğer papazlar ağız açmamışlardır. Kilise ikiye bölünmüştü. İhtilalcilerin başvurduğu usullerden daha şeytani hiç bir şey olamaz, Bunlar Müslümanları yağma ettikleri gibi, kendilerine para vermeyen Hristiyanları da katletmişlerdir. ”²⁶⁶

Mark Sykes gibi, Pickthall da bu konudaki fikirlerini *The Early Hours* adlı romanındaki Ermeni Dikran Efendinin konuşmalarıyla şu şekilde yansıtmaktadır: “Türlere sadakatimizin diğer bir sebebi de, bizim mazlum halkımızı korkutan ve onlardan işkence, tecavüz ve cinayet yoluyla para alan kötü niyetli insanlardan koruyan tek kurtarıcı güç olmalarıdır. Eğer herhangi bir yabancı güç Anadolu’yu alsaydı, ona uşaklık eden kötü niyetli insanlar bizim acımasız hükümdarımız olacaklardı. Bizim mutlu olmamız Türk hükümetinin mutluluğuna bağlıdır. ”²⁶⁷

Bununla birlikte egemenlikleri altında bulunan diğer Hristiyanlar gibi, Ermeniler de Türkler arasında daima mutlu yaşamış ve onlardan şefkat görmüşlerdir. Dikran Efendi bu konuda şöyle der: “Bütün dünyada bize sevgi gösteren yalnız Türklerdir; diğerleri bizden nefret ederler, bizleri kendi bencil maksatları için kullanırlar. ”²⁶⁸

Yazar, aynı eserinde yine Dikran Efendi’nin konuşmalarıyla Adana’da yapılan Ermeni katliamının sebebinin, Müslümanları kızdırmak suretiyle onları bu şekilde davranmaya mecbur eden Ermeni canilerinin isyankar davranışları olduğunu anlatmaktadır. ²⁶⁹ Fakat olayın tamamından yahut gerçek sebebinden bahsetmemektedir. Onun için bu konuda da kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

Ermeni İsyanlarının sebebinin başında Avrupa Devletlerinin teşvik, tahrik ve destekleri olduğu kadar, Ermeni Kilisesinin fikren bu isyanlara hazırlanması gelir. Şöyle ki; Ermeni okullarında okutulan

kitaplarda Türk düşmanlığı yaratılmak istendiği gibi ayaklanmayı teşvik eden şiirler de elden ele dolaşmıştır. Ayrıca, Ermeni sanatkarları da boş durmamış, milleti tahrik edecek hayali Ermenistan tabloları yaparak Ermenileri isyana fikren hazırlamışlardır. Osmanlı Hükümeti ise bunları müsamaha ile karşılamıştır. ²⁷⁰ Komitelerden önce, 1895 yılına kadar çıkan isyanların ilki Adana havalisinde bulunan Maraş'a bağlı Zeytun nahiyesinde olmuştur, fakat bu isyanların en önemlisi 1895 yılında olanıdır. Bu isyan daha ziyade komitecilerin teşvikleriyle olmuştur.

Umumiyetle Rus Ermenilerinden mürekkep olan ve Türk Ermenilerini aldatıp başlarına iş açan komitacılar gayelerine ulaşabilmek için yalnız Türklerin değil, Türkiye Ermenilerinin de hayatını hiçe saymışlardır. Hınçakçılarla, Troşakçılar arasındaki program farkına rağmen kimisi devleti zayıflatmak ve kimisi de Avrupa müdahalesine yol açmak üzere Ermenileri Türkler ve Türkleri Ermeniler aleyhinde ayaklandıracak hadiseler ihdas edip hükümeti karşı koymaya mecbur ettikten sonra bu tabii meşru karşı koyma hareketlerini Avrupa'ya hep Türk mezalimi şeklinde göstermişler ve Amerika'ya varıncaya kadar her tarafta şiddetli ve yaygaralı propagandalar yapmışlardır. Hatta Türk kıyafetine girmiş bir takım Ermeni Komitacıları ötede beride ellerine geçirdikleri Ermenileri öldürerek Türkler aleyhine isyanlar çıkmasına bile çalışmışlardır. ²⁷¹ Bunun sonucu olarak, Zeytun Kışlasındaki altı yüz Türk Askerini ve komutanlarını esir alarak öldürmüşlerdir. Görüldüğü gibi, **Pickthall'un The Early Hours** adlı eserindeki **Dikran Efendinin "Ermeniler Adana vilayetinde katledildiler"** ²⁷² ifadesi doğrudan Ermenilerin birbirlerine düşmeleri neticesinde olmuş ve sırf dünya kamuoyu önünde Türkleri suçlu göstermek için daha ziyade kendi komitacıları tarafından öldürülmüşlerdir. **Pickthall'un** bu eserinden anladığımız kadarıyla Anadolu'nun her yerinde Ermeniler kendi kendilerini huzursuz etmişler, bundan da Rus ve Avrupalılar faydalanmasını bilmişlerdir.

Akliselim Ermeniler, Türkler arasında gerçekten mutluluklarını ifade etmelerine rağmen, yabancı devletlerin teşvikiyle para karşılığında kendi ırkına kötülük yapmış Ermeniler de vardır ve bütün olayları da bunlar yaratmışlardır. Bununla ilgili olarak **Dikran Efendinin** şu ifadesine bakalım: *"Ne yazık ki, milletlerin en talihsizi bizleriz ve bizim en öldürücü düşmanlarımız kendi ırkımızın insanlarıdır."* ²⁷³

Bu isyanlar yer yer 1908 II. Meşrutiyetin ilanına kadar sürüp gitmiştir. Bunlardan en önemlisi 27 Mart 1909 da Adana'da patlak verenidir.

Şöyle ki; 1908 de II. Meşrutiyetin ilanını müteakip, komitelerin Adana'da serbest faaliyetleri, açıktan açığa görülmeye başlamıştı. Yer yer vuku bulan isyanlar komiteler için ihmal edilemeyecek bir fırsat telakki olunuyordu. Binaenaleyh, Türkiye'nin bu karışık durumundan istifade edilerek bir denemenin daha yapılması muvafık olacaktı. Ermeniler ayaklanacaklar, vukuat çıkaracaklar, sonra Avrupa Devletleri müdahale edecekler, yabancılar Mersin'e asker çıkaracaklar, Kilikya'yı Türklerden alarak Ermenilere vereceklerdi.

Bu hayalle Ermeni komitacıları silahlanma işine devam ediyorlardı. Silah ithal işi ise Meşrutiyetten sonra daha da artmıştı. Olayların baş tahrikçisi **Ermeni Piskoposu Muşeg** idi. Nihayet Adana olayı patlak verdi. 27 Mart 1909 Cuma günü Ermeniler tarafından iki Müslüman öldürüldü, Katiller hükümete teslim edilmedi, Müslümanlar katilin teslimi için direndiler ve çatışmalar başladı. Hükümet duruma müdahale ile olayları üç gün zarfında yatıştırmış ve Adana'da bir divan-ı harb kurularak uzun mahkemelerden sonra dokuzu Müslüman, altısı Ermeni olmak üzere on beş kişi idam edilmişti. Ermeniler bu olayı da Ermeni katliamı olarak nitelendirmişler ve bu hareketin İstanbul'daki 31 Mart Vakası ile ilişkisi olduğunu iddia ederek, her tarafa İslam taassubunun kurbanı olduklarını yaymışlardır. Ayrıca, Adanalı Türkler Meşrutiyeti muhafazaya çalışan Ermenileri öldürdüler ve memleketlerini yakıp yıktılar diye feryat ederek, Avrupa umumi efkarını yine aldatmışlardı. Adana Vakasından sonra **İttihat ve Terakki ile Taşnaksutyun** ²⁷⁴ arasında cereyan eden Müzakerelerde bir ittifak yapılmış, fakat bu antlaşma teşebbüsü ancak bir sene sürebilmiştir. Zira Trablusgarb'ın İtalyanlar tarafından işgali ve Balkan Harbi, Osmanlı Hükümetini çok şiddetli bir şekilde sarsmıştı. Ermeniler için bu durum aranılmakla bulunamayacak kadar elverişli bir fırsat idi. ²⁷⁵

Pickthall, bilhassa Rusların Türkiye üzerindeki emellerine Ermenileri alet ederek, kavuşmak istediklerini eserinde şöyle ifade eder: "Bir gün, Dikran Efendi kendi teşkilatında öğrendiği küçük bir haberi Camruddin'e söylemek maksadıyla Ferit Bey'in köşküne gitti.

Ruslar bazı Kürtleri katliama teşvik etmişlerdi. Bu maksatla değişik kıyafetler giyip bir kasabada toplandılar, fakat **Mahmut Şevket Paşa**, Rusya tarafından olan gizli ajanları aracılığıyla onların bu maksatlarını öğrendi. Valiyi ve polisi birer telgrafla uyararak isyan olduğunu ve bu isyanın başlar başlamaz padişahın askerlerince etkisiz duruma getirildiğini bildirdi. Çoğu yakalandı, fakat pek azı kaçabildi ve bu kaçanlar da sığınmak için doğrudan doğruya Rus Konsoloslukuna gittiler. Şimdi bütün hadisenin aslını görelim. Rusya'nın desteklediği kötü niyetli Ermenilerin organı **Tiflis Gazeteleri**, planın yanlış uygulandığından bihaber hazırlanmış fakat tüyler ürpertici **olmamış sözde katliamı** ayrıntılarıyla yayınladı. Mahmut Şevket Paşa bu gazetelerin kopyalarını ele geçirir, şimdi bunlar elinde koz olarak bulunmaktadır. Ben Kendim bunların muhtevalarını Fransızca ve Türkçe'ye tercüme etmek için seçilen heyette bulunma şerefine sahip olmuşumdur. Mahmut Şevket Paşa'nın uzun zamandır düşündüğü bir şeyi yapmak için artık elinde yeterince delil var. Şimdi Rusya'nın işlediği bunca cinayetleri bütün medeni dünyanın gözleri önüne serecekti" ²⁷⁶

Balkan Harbi yıllarında; özellikle Rusların Doğu Anadolu'ya saldırmalarından faydalanarak Ermenilerin yaptıkları katliamlarla ilgili **Pickthall** ve **Sykes**'dan dinlediklerini olduğu gibi nakleden **Anne Fremantle** şöyle der: 1915 yılının Şubat ayı sonlarında doğru Van, Bitlis'teki Ermeniler Rusların bu vilayetleri işgal edeceklerini işitince Müslümanlara karşı bu fırsatı değerlendirdiler. Büyük bir çoğunluğu en korkunç şekilde intikam almak gayesiyle Türklerin kökünü kazımağa teşebbüs ettiler. Aşağı yukarı halkın dörtte üçünü imha etmek suretiyle bu arzularında muvaffak oldular. Gerek

Erzurum vilayetinin Tavsker ²⁷⁷ bölgesinde oturan Ermeniler ve gerekse Rus ordusundakiler takriben bu bölgedeki kırk bin Türk'ü imha ettiler. Trabzon civarında da aynı şeyi yaptılar.

Bu durum, şimdiye kadar hiç bir Türk'ün bir tek Ermeni'ye bile en küçük fenalıkta bulunmadığı halde, meydana gelmişti. Türk Hükümeti, Berlin mütarekesinden sonra yapılan saldırı karşısında müttefik devletlere başvurarak Ermenilerin Doğu Vilayetlerinde bir milyon Türk'ün canına kıydığını bildirdiler. Görülüyor ki, **Türkler metin insanlar oldukları kadar ne yazık ki, propagandacı bir millet değiller.**

Ermenilerin işledikleri cinayetler Rus parlamentosu tarafından ilan edildiği halde. **The Times Gazetesinin**, o da *Van'da Ermeniler düşmanlarından kanlı bir şekilde intikam aldıklarının haricinde hiç bir İngiliz Gazetesinde bu katliamlardan bahsedilmedi.*

Avrupa Birinci Dünya Harbi'nde dahi Ermenilerin isyan edeceklerini, hatta Türk eyaletlerinde azınlıkta olmalarına rağmen büyük bir ihtilal peşinde olduklarını biliyordu. Fakat Ermenilerin Fransa ve İtalya'da giriştikleri kesif propaganda bunu tam olarak kamufle ediyordu. Ermenilerin kılavuzluğuyla Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmını işgal eden Rus Ordusundaki subaylar dahi Ermenilerin bu fırsattan faydalanarak yaptıkları caniliklerden fazlasıyla ızdırap duymuşlardır.

Rus Genel Kurmay Başkanı General Odichelidze, Yarbay Twerdokhleboff, Yüzbaşı Youlkevitz, Komiser Zelatoff, teğmen Lipsky ve Stravosky, General Galitine, Yarbay Grianznoff ve Türklere karşı savaşı şeref ve dürüstlüklerinden şüphe etmediğim daha yüzlerce Rus subayı Ermenilerin vahşiliklerinden tiksinişlerdir. Rus orduları Başkomutanı General Odichelidze şu beyanda bulunmuştur: *"Erzincan yakınlarında sekiz yüz silahsız ve müdafaasız Türk'ü Ermeniler acımasız katletmişlerdir. Hadise şöyle olmuştur; Ermeniler büyükçe çukurlar açmışlar ve Türkleri oraya getirmişlerdi. Daha sonra parça parça boğazlayarak tıpkı vahşi hayvanlar gibi bu çukurlara doldurmuşlardı. Bu vahşilikleri idare eden Ermeni şöyle bağıırıyordu; yetmiş tanesi bu çukura az geldi daha on taneye ihtiyacımız var, o halde katliama devam! on zavallı Türk'ü daha boğazlayarak bu çukura attılar, General; Ilıca'da kaçamayan bütün Türklerin katledildiklerini, ayrıca binlerce çocuk cesedine rastlandığını, bunların kafalarının kör balta ile vücutlarından ayrılmış olduğunu da söylemişti.*

Albay Grianznoff yollarda çok sayıda Türk cesedine rastlandığını ve bunların canice boğazlandığını üstelik bu cesetlerin önlerinden geçen Ermenilerin küfrederek tükürdüklerini anlatmış ve **Ilıca'daki mahalli bir cami avlusunun iki metre yüksekliğinde Türk cesetleriyle dolu olduğunu sözlerine eklemişti.** Diğer taraftan hunharca öldürülen kadınların cesetlerinin de fotoğrafları çekilmişti. Protestan misyonerleri bu duruma gülüyorlardı. Rus ordusundaki bir Ermeni, Ermeniler tarafından canlı olarak duvara çakılan bir Türk kadını herkese göstermişti. Bu kadının kalbini çıkardıktan sonra asmışlardı. Daha buna benzer hunharca öldürülen binlerce ceset vardı. ²⁷⁸

Anne Fremantle'in söylediğine göre, **Marmaduke Pickthall** Ermeni meselesi üzerinde fazla durmamıştır. Yalnız onun önemle belirtmek istediği şey şudur: *Ermeniler her yerde azınlıkta dırlar, fakat böyle olmasına rağmen Müslüman Türkleri köle yapmak arzusundadırlar, çünkü kalem onların elinde ve Hristiyan Avrupa'ya şöyle sızlanıyorlar: biz Hristiyanız, siz de Hristiyanınız, üstelik alış verişlerimizde maharetli insanlar olarak bizler de Avrupalıyız. Cahil Müslümanlar taassuplarıyla bizlerin sizlerle olan ilişkilerimize müsaade etmemektedirler. Lütfen gelip bizlere yardımcı olunuz.*

Hristiyan Avrupa her zaman onları tasvip etmemiştir. **Hristiyan Hekim İbni Botlan** daha on birinci yüzyılın ilk yarısında şunu yazmıştır: *Ermeniler, beyaz ırkın en kötü insanlarıdır, Tıpkı zencilerin siyah ırkın en kötüleri oldukları gibi, üstelik aralarında hırsızlık almış yürümüşdür. Tabiatlarında bulunan yegane şey kalabalık ve adildir.* ²⁷⁹ Karakter olarak böyle tanımlanan Ermeniler, her fırsatta bağımsız bir devlet kurabilmek için Türklere karşı isyanlar çıkararak genç, ihtiyar, kadın, çocuk demeden onları katlettikleri halde; Avrupa ve bilhassa İngiltere bunlara seyirci kalmış, üstelik Ermeniler lehinde propagandalar yapmışlardır.

Hele, yukarıda da belirtildiği gibi bir Türk kadının Ermeniler tarafından canlı olarak duvara çakılmasını İngiltere'de tamamen aksi yönde olarak; Türklerin, bir Ermeni kızını bu şekle soktuklarını ilan etmeleri affedilir gibi değildir. Ayrıca bununla ilgili olarak bir de film göstermişlerdir. **Pickthall**, hiddete kapılarak İngiliz parlamentosundaki arkadaşı **Aubrey Herbert'e** mektup yazarak bu gerçek dışı propagandaya son verilmesini istemiş ve aşağıda da görüldüğü gibi bunda başarılı olmuştur: *"Pickthall, yeniden bir Ermeni filmi hakkında Herbert'e mektup yazdı, bu mektupta filmin bir propaganda aracı olduğunu ve bir Ermeni kızın Türkler tarafından Haç'a gerildiğini ve örülmüş saçlarının sürekli sallanışını göstermekte olduğunu, ancak bu filmin tamamen iftira olduğunu bildirdi. Ondan bu müstehcen ve tiksindirici filmin oynatılmamasını rica etti ve Herbert de bu filmin halka gösterilmesine mani oldu."* ²⁸⁰

Sonuç olarak; Ermenilerin asalak olarak Türklerin sırtından geçinen insanlar olduklarını söylemek suretiyle onlardan nefret eden ²⁸¹ **Pickthall'un** eserlerinden edindiğimiz izlenime göre; bütün tarihi boyunca şu veya bu devletin emrinde daima ezilen, bağımsız bir devlet olarak yaşamak imkanı bulamamış olan Ermeniler, yine bağımsız olmamakla beraber bir ırk veya din devleti politikası gütmeyen Osmanlı İmparatorluğu içinde Türklerle birlikte daima rahat ve huzur içinde , birer vatandaş olarak yaşamışlardır. Avrupa'da mezhep mücadeleleri devam ederken Türkiye'de mezhepler arasında bile eşitlik sağlanmıştı.

Bütün azınlıkların ticareti ve eğitimi tamamen serbest bırakılmış ve dünyanın hiç bir yerinde azınlıklara bahşolunmayan tam bir itimat dahilinde; sarayların, hükümetin dış işleri, maliye, bayındırlık, ticaret, tarım ve mahkeme üyelikleri gibi en mühim ve gizli mevkilerine Ermeni ve Rumlar getirilmek suretiyle kendilerine itimat gösterilmiştir. Ermenilere gösterilen bu itimattan başka; serbest ticaret yapmalarını daha da genişletiyorlardı. Kendilerine bu derece itimat edilen ve bu

sayede memleketin en seçkin mevkilerini işgal eden Ermeniler, ihtilal komiteleri kurarak, Türk'ü ezmek onu arkadan hançerlemek ve cenazesine basarak bağımsızlıklarını ilan etmek istiyorlardı. Bunların bu tarz hareketlerini sadece Türkler değil, İngiliz ve Rus ileri gelenleri de görüyorlardı.²⁸²

Türkleri savaş meydanlarında mağlup edemeyeceklerini bilen düşmanlar, Türklerle birlikte kardeşçe yaşayan azınlıkları, davalarının aleti olarak kullanmışlardır. Ermeni komitacıları ve onların yardımcıları, kendi milli menfaatleri için değil başka devletlerin, milletlerin ve fertlerin çıkarları için kendi ırkdaşları ve kendi vatandaşları da dahil olmak üzere, kitle halinde, milyonlarca günahsız insanın ölümüne sebep olmuşlardır.

Macera peşinde koşan bu insanlar bugün de tarihi tekerrür ettirmek istiyorlar. Tarihten ders almayanlar, kendilerine, ve bütün insanlığa felaket getirmektedirler.

Türk Yunan İlişkileri

Türkiye’de; Genç Türkler İhtilalini takip eden yıllarda Balkanlar’da bulunan Hristiyan Milletler bu karışık durumdan da yararlanarak beş yüz seneden beri birlikte yaşadıkları Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak birer bağımsız devlet kurmak gayretine giriştiler. Dört Hristiyan Balkan Devleti, bu maksatla bir araya gelerek Türkiye’ye harp ilan ettiler, Bulgarlar erken davranmışlardı. **Bulgar Kralı Ferdinand**, 18 Kasım 1912’de Bulgar ordu ve milletine hitaben: *“Hristiyanları esaretten kurtarmak” için Türklere harp açmak mecburiyetinde kaldığını, hilâle karşı açtığı bu savaşta Allah’ın yardımından ümitli olduğunu söylüyordu.*

Diğer müttefikler de aynen onun gibi, bu harbi dinin korunması şeklinde girişilmiş bir harb olarak göstermekteydiler. Avrupa, yüzyıllardır sürdürdüğü bu dini gayretlerin böyle bir zamanda ürün vermesinden çok mutluydu. Ferdinand’ın bu savaşı “Hilale karşı” göstermiş olması, hafızaları eski Haçlı savaşlarının hatıraları ile dolu olan Avrupa halkı üzerinde de çok iyi bir tesir uyandırmıştır.

Cepheden gönderilen haberler gayet sıkı bir sansür kontrolünden geçmekteydi. Yunan ve Bulgar sansürüne ilaveten hemen her yerde müessir olabilen Rus sansürü de sadece Hristiyan hissiyatını okşayan haber ve yazılara imkan veriyordu.²⁸⁴ Bütün dünyayı Türkiye aleyhine çevirmek için yalan haber yayan bir teşkilat meydana getirilmişti. Türkler zulüm ve vahşete kalkışmış gibi gösterilerek dünya kamuoyu aldatılmaktaydı. Bunun en güzel örneğini Pickthall’un **With the Turks in War Time** adlı eserinin önsözünde şu şekilde görmekteyiz: *“1913 yılının Şubat ayında, içinde yaşadığım sıkıcı ortamdan kurtulmak amacıyla bir kaç aylığına Türkiye’ye gitmeğe karar verdim. Gerek İngiliz Basını ve gerekse halkı 20. yüzyılda Türklere karşı bazı Balkan Devletlerinin kurnaz yöneticilerince yürütülen Haçlı hareketinin çağrısına körü körüne boyun eğmekteydi. Bu boyun eğiş, bana göre, kendi memleketlerinin çıkarına değil, bizim Doğu’daki en büyük rakibimiz Rusya’nın işine*

yarayacak şekilde İngiliz Devlet adamları tarafından destekleniyordu. Hristiyanlığın bir Müslüman ülke karşısında böyle bir birlik göstermesi bir çok kimselerce takdir ediliyordu; oysa bu durum Doğu'yu seven İngilizleri çok üzüyordu. ²⁸⁵

Paragrafta da açıkça ifade edildiği gibi Hristiyan toplumun Türklere karşı giriştiği bu taassup sıcak Doğu ülkelerini seven Batılı yazarların kalbini kırmıştır. Aynı şekilde, gerçekleri bütün çirkinliği ile ortaya koymağa çalışan **Pierre Loti** ve **Claude Farrere** gibi Fransız yazarlar da hakaretlere uğramışlar ve kendilerine inanılmamıştı. ²⁸⁶

Türkler, hiç bir zaman Hristiyanlara esir muamelesi yapmamışlardır. Hristiyanlar kendi aralarındaki mezhep farklılığına bile tahammül edemezken, Türkler idareleri altındaki Hristiyanlara mutlak bir hürriyet bahsetmişlerdir. Bütün Osmanlı Türk tarihi boyunca Hristiyanlara esir muamelesi değil de en küçük bir baskı yapıldığını bile gösteren hiçbir vakaya rastlanmaz.

Fakat Balkan Milletleri bunu asla takdir edemediler. Türk ve İslam düşmanlarının tahrikleri de gerçeği görmelerine büsbütün mani oldu. Türkler arasında dillerini, dinlerini, adet ve geleneklerini, kısaca kültürlerini yürütürken bir yandan da yeni doğan nesillere Türk düşmanlığı aşılayıp, bir gün mutlaka yeni bir Kostantin'e taç giydireceklerine olan inançlarını kaybetmediler. üstelik Türkleri seven Batılıları da hor gördüler, ayıpladılar. **Pickthall**'un eserlerinden edindiğimiz bu izlenimimizde haklı olduğumuzu gösterebilmek için onun İstanbul'da kaldığı müddet içerisinde Osmanlı Rumları ile ilgili fikirlerini şu şekilde özetleyebilir: Yazar bir gün eve döndüğünde Misket Hanım'ın bahçesinde ziyaretçilerinin olduğunu görür. Ev sahibesi ile birlikte sedir ağaçlarının gölgesinde başları ve yüzleri açık, siyah saçlı üç güzel bayan oturmaktadır. Misket Hanım daha önce onlardan yazara bahsetmemiştir. Bayanlar Boğaziçi'nde bir köyde oturmaktadır. Bunlar korkusuz ve kendilerinden emin olarak terzilik yapan, evden eve dolaşarak yaptıkları iş karşılığında hayatlarını devam ettirecek kadar para kazanan Rum kızlarıdır. Önceleri sadece Hristiyanların evlerine gittikleri halde, daha sonra Misket Hanım'ın tavsiyesine uyarak Türk evlerine de gitmeye başlamışlar. Sözlerine bakılırsa, Türk kadınları tarafından nezaketle, erkekleri tarafından da büyük bir saygıyla karşılanmaktadırlar.

Buna rağmen ebeveynlerine Türk evlerinde çalıştıklarını bildirmeye cesaret edemezler, çünkü her ne suretle olursa olsun Türklerle ilişki kurmak Rumlar arasında kesinlikle yasaklanmıştır.

Hele yerli bir Hristiyan kız, Müslüman birisiyle evlenirse yakın akrabaları onu ele geçirdiklerinde kutsal bir görev sayarak kızı öldürürlerdi. Yazar, 1913 yılının Temmuz ayı sonlarında karısıyla birlikte Marsilya'ya giderken vapurda en ucuz tarifeyle seyahat eden yolcular arasında böyle bir kız görürler. Erkek kardeşleri, Amerika'da para kazanmakta olan kocasının yanına götürmek bahanesiyle onun aklını çelip Marsilya'da herkesin gözü önünde sanki gören her Hristiyan'ın kendilerini alkışlayacağını düşünerek kızı orada öldürürler.

Bu Rum Kızlar, bazen Türk evlerinde çalıştıklarını saklayarak bir Avrupalı ve giyim hususunda cömert tanınan Misket Hanım'ın evinde çalıştıklarını yayıyorlardı. Adres olarak ta onun evini vermişlerdi, hatta iş aralarında genellikle onun evinde kalıyorlardı.

Misket hanım, Türk Kadınları gibi bu kızlara da kapısını açık tutuyordu. Türklere iyi kalpliliklerinden dolayı kendilerini borçlu hissetmelerine rağmen yine de onlardan nefret ediyorlardı.

“Şunu anlamıştım ki, bu Hristiyanlar için Müslümanlar ne kadar iyi olurlarsa olsunlar yine de onların nazarında insan olarak düşünülmezlerdi. ” Beni başımda fesimle görünce Türk sandılar ve Misket Hanım tanıştıracığı sırada kaçmak üzereydiler. Misket Hanım beni iğneleyici sözlerle; Türkleri Rumlara ve diğer milletlere tercih eden biri olarak tanıttınca şaşırdılar, imkansız bir Avrupalı Türkleri gerçekten sevemez diye haykırdılar. Seilmeyi gerektirecek onların nesi vardı ki. Belki iyi tabiatlıydılar ama hayvandan farkları yoktu. Bununla beraber barbar acımasız, mutaassıp değil miydiler. Kadınlarını dört duvar arasında tutmamış mıydılar? Tek kelime ile onlar Hristiyan da değildiler o halde nasıl olurda bir Avrupalı Türkleri tercih edebilirdi ?

Misket Hanım'ın iğneleyici sözlerine dönerek belki de benim Türkleri sever gibi görünüp onların kıyafetlerini benimsememin, ev sahibemin beni kapı dışarı etmesinden korktuğumdan dolayı olduğuna dair kesinlikle inandıklarını söylediler. O sırada Misket Hanım Türklerle ne alıp vermediğiniz var? diye bağırdı ve onlara şunu hatırlattı, *“bir gece babanızın evi yandığında sizin Hristiyan kardeşleriniz nerede idiler? sizi içeri alıp, yedirip, içiren Türklerin ta kendileri değil miydi? Onun doğru olduğunu kabul ettiler.*

Müslümanlar böyle iyi hareketler yaparlar ama yine de sahte bir dinin ürünleri olan zulüm ve kötülüğe Hristiyanların gözlerini kapayamazlardı. Fırsat buldukça Hristiyanları öldürmeyi kutsal bir görev sayarlardı. Bu zavallı Türk hayranı İngiliz'e gelince yeni geldiği için nasıl bilebilirdi.

Kendi güvenliği için Türkleri sevme rolü oynadığı aşıkardı. Sözleri bu noktaya gelince hayatımın büyük bir kısmını Müslümanlar arasında geçiren biri olarak onlara cevap vermek için bazı şeyler söylemek zorunda kaldım. Kızların başkalarından duyarak değil de, kendilerinin hiç Müslüman taassubunun sebep olduğu bir kötü olaya şahit olup, olmadıklarını sordum. Yaşça büyük olan ikisi bu açık sorumdan dolayı şaşırdılar. Fakat küçük olanı yılmadan ateşlice cevap verdi.

“Sokakta arkamdan Gavur diye bağırdıklarını çok duydum. Yine evvelki gün, Türklerden biri bir kızı öptü. Böyle söylemelerine gülmek için kendimi zor tutum. Bu soruyu cevaplandırmadan önce, o, bir şey değil, ben bir kaç kere Müslümanlar tarafından taşlandım, diye cevap verdim. Bu sözüme çok şaşırdılar. ” Ve siz yine de onları seviyorsunuz” bu mümkün değil, olamaz da zaten, şaka ediyorsunuz. Sizi neden taşlamışlardı? Şayet sizi gerçekten taşlasaydılar nasıl kaçıp kurtuldunuz? diye yeniden sormuşlardı. Şaka olmadığına onları temin ettim, bir sefer Hebran'da başıma gelmişti, bir sefer de Kudüs'ün kuzeyinde bir köyde olmuştu. Üç veya dört defa da Beyrut'un Müslüman

mahallelerinde aynı şekilde karşılaşmıştım. Ons ekiz yıl önceydi ve cidden pek kabaydı, tek suçum da çirkin bir İngiliz şapkası giymiş olmamdı.

Büyük olanı, şimdi o yüzden fes giyiyorsunuz değil mi? diyerek benimle alay etmeye başladı. Bununla beraber olayı anlatmaya devam etmemi ve nasıl kurtulduğumu anlatmamı rica ettiler. Basit bir Hristiyan olmadığım ve zihnimde taassup düşüncesi taşımadığımdan her seferinde de bu taşlama olaylarını atıma ve bana yöneltilmiş bir terbiyesizlik olarak düşündüğümü belirttim. Taş atmakla ne demek istediklerini öğrenmek gayesiyle, atımı, beni taşıyanların üzerine sürmüştüm. Her seferinde de etrafımı saran kalabalığın adalet duygusuyla desteklenmişim.

Anlattığım hikayenin esas gayesini anlayınca; üç kız, Müslümanların Hristiyanlara yaptığı, Avrupalıların Müslümanlara yaptığından tamamıyla farklı olduğunu sezerek oldukça kızdılar ve bu olaya burun kıverdiler. En büyükleri Müslümanların Hristiyan olmadıklarını ileri sürerek onlara müsamaha edilemeyeceğini belirten bir sözle sonuca vardı.

Sonra Misket Hanım'a dönerek, aynı soğuk ifadeyle kendisine Türkleri sevme konusunda hem fikir bir arkadaş bulduğu için onu tebrik ettiler. Rumlar hakkında bu hususta edindiğim bir çok izlenimlerim vardı, çünkü bu kızlar sık sık eve geliyorlardı ve asçımız da Bir Rum'du ve böyle tartışmalardan pek hoşlanırdı. Bu konuşmalarda yatan taassuba her zaman hayret etmişimdir. Tanıdıkları Türkleri gerçekten seviyorlardı, bu demektir ki kendi şahit oldukları tecrübeler onları müsamahakar yapmıştı, fakat ne var ki, papazlarından ve atalarından aldıkları talimatlara göre hareket ediyorlar ve onların öğütlerine sıkı sıkıya bağlıydılar. Nazik kızıydı ve kimseye zararı dokunacak tipte değillerdi. Yine de onların, Makedonya'da devam eden Müslümanların katledilmesinin dini temellere dayandığını, Rumların da bu katliamlardan üzüldüklerini ciddiyle ileri sürdüklerini duymuştum.

Türkiye içindeki Rumların hepsi böyle değildi. Eskiden Rum kadınlar Türkler gibi peçe örtünce ve erkekleri Türk erkekleri gibi fes veya sarık takınca iki din arasında ayrıcalık bu kadar şiddetli değildi. Bu gün Türklere böyle şiddetle davranıyorlarsa bu, bir asırlık bir meseledir ve önce Rusların sonra da Helenizm'in Türklere karşı devam eden propagandası yüzündendir. Türkiye'nin ilerlemesini önlemek ve benim hocamın, Müslüman ve Hristiyan tebaanın bir arada barış ve uyum içinde yaşama rüyalarını engellemek için ne kadar da kurnazca ve sabırla eğitilmişlerdi. Şimdiye kadar hiç bir yazar, bildiğim kadarıyla, bu Hristiyan sorunun iç yüzüne değinmemişti. Onların devamlı yaptıkları yaygara, Osmanlı Devletindeki Hristiyan tebaanın Müslümanlar içinde çaresiz kaldıklarıydı.

Bu yaygaralar Hristiyan tebaanın hep eziliyormuş gibi, kendilerinin etrafta propaganda etmeleriyle kıyaslandığında daha açıkça meydana çıkmaktadır. Hristiyan tebaanın gurur duyması sadece kendi başardıkları işlerden değil dışarıdaki Hristiyanların kendilerine yaptığı büyük yardımlardan ileri gelmekteydi.

Hristiyan güçlerin, eyalet eyalet Türklerden kopardıkları toprakları ve bu eyaletlerin birer Hristiyan devleti haline geldiğini görmüşlerdir. Türkiye'nin aleyhine her kaybı zaferleri olarak görmüşler, iftihar etmişlerdir. Bu Hristiyan tebaanın içten yıkma çabası bir yana, Avrupalı güçlerin müdahalesi olmasaydı, Türkiye hiç toprak kaybetmezdi veya bir an kaybettiğini düşünsek bile, derhal geri alırdı. Hristiyanlar Batı Dünyasından her alandaki başarısını Hristiyanlık lehine kazanılmış birer zafer olarak iddia ediyorlardı. Osmanlı Eyaletlerindeki bu Hristiyan tebaa kendilerini kılıkta, kıyafette ve kültürde Avrupalılara uydurmaya çalışmışlar ve Osmanlılar da her yönleriyle ayrıcalıklarını bu benzeyişin birer ürünü olarak iddia etmişlerdir. Bir Rum kalkıp ta Türklerin istilacı bir ırk olduğunu söylerse o zaman neden bir gün Ayasofya'yı yeniden kiliseye çevirme laflarıyla kendilerinin geleceğin **Fatihleri** olacağını ve Ayasofya önünde yeni bir **Kostantin'e** taç giydireceklerini ilan ederler. O halde yalnız bir tarafın kin beslemesi gerçekten hayret vericidir.

Türkler genellikle Rumları sevmezler ama eminim ki, bu tür düşüncelerine de gülüp geçerler ve onlara böyle düşündükleri için kin de beslemezler.²⁸⁷

Görüldüğü gibi Rumlar, her devirde aralarında Pan-Helenizm'i yaşatmış ve fırsat düştükçe Türklerden intikam almaya çalışmışlardır. Aynı görüşü **Gertrude Bell** de şu şekilde yansıtmaktadır: *"Rumlar büyük Pan-Helenizm hayalini besliyorlardı".*²⁸⁸

Bununla beraber **Pickthall**, Rumlar arasında da gerçekleri inkar edemeyecek kadar hüsnüniyet sahibi insanların bulunduğunu şu şekilde anlatmaktadır: *"İstanbul'un kültürlü ve kozmopolit Rumları arasında zaman zaman Türklere karşı içten sevgi ve samimiyet besleyenler de vardı."*²⁸⁹

Balkan Harbinin dört müttefiki olan Yunan, Bulgar, Sırp ve Karadağlılar dört cepheden Osmanlı, Rumeli sınırlarına saldırmışlardı. Harb başladıktan kısa bir müddet sonra Türk ordusundaki siyasi çekişmelerden azami derecede faydalanarak sınırlarımızı geçmiş ve mamur Türk bölgelerini yağma ve talana girişmişlerdir. Geçtikleri yerlerdeki ekinleri evleri yakıp yıkıyor, çoluk çocuk, genç, ihtiyar ele geçirdikleri bütün köylüleri çeşitli zulümlerle kılıçtan geçiriyor veya kurşuna diziliyorlardı. **Pickthall**'un eserlerinden edindiğimiz bu bilgilerle ilgili olarak onun **The Early Hours** adlı romanındaki şu cümlelere bakalım: *"Köyümüze bir Rum çapulcu çetesi geldi, bize Yunan Kralının zafer kazandığını ve bizim istila edilmiş köpekler olduğumuzu söylediler, ve bunun gibi başka hakaretler savurdular. Bize, canımızı kurtarmak istiyorsak, bütün paramızı, silahlarımızı ve kıymetli eşyalarımızı kendilerine teslim etmemizi söylediler."*

*Bu isteklerini yerine getirdiğimiz halde eski komşumuz olan hain domuz kılıklı Rumları kılavuz olarak kullanarak bize işkence etmeye başladılar."*²⁹⁰

Eserden anladığımız kadarıyla Yunanlılar bununla da kalmayıp aşağıda görüldüğü gibi bilhassa genç kız ve kadınları öldürmeden evvel zorla döverek veya yaralayarak ırzlarına geçtikten sonra öldürmüş yahut aynı şiddet vasıtalarıyla kiliseye götürerek Hristiyanlığı kabule zorlamışlar.

*“Tanıdığınız Ömer Ağa’nın karısı ve kızlarına gözünün önünde tecavüz ettikten sonra hem kendini, hem de çoluk çocuğunu birer birer işkence ederek hunharca öldürdüler. Allah bir daha o günleri göstermesin”*²⁹¹

Yüzyıllarca Türklerle birlikte mutlu olarak yaşadıkları halde bağımsızlıklarını elde etmeğe sıra gelince Türklere akla hayale gelmeyecek işkenceler yapmış olan Rumlar, insanlarını öldürdükleri evleri yağma ediyor ve girdikleri her yer mezbahaya dönüyordu.²⁹²

Bu tüyler ürperten zulümlerden bir fırsat bularak kaçıp canını kurtarabilenler aç ve perişan kabileler halinde gündüzleri ormanların içinde saklanarak, geceleri de soğuk rüzgarlar ve kar tipileri içinde yalın ayak, başı açık Anadolu’ya gitmeye çalışıyorlardı. Bazen bu kabileler yollarda komitacılar tarafından sarılıp imha ediliyorlardı. Bu konuda **Pickthall**’un **The Early Hours**, adlı eserinden aldığımız şu cümlelere bakalım: *“Bu alçaklar malımıza, mülkümüze göz dikmişlerdi. Sadece benim gibi toprağı olmayan fakirler hayatını kurtarabilmişti. Bize olmadık hakaretler ettiler. Ne olup bittiğini tam olarak bilmiyorum, ama bizimle birlikte kaçanların vadiden yükselen feryatlarını duyuyorduk. Bize sonradan katılan Demirci İzzettin muhterem annesinin, kardeşlerinin, sevgili hanımının ve küçük çocuklarının hepsinin katledildiğini söyledi.”*²⁹³

Bu konuda bir cümleyle bile olsa **Lord Kinross** da *“Bu insanlardan binlercesine İstanbul’a varmak nasip olmamıştı”*²⁹⁴ demek suretiyle Yunanlıların barbarlıklarını ortaya koymaktadır. **Pickthall**, Yunanlıların Türk kadınlarının iffetlerine dahi tecavüze kalkıştıklarını, fakat iffetlerine son derece bağlı olan asil Türk kadınlarının bu duruma düşmektense intiharı tercih ettiklerini şu şekilde belirtmektedir: *“Bana, bazı Rumların, güzel hanıma dokunmaya fırsat bulamadan, kadının kendini öldürdüğünü söyledi.”*²⁹⁵

Kadınlara olduğu kadar, çocuklara da Yunanlıların çok hunharca davrandıklarını **Pickthall** eserlerinde şu şekilde yansıtmaktadır: *“Çocuğunu kollarından çekip almışlar, onu kurtarma imkanı olmadığını görünce kendini öldürmüş. . . Karnına bir kama saplamış. . . Çocuklara gelince evvela elden ele fırlatıp sonra parça, parça doğramışlar.”*²⁹⁶

Daha sonraki, yani Türk Yunan Savaşı yıllarına rastlamış olmasına rağmen, **Toynbee** de Yunanlıların Türklere yaptıkları vahşeti **Pickthall** gibi olmasa bile yine de Yunanlıların karakterlerini ortaya koyacak şekilde tarif etmektedir: *“Yunanlılar, Türk topraklarına ayak basar basmaz Türk halkına karşı merhametsiz bir savaşa girişmişler ve tabii bu arada Yakın Doğu’ya özgü vahşet hareketlerini ihmal etmemişlerdi.”*²⁹⁷

Bu konuda, aklı selim birçok Batılı Yazar, Yunanlıların Türklere yaptıkları vahşeti tam anlamıyla olmasa bile yine de ortaya koymaya çalışmışlardır. Örneğin **Pierre Loti**’nin, Balkanlarda Türklerin çektikleri ızdıraplarla ilgili bir makalesi üzerine kendisine mektup yazarak memnuniyetini bildiren ve Makedonya’da askerlik yapmış biri olarak Yunan vahşetini dile getiren teğmen **Raymond Andre**’nin 24 Ocak 1920 tarihli mektubuna bakalım: *“Efendim, . . . on beş ay Makedonya’da savaştım, sekiz ay*

da İstanbul'un işgalinde bulundum. Binaenaleyh Yunanlılar ve Türkler hakkında hüküm verebilecek durumdayım. Müşahedelerim kesin ve tamdır. Bu konuda ben de aynen sizin gibi düşünüyorum. Subayından erine kadar birçok Fransızlar da aynı hali görmüş olduklarından bu fikri paylaşıyorlar. Genellikle Yunanlılar için söylenecek şeyler, cehaletten ötürü, Türklere isnat olunuyor. Hilekarlık, kabalık vahşet Rumlarda dır. Pek çok vaka zikredebilirim bu konuda. Doğruluk, namusluluk, efendilik Türklerdedir. Bu fikirlerin tamamıyla tarafsız bir insanın fikirleri olduğundan emin olunuz. Şarka giderken, Türkleri de Rumları da ancak edebiyattan öğrendiğim kadar tanıyordum. Fakat gidince gördüm, kıyasladım ve hükmümü verdim".²⁹⁸

Bütün bunlardan şu gerçek ortaya çıkmaktadır; tarih boyunca kıtalar üzerinde egemenliğini sürdürmüş ve her gittikleri yerde barış, huzur ve kardeşlik sağlamış Türkler, son yüzyılın başlarında içte ve dışta karşılaştıkları güçlüklerle zayıflamak suretiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Yüzyıllarca Osmanlı toplumu olarak yabancı azınlıklarla birlikte yaşayan Türkler, diğer milletlerin dinlerine, dillerine ve kültürlerine saygılı olmuşlar ve kendilerine daima toleranslı davranmışlardır. Açtıkları okullarında, kiliselerinde rahatça kültürlerini yürüten bu insanlar Türklerden gördükleri merhamete adeta ihanet etmişler, üstelik Türkleri çeşitli şekillerde suçlamışlardır. Pan-Helenizm fikirleriyle beslenen bu insanlar zamanı geldiğinde, onları acımasızca küçük büyük dinlemeden öldürmüşlerdir. Macera arayan insanlar olarak, yakın tarihimizde de aynı şeyleri tekrarlamak istemişler fakat sonunda hem kendilerini, hem de Türk Milletini bir defa daha acılara gark etmişlerdir.

SONUÇ

Yirminci Yüzyılın başlarında İngiliz Basını, genellikle Doğu'da çeşitli çıkarlar arayan İngiliz Politikacıları ile, Rum ve Ermenilerin her renkten tatlı su Frenklerinin ve kıskırtıcı ajanların tesiri altındadır. Sermaye ve siyaset oyunlarının ağır bastığı taraf tutan bir basındır. Bunlar Balkan Devletlerinin kurnaz yöneticilerince Türklere karşı yürütülen Haçlı Hareketinin çağrısına körü körüne itaat etmektedirler. Hristiyanlığın bir Müslüman ülke olan Türkiye karşısında böyle bir birlik göstermesi bir çok kimselerce takdir edilmekteydi; fakat bu durum Doğuyu seven İngilizleri de çok üzüyordu. Onlara göre Asya medeniyetten nasibini almamış zavallı yaratıklar ülkesi idi. Kısaca o topraklarda yaşayanlar Hristiyan değillerdi, ve İngiliz Halkı, öteden beri Türkiye ve Türkler hakkında yanlış bilgiler, peşin hükümler ve hurafelerle doldurulmuş, kötü niyetli kalemlerin peşinden gitmektedir.

Halbuki, İngilizlerle Türklerin dostluk ilişkilerinin tarihi eskidir; fakat İngilizler bu dostluğu çoğu kez kendi çıkarları için kullanmak istemişlerdir. Hedefleri Doğuya sahip olmak ve sömürgecilik ideallerini gerçekleştirmektir.

Pickthall'un bütün kavgası bu fanatizmi ortadan kaldırmak içindir. Londra'da çıkan hemen bütün gazetelerin yönetimleri Türk düşmanlığı ile beslenmişlerdir. Böylece Türklere karşı korkunç bir iftira ve tahrik kampanyası açılmıştır. Bu şartlar altında dahi Türklerin İngilizlere hala dost olduklarını hala dürüst davrandıklarını hayretle gören Pickthall, kirlenen havayı temizlemek için elinden geldiği kadar kalemiyle mücadele etmiştir.

O, vicdanının sesine uyarak yürürken pek fazla ümitli olmamıştır. Yaygaralar şamatalar arasında sesinin boğulacağını, gayretlerinin bir şeye yaramayacağını bilmektedir.

Nitekim, Türk düşmanlığını mezhep haline getirenlere göre O, İngiltere'nin en büyük düşmanının sadık dostu (**England's Most Loyal Enemy**) olarak güya lekelenmek istenmiştir. (*Loyal Enemy*. s. 7) Halbuki, Pickthall bütün hayatı boyunca haktan, hakikatten ayrılmamıştır. Hangi memlekette bulunursa o memleketi ve orada tanık olduğu hadiseleri olduğu gibi anlatmıştır. Ama hem iyi, hem de kötü yanlarıyla.

Seyahat yazarlarının, genel olarak oturdukları yerden başka ülkeler hakkındaki gerçekleri yazmaları mümkün değildir. Çünkü, böyle bir davranış onları gerçekleri görme yerine, kendi toplumlarındaki diğer yazarlardan faydalanmaya veya onları taklit etmeğe götürür. Bu bakımdan, Pickthall "Çöl çocukları, *Ben de bir beyefendiyim, hepinize Batı'dan selamlar getirdim*" dememiştir.

Böyle bir yazar ne gerçek seyahatçiler, hatta ne de okuyucular tarafından beğenilmez. O, güneş ışığını zamanında fark edemez veya denizin koyu maviliği yanında gökyüzünün açık mavi

olduğunu, veya Kahire'de uçurtmalar uçurulduğunu, İskenderiye'de, Şam'da yahut Kudüs'te uçurulmadığını fark edemez.

Marmaduke Pickthall, 1894-1896 yılları arasında seyahat ettiği Yakın Doğu ülkelerini tanıyabilmek için Sureyi, Mısır, Lübnan ve Filistin'de dolaşmış, buralarda yaşayan Müslüman ve Hristiyan halkın adet ve geleneklerini, dini inançlarını ve birbirleriyle olan mücadelelerini yakinen takip etmiştir. Mükemmel Arapça'sıyla insanlarla iletişim kurabilen **Pickthall**, İslamiyet hakkında da geniş bilgi sahibi olmuştur. Bu arada Batı'da olduğu gibi Yakın Doğu'daki insanların kaybettikleri zenginliklerini yeniden kazanmak için birbirleriyle rekabete girişmediklerini ve gerçekten zengini ile, fakiri ile çok mutlu olduklarını görmüş ve bütün bunları akıcı bir dille eserlerinde ortaya koymuştur. Ona göre, Doğu'da hayat her zaman güzeldir fakat büyük değildir. Tekniğin, diğer yandan Hristiyanlığın vaatleriyle cazip bir özellikle görünümünde olan Batı, Doğu'nun yanında aslında sönük kalmaktadır, çünkü Doğu'da yaşayan Müslümanların hayatlarını, kilisesi ve rahibi olan bir Hristiyan'la karşılaştırmak anlamsızdır. Müslümanlar fazlasıyla gelenekçidirler ve her şeyin Allah'tan geldiğine inanırlar.

İngiltere ile ilgili romanları, bir bakıma kendi yaşamını yansıtmaktadır. Konuları itibariyle bu romanlarda yazarın ondokuz yaşına kadar İngiltere'de başından geçen aşk serüvenleri işlenmektedir. Sakin köy hayatını kalabalık kent yaşamına tercih eden **Pickthall**'un bu eserlerinde özellikle insanlar arasındaki sınıf farklılıkları göze çarpmaktadır. Ayrıca bu romanların en beğenilen yanı okuyucuya ders verir nitelikte yazılmış olmalarıdır.

Pickthall, Doğu'da dolaştığı müddet içerisinde İslam'ın kadın hakları bakımından gerçekçi, adil ve her bakımdan olumlu bir din olduğunu fark etmiştir. Ona göre harem, Avrupalıların tanımladığından farklıdır. Ne var ki, umutlarını kaybeden kadınlar için de modern hapisneden farkı yoktur.

Pickthall, Doğu ülkelerinde seyahat eden bir yabancı olarak orada devlere, palmyeler, hatta eşeklerin varlığından da bahsetmiştir, ama bütün Doğu bunlardan ibarettir dememiştir. Bunun yerine gördüklerini, tanıdıklarını, seyahat ettiği ülkelerin insanlarını, iklimini, sanat eserlerini, hatta onların dini inançlarıyla birlikte yönetim şekillerinde de bahsetmiştir. İşte bunun için **William Kinglake**, **James Morier** ve **Charles Doughty** gibi **Pickthall**'un da yazılarında Doğu ülkelerinde Batı'da olmayan bir atmosfer, bir samimiyet, misafirperverlik rahatlık ve huzur vardır.

Kötü izlenimleri olan İngiliz Seyyahlarından bir çoğu, Doğu Ülkelerine yaptıkları seyahatlerde kendi davranışlarından ve koşullara intibaksızlıklarından dolayı böyle izlenimler edinmişlerdir, fakat sempatik bir kişiliğe sahip olan **Pickthall**, Doğuda bilhassa Türkler arasında büyük bir hüsnü kabul bulabilmiştir.

Ona göre Doğuda yaşayanlar da insandırlar, hatta karşılaştırmak gerekirse, buradaki sıcak iklim insanların Batı'ya kıyasla daha sıcak kanlı olduklarını her fırsatta görmek mümkündür. Kaldı ki,

bunların Müslüman olduklarını da göz önüne alacak olursak merhametin hoş görünüm ve misafirperverliğin en yücesini yine Doğu'da görebilmiştir. Doğu'daki insanların unvana, gösterişe, hatta zenginliğe önem vermediklerini belirten **Pickthall**, bu insanların aslında mutlu olduklarına inanmış ve zenginlik, şöhrat gibi boş şeyler yüzünden birbirleriyle öldürücü yarışmaya girmediklerini, fakat aralarında gerçek bir kardeşliğin hüküm sürdüğünü vurgulamaya çalışmıştır.

Marmaduke Pickthall, fiziki yapısı itibarıyla Doğu'daki insanlara fazlasıyla benzediğinden bu ülkelerde dolaşırken kendisini bu ülkelerin vatandaşıymış gibi hissetmiştir.

Öyle ki orta boylu, koyu kahverengi gözlü olmasından dolayı kesinlikle Türk yahut İranlı olabileceğini düşünenler çok olmuştur. Gerçi, Doğu'da bu kadar rahat hareket edişinde yirmi yıl gibi uzun bir süre Hindistan'da kalmış olan annesinin tesiri olmamıştır denilemez ama, asıl sebep kendisinin Doğuya karşı duyduğu hayranlık ve Batı uygarlığının yanında Doğu uygarlığını küçümsememiş olmasındandır. Zaten yaratılışı itibarıyla de İngilizlerden farklıdır.

Yakın Doğu'ya yaptığı seyahatlerde bilhassa Türkiye de bulunduğu müddet içerisinde, Boğaziçi'nin iki kıyısındaki harikulade yalılar, köşkler, yaldızlı kayıklar, gölgeler ve parıltılar içinde yanıp sönen büyük yelkenli gemiler, zarif camiler ve minareler onu büyülemiştir. İstanbul'un daracık sokaklarının Müslüman havası, o sokaklardan gelip geçenler, cüppeli, sarıklı, fesli, düşünceli ve ciddi erkekler, peçeli, çarşafli namuslu kadınlar onun her zaman dikkatini çekmiştir. Hayatın ayrılmaz bir parçası gibi, kentin ta içine kadar sokulmuş mezarlıklar, ölüm gerçeğinin en manalı ifadesi halinde mezar taşları, yaşlı ağaçların gölgelendirdiği güzel bir cami avlusunda, yumuşak nağmeleriyle taşlar üzerinde çalım satarak dolaşan güvercinler, kubbeler ve minareler, ölümlerini gölgeleyen selvi ormanları, müezzinlerin güzel sesleriyle Müslümanları ibadete davetleri, herkesin derin ve saygılı bir sessizliğe büründüğü o anlar, ve sonuç olarak: Türklere ait her şey onu duygulandırmıştır. Fakat **Pickthall**'un dostluğunu yalnız bunlara bağlamak doğru değildir. O'nu belki de, en çok etkileyen Türk'ün ruh yapısıdır.

Türk'ün zengin iç dünyasını tanıyanlar daima ona hayran olmuşlardır. **Marmaduke Pickthall** da görmüş ve anlamıştır ki, Türkler düşkünlere yardım eden, merhametli, müsamahalı, namuslu, kanaatkar, misafirperver, bütün yaratıklara karşı şefkatli, civan mert ve dürüst insanlardır. Geleneklerine bağlı, büyüklerine saygılı, milli duyguları kuvvetli, kimseye haksızlık etmeyen, dürüst, şerefli ve soylu bir millettir.

Doğuştan sessiz ve mütevazı, fakat milli bir tehlike karşısında bir anda vücutlarıyla çelik duvarlar meydana getirerek bir bayrak altında toplanıp aslanlar gibi dövüşen, ölümü seve seve göze alan zorlu bir millettir.

Türklerin kim olduklarını bile bilmeyen, hatta merak etmeyen Hristiyan Milletler, Türkleri vahşicesine ters, zalim bir millet olarak vasıflandırmışlardır. Yani onlara göre Türk kelimesi bir milleti ifade için değil de, sıfat olarak, zevkperestlik, hile ve kabalık için kullanılmaktadır. Bilhassa son bir asır boyunca “**Terrible Turk**” (**Müthiş Türk**) deyimi zalim, kaba, barbar gibi menfi anlamlarda kullanılmıştır. İşte **Pickthall**, Türklerle karşı girilmiş bu taassuptan dolayı Hristiyanlara kırılmış, kendi ırkını sevimsiz olmakla nitelemiş ve her zaman Türkleri savunmuştur. Yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde mutlu olarak yaşamış Hristiyanlar, büyük emellerle el ele vermişler ve doymak bilmez bir istekle Pan-Helenizm gibi klişeleşmiş temaları işlemişlerdir. Sınırsız hoşgörümüz sayesinde aramızda eşit haklarla serbestçe yaşamış, zengin olmuş azınlıklar, misyonerleri vasıtasıyla bizi içimizden yıhmağa çalışmışlar ve bu sayede Batı alemini aleyhimize kışkırtmakta başarılı olmuşlardır.

İşte bu sıkıcı atmosferden kurtulmak maksadıyla Türkiye’ye gelen **Pickthall**, İngiliz Basınının 20. yüzyılda Türklerle karşı giriştiği bu taassubun yersiz olduğunu görmüş ve bu davranışların yüzyıllarca önce uygulanmış Haçlı Hareketinden farklı olmadığını her fırsatta belirtmiştir. Gerçi Hristiyanlığın bir Müslüman ülke olan Türkiye karşısında böyle bir birlik göstermesi bir çok kimselerce takdir edilmiştir ama, bu durum, **Pickthall** gibi Doğu’yu seven İngilizlerin de kalbini kırmıştır. Belki de bundan dolayı, kimse bu olayları seyreden Asya’ya önem vermemiş, üstelik birisi buna dikkati çektiği zamanda, ona Asya’nın uygarlıktan uzak ve Hristiyanlık dışı bir ülke olduğu söylenmiştir.

Pickthall, Türklerin yayılmacı bir ruha sahip olmadıklarını, fakat vatanlarını da en iyi şekilde savunduklarını belirtmekte ve Ayasofya’yı yeniden kilise yaparak önünde yeni bir Konstantin’e taç giydirmek isteyen şımarık Rumlarla alay etmektedir. Ona göre Türk’ün karakterinde başkalarını sömürme, soyma yahut katlederek yağma etmek gibi özellikler yoktur, insanı layık olduğu mevkide en iyi şekilde değerlendiren yine onlardır.

Türkler, kahraman, dürüst, edepli oldukları kadar da haysiyetli insanlardır. Tarih boyunca gittikleri topraklarda yaşayan insanlara daima eşit muamele etmişlerdir. Şayet böyle davranmasalardı yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Rum, Ermeni ve diğer azınlıkların bugün mevcudiyetine rastlamak mümkün olamazdı. Böylece tarihin hiç bir döneminde Türkler masum insanları ortadan kaldırmak, yahut onlara çeşitli işkenceler uygulamak gibi gayri insani davranışlarda bulunmamışlardır. Zaten yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğu olarak çeşitli ırklara mensup insanlarla bir arada yaşamalarının da sebebi budur. Fakat zaman zaman ayrı, yahut aynı ırktan insanlar arasında çeşitli şekillerde olaylar çıkmamıştır denilemez, ancak bu olayların çıkmasında mutlak surette bir Hristiyan parmağının bulunduğu **Pickthall** büyük bir cesaret vurgulamaktadır.

Sonuç olarak: Türk dostu olduğu kadar gerçeğın de dostu olan **Marmaduke Pickthall**’un dalgalı bir deniz manzarası gibi; koyu renkler ve ince çizgilerle sunduğu tablo yakın geçmişimizde kısa fakat acı bir dönemdir.

NOTLAR

1. **Ayten Bear (Çoşkunoglu)**, A Critical Survey of the Life and Works of James Justinian Morier (1780-1848), Ankara, 1967. Sayfa 2,
2. **Robin Fedden**, Introduction to Eothen, Methuen and Co. London. 1948. s. 20
3. -**Aynı Eser.** , s. 20
4. -**E. Albert**, A History of English Literature The Birth of Modern Literature. 1923. Sayfa 505.
5. -**Marmaduke Pickthall**, The Children of the Nile, John Murray Albemarle Street, W. London. 1908. s. 175.
6. -**Robin Fedden**, English Travellers in the Near East. Longman Green Co. 1958 Sayfa 12.
7. -**Pierre Loti**, Les Desenchantees, Calmann-Levy 1905. s. 55
8. -**Aynı Eser.** s. 25
9. -Bu bilgiler, 26. Ashworth Mansions, Elgin Avenue, W. 9 London adreste oturan yakın akrabalarından (Michael Pickthall ve Colin Pickthall) alınmıştır.
10. **Robin Fedden**, English Travellers in the Near East, Longman Green 1958. s. 28
11. -Bu bilgiler yazarın yakın akrabalarından alınmıştır.
12. -**Anne Fremantle**; Loyal Enemy, The life of **Marmaduke Pickthall**, Hutchinson, Co. Ltd, London. 1938. s. 8
13. -**Aynı Eser.** s. 13
14. -**Aynı Eser.** s. 15
15. -**Aynı Eser.** s. 17
16. -**Aynı Eser.** s. 17
17. -**Aynı Eser.** s. 17
18. -**Aynı Eser.** s. 18
19. -**Aynı Eser.** s. 19
20. -**Aynı Eser.** s. 23
21. - **Marmaduke Pickthall**; Oriental Encounters, Willam Collins Sons Co. Ltd. London, 1918 Introduction s. 1
22. -**Anne Fremantle**; Loyal Enemy, s. 28
23. -**Aynı Eser.** , s. 33
24. -**J-E Hanauer**; Folklore of The Holy Land, London 1907 s. 121
25. -**Anne Fremantle**, Loyal Enemy. s. 38
26. -**Aynı Eser.** s. 7
27. **Marmaduke Pickthall**, With the Turks in War Time. J. M. Dent, London s. 9 Introduction.

28. -Anne Fremantle, Loyal Enemy, s. 198
29. -Aynı Eser. s. 212
30. -Kuzey İrlanda halkı protestandır, fakat Katolikler de vardır. Orada farklı dinlere mensup bu iki topluluk yıllardır barış içinde yaşamayı başaramamaktadırlar.
31. -Rifat Bey; Pickthall'un Türkiye'de tanıdığı yakın bir dostudur. 17 Mart 1913 tarihli karısına yazdığı mektubunda ondan bahsederken, halk arasında *İngiliz Rifat* diye çağırıldığını belirtmektedir.
32. **Misket Hanım**, Bir Alman subayının kızıdır. Babasının ölümünden sonra Türk tebaasına geçmiştir. Asıl adı Pickthall'un 23 Mart 1913 tarihli karısına yazdığı mektubunda Fraulein Eckerlein olarak görülmektedir.
33. -Türkiye'de soyadı kanunu 1934 tarihinde kabul edilmiştir.
34. -Yaptığımız araştırma sonucu bu hocanın, halen Galatasaray Lisesi Müze Müdürü olarak çalışan, bu okuldan mezun olmuş Feruzat Bey tarafından, adının Philip olduğu anlaşılmıştır.
35. -Bu parlamenter onun 10 Mart 1913 tarihli mektubunda sözünü ettiği Prens Said Halim Paşa'dır.
36. -Kamil Paşa, Sultan II. Abdülhamit zamanının sadrazamlarından.
37. -David Walder, Çanakkale Olayı-Milliyet Yayınları, 1970 s. 17 Tercüme M. Ali Kayabal.
38. -Merovingian Krallığı, Fransa'nın Merova Hanedanına mensup olan eski hükümdarları.
39. -Mahmut Şevket Paşa, 31 Mart Vakasını (13 Nisan 1909) bastıran Hareket Ordusu Komutanı
40. -Nazım Paşa, Bab-ı âli baskınında öldürülen Harbiye Nazırı
41. -Luther, (1483-1546) Dinde reform yapan Alman Protestan lideri
42. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, J. M. Dent London. 1914.
43. -Anne Fremantle, Loyal Enemy s. 30
44. -Marmaduke Pickthall, Oriental Encounters, Williams Collins Sons, Co. Ltd. London. 1918 s. 5
45. -Aynı Eser. s. 5
46. -Aynı Eser. s. 4
47. -Aynı Eser. s. 4
48. -Aynı Eser. S. 4
49. -Puritans, 16 ve 17. yüzyılda İngiltere'de dinde aşırı sadeliğe önem veren bir Protestan mezhebi.
50. -St. Paul, Yahudi asıllı ve Tarsus doğumludur. Gençliğinde bir çok Hristiyan öldürmüştü fakat daha sonra gaipten işittiği ilahi bir çağrıya uyarak yaptıklarından vazgeçip, tövbekâr olmuş ve Hristiyan olarak o toplumun en büyük azizleri mertebesine ulaşmıştır.

51. -Marmaduke Pickthall, Veiled Women, William Collins Sons, C. Ltd. London 1913. s. 125
52. -Anne Fremantle, Loyal Enemy, s. 81
53. -Aynı Eser. s. 81
54. -Marmaduke Pickthall, The Early Hours, William Collins Sons, Co. Ltd. London. 1921. s. 240
55. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time s. 19
56. -Anne Fremantle, Loyal Enemy. s. 5
57. -Aynı Eser. s. 252
58. -The Times, Marmaduke Pickthall, Obituary. 20 May 1936
59. -Anne Fremantle, Loyal Enemy. s. 39
60. -Aynı Eser. s. 65
61. - Marmaduke Pickthall, With the Turks in War in Time, s. 73
62. -Aynı Eser. s. 74
63. -Aynı Eser. s. 108
64. -Marmaduke Pickthall, House of Islam, Methuen Co, 36 Essex St. W. C. London. 1906
65. -Marmaduke Pickthall, House of War, Eveleigh Hash Comp. 1916 London. s. 87
66. -Aynı Eser. s. 87
67. -Aynı Eser. s. 145
68. -Aynı Eser. s. 146
69. -Aynı Eser. s. 218
70. -Aynı Eser. s. 219
71. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, İst. , 1972. cilt IV. s. 324
72. -Avrupalı yazarlar arasında bu görüşü paylaşmayan Türk dostu yazarlar da vardır.
73. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, William Collins Sons Co. Ltd. London. 1921. s. 47
74. -Aynı Eser. s. 69
75. -Aynı Eser. s. 106
76. -Aynı Eser. s. 106
77. -Aynı Eser. s. 106
78. -Aynı Eser. s. 106
79. -Aynı Eser. s. 107
80. -Aynı Eser. s. 113
81. -Aynı Eser. s. 113
82. -Aynı Eser. s. 114
83. -Aynı Eser. s. 131

84. -İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1972, cilt IV.
85. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. Introduction.
86. -Arnold Toynbee, Bir Devletin Yeniden Doğuşu, Milliyet Yayınları. 1971. Terc. Kasım Yargıcı. s. 23
87. -Aynı Eser. s. 25
88. -David Walder. Çanakkale Olayı, Milliyet Yayınları, 1970 Terc. M. Ali Kayabal. s. 20
89. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 51
90. -Pierre Loti, La Mort de notre chere France en orient, Calmann-Levy Paris, 1920
91. - Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 87
92. -İbrahim Kafesoğlu, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, 1000 Temel Eser, İstanbul 1970. s. 250
93. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 52
94. -Aynı Eser. s. 62
95. -Aynı Eser. s. 55
96. -Aynı Eser. s. 19
97. -Claude Farrere, Türklerin Manevi Gücü, Tercüman 1001 Temel Eser 1976. Terc. Orhan Bahaeddin. s. 20 (Eser Balkan Harbi Yıllarını kapsar)
98. -Arnold. Toynbee, Bir Devletin Yeniden Doğuşu, s. 27
99. -Marmaduke Pickthall, With the Turks in War time, s. 19
100. Aynı Eser. s. 74
101. Marmaduke Pickthall, Said The Fisherman, Methuen, 36 Essex St. W. C. London, 1913, s. 8
102. -Marmaduke Pickthall, House of War, s. 294
103. -Aubrey Herbert, Ben Kendim (I Myself) A. Record of Eastern Travel; Hutchinson. , Co Paternoster. Row, London 1924, S, 24
104. -Marmaduke Pickthall, Said the Fisherman, s. 108
105. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 113
106. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 5-6
107. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 25
108. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time-s. 132
109. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 271
110. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time-s. 139
111. Lord Kinross, Atatürk bir Milletin Yeniden Doğuşu, Sander yayınları, İstanbul, 1972, s. 40
112. Mark Sykes, Asiatic Turkey And the New Regime, 22 Albermarle St. W. London. 1909

113. **Paul Ricaut**, Türklerin Siyasi Düsturları Tercüman 1001 Temel Eser. terc. M. Reşat Uzmen. 1976
114. **Marmaduke Pickthall**, The Early Hours s. 108
115. **Aynı Eser.** , s. 124
116. **Marmaduke Pickthall**-With the Turks in War Time, s. 19
117. **Ebu Osman El Cahiz**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1967. s. 78
118. **Marmaduke Pickthall** Veiled Women, s. 272
119. **T. E Lawrence**, Seven Pillars of Wisdom, Jonathan Cape Thirty Bedford. Square London. 1926
120. **Marmaduke Pickthall**-Said the Fisherman, s. 108
121. **. Anne Fremantle**, Loyal Enemy s. 200
122. **Aynı Eser.** , s. 90
123. **Pierre Loti**, La Mort de notre chere France en Orient, Paris 1920
124. **Claude Farrere**, Türklerin Manevi Gücü. s. 18
125. **Anne Fremantle**, Loyal Enemy, S, 7
126. **Mark Sykes**, His Letters And life, Stephane Leslie, Cassell and Comp. Ltd. London. 1923, S, 92
127. **Gertrude Bell**, Amurath to Amurath, William Heinemann London 1911, s. 5
128. **Marmaduke Pickthall**, With the Turks in War Time. s. 34
129. **Aynı Eser.** s. 34
130. **Pierre Loti**, la Mort de notre chere France en Orient
131. **Marmaduke Pickthall**, With the Turks in War Time, s. 116
132. **John Goodwin Smith**, Great Statesman. London. 1868
133. **Gertrude Bell**, Amurath to Amurath. s. 8
134. **Mark Sykes**, His Letters and Life, The East, s. 192
135. **Aynı Eser.** , s. 178
136. **Aubrey Herbert**, Ben Kendim, s. 33
137. **Marmaduke Pickthall**, With the Turks in War Time, s. 110
138. **Paul Ricaut**, Türklerin siyasi Düsturları, s. 183
139. **Marmaduke Pickthall**, With the Turks in War Time, s. 108
140. **Aynı Eser.** , s. 95-99
141. **Aynı Eser.** , s. 177
142. **Aynı Eser.** , s. 176
143. **Marmaduke Pickthall**-Veiled Women, s. 41
144. **Marmaduke Pickthall**, The House of War, s. 38

145. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 40
146. Aynı Eser. s. 33
147. Mark Sykes, His Letters and Life, s. 192
148. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 74
149. Aynı Eser. , s. 74
150. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 168
151. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 276
152. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 42
153. Claude Farrere, Türklerin Manevi Gücü, s. 149
154. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 44
155. Aynı Eser. , s. 43
156. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 198
157. İbrahim Kafesoğlu, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, s. 252
158. Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal, Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları Ötügen Yayınları, İstanbul, 1972 . s. 73
159. Geoffrey Lewis, Modern Turkey Ernest Basın limited, London. 1974 s. 28
160. Hanefi:Dört İslam Mezhebinden biri
161. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 198
162. Aynı Eser. , s. 195
163. Marmaduke Pickthall, Oriental Encounters, s. 5
164. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 82
165. Aynı Eser. , s. 82
166. Gertrude Bell, Letters of Gertrude Bell from Lady Bell Standard Edition, 1953, s. 128
167. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 16
168. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 124
169. Marmaduke Pickthall- With The Turks in War Time, s. 19
170. Aynı Eser. , s. 19
171. Aynı Eser. , s. 64
172. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 277
173. Yahya Kemal, Aziz İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, İst. Devlet Kitapları 1969. s. 126
174. T. E Lawrence, Seven Pillars Of Wisdom, s. 42
175. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War time , s. 75
176. Ebu Osman El Cahiz, Türk Kültürü Araştırma Yayınları, Türklerin Faziletleri
177. Marmaduke Pickthall, The Early Hours s. 83
178. Marmaduke Pickthall- With The Turks in War Time, s. 192

179. Aynı Eser. , s. 196
180. Aynı Eser. , s. 191
181. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Türke Doğru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, s. 183
182. Zeki Ömer Duru, Bayrak, Yıl:1976, s. 752 Sayfa:7
183. Aynı Eser. , , s. 83
184. Aynı Eser. s. 78
185. Aynı Eser. s. 73
186. Aynı Eser. s. 77
187. Marmaduke Pickthall, House of War, s. 38
188. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 13
189. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 108
190. Lady Montague, Türkiye'den Mektuplar, Yenilik Basımevi,
191. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time. s. 46
192. Victor Hugo, Anılar, yankı Yayınları, İst. 1974 s. 22
193. Lady Mary Montague, Türkiye'den Mektuplar. s. 62
194. Aubrey Herbert, Ben Kendim, s. 151
195. Arnold Toynbee, bir Devletin Yeniden Doğuşu, s. 27
196. Aubrey Herbert Ben Kendim, s. 37
197. Marmaduke Pickthall, The House of War, s. 53
198. Marmaduke Pickthall, Veiled Women, s. 58
199. Aynı Eser. s. 59
200. Aynı Eser. , s. 63
201. Lady Mary Montague, Türkiye'den Mektuplar,
202. -Nikah düşmeyen akrabaları: amca dayı, kardeş
203. Anne Fremantle Loyal Enemy, s. 212
204. Aynı Eser. s. 212
205. Marmaduke Pickthall- With the Turks in var Time, s. 91
206. Aynı Eser. s. 91
207. Aynı Eser. s. 92
208. M. A Ubicini, Türkiye 1850, 1001 Temel Eser, Çev. Cemal Karaağaçlı, s. 146
209. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time. s. 92
210. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 90
211. Marmaduke Pickthall- With the Turks in War Time, s. 101
212. Marmaduke Pickthall- Veiled Women, s. 125
213. Marmaduke Pickthall, The House of War s. 54

214. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 93
215. Aynı Eser. s. 93
216. Aynı Eser. s. 93
217. Aynı Eser. s. 95
218. Aynı Eser. s. 95
219. Aynı Eser. s. 96
220. Aynı Eser. s. 96
221. Lord Kinross, Atatürk. s. 39
222. Lady Montague, Türkiye'den Mektuplar. s. 49
223. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time s. 105
224. Aynı Eser. s. 98
225. Aynı Eser. s. 98
226. Aynı Eser. s. 99
227. Aynı Eser. s. 100
228. David Walder Çanakkale Olayı
229. Marmaduke Pickthall With the Turks in War Time s. 105.
230. Samiha Ayverdi, Misyonerlik Karşısındaki Türkiye İst. 1969
231. Marmaduke Pickthall, The House Of, War, s. 29
232. Aynı Eser. s. 87
233. Aynı Eser. s. 87
234. Aynı Eser. s. 145
235. Aynı Eser. s. 146
236. Aynı Eser. s. 218
237. Aynı Eser. s. 219
238. Aynı Eser. s. 10
239. Aynı Eser s. 14
240. Aynı Eser. s. 224
241. Aynı Eser s. 80
242. Aynı Eser. s. 29
243. Anne Fremantle Loyal Enemy s 35
244. Marmaduke Pickthall, The House of War, s. 45
245. Necdet Sevinç, Ajan Okulları, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1975
246. Marmaduke Pickthall The Early Hours s 49
247. Aynı Eser. s. 138
248. Aynı Eser. s. 199

249. Aynı Eser. s. 199
250. Marmaduke Pickthall With the Turks in War Time s. 7
251. Aynı Eser. , s. 99
252. Aynı Eser. , s. 99
253. Marmaduke Pickthall, The House of War, s. 196
254. Necla Basgün, Türk Ermeni Münasebetleri, İstanbul, 1973 s. 27
255. Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt. 4. Ankara, 1962 s. 3
256. Sadi Koçaş, Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk Ermeni ilişkileri, Altınok Matbaası, Ankara, 1967, s. 74.
257. Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, s. 57
258. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 148
259. Necla Basgün, Türk-Ermeni Münasebetleri, s. 29
260. Anne Fremantle, Loyal Enemy, s. 284
261. Sadi Koçaş, Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk Ermeni ilişkileri, s. 79
262. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 172
263. Aynı Eser. , s. 173
264. Anne Fremantle, Loyal Enemy s. 284
265. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 173
266. Mark Sykes, Asiatic Turkey and The New Regime,
267. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 173
268. Aynı Eser. , s. 173
269. Aynı Eser. , s. 183
270. Necla Basgün, Türk-Ermeni Münasebetleri, s. 41
271. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, s. 333
272. Marmaduke Pickthall- The Early Hours, s. 183
273. Aynı Eser. , s. 184
274. Taşnaksutyun: (Taşnaksagan) Ermeni İhtilal Cemiyetleri ittifakı Komitesi
275. Necla Basgün, Türk-Ermeni Münasebetleri, s. 65
276. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 265
277. Tavsker: Erzurum-Olur Kazasına bağlı bir köy.
278. Anne Fremantle, Loyal Enemy, s. 280-283
279. Aynı Eser. , s. 284
280. Aynı Eser. , s. 307
281. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War Time, s. 133
282. Anne Fremantle, Loyal Enemy, s. 282

283. Necla Başgün, Türk Ermeni münasebetleri, s. 152
284. Kadir Mısırlıoğlu, Yunan Mezalimi, Sebil Yayınevi İstanbul, 1976-
285. Marmaduke Pickthall- With the Turks in War Time, s. Introduction
286. Aynı Eser. s. 81
287. Aynı Eser. s. 81-87
288. Gertrude Bell. Amurath to Amurath. s. 4
289. Marmaduke Pickthall, With the Turks in War time, s. 88
290. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 251
291. Aynı Eser. , s. 25 1
292. Kadir Mısırlıoğlu, Yunan Mezalimi, s. 60
293. Marmaduke Pickthall- The Early Hours, s. 252
294. Lord Kinross. Atatürk, s. 96
295. Marmaduke Pickthall, The Early Hours, s. 252
296. Aynı Eser. s. 252
297. Arnold Toynbee, Türkiye, s. 114
298. Dr. Muhtar Tevfikoğlu, Türk Kültürü Sayı:127 Mayıs 1973 s. 21

KAYNAKÇA

1. Arsal, Sadri Maksudi: Ord. Prof. Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1972
2. Ayverdi, Samiha: Misyonerlik Karşısında Türkiye Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969
3. Aydınli, Ahmet: Batı Trakya Faciasının içyüzü Akın Yayınları, İstanbul, 1971. cilt 1
4. Arif, Mehmet: Başımıza Gelenler. 1001 Temel Eser, 1977, cilt II
5. Abdulhamit, Sultan: Siyasi Hatıralarım Hareket Yayınları, İstanbul, 1974
6. Ahmed, Feroz: Young Turks 1908- 1914
7. Busbecg, Ogier Ghiselin Türkiye'yi Böyle Gördüm 1001 Temel Eser, 1977
8. Başgün, Necla: Türk-Ermeni Münasebetleri Töre Devlet yayınları, İstanbul, 1973
9. Coston, Henry İhtilaller Otağ yayınları, 1974
10. Çoşkunoglu, Dr, Ayten: A Critical Survey of the Life and Works of James Justinian Morier 1780-1849
11. Danişmend, İsmail Hami: 31 Mart Vakası Fatih Yayınevi, İstanbul, 1974
12. Danişmend, İsmail Hami: Türk Tarihi Kronolojisi Cilt IV
13. Forster. E. M Abinger Harvest Penguin Books, Great Britain, 1967
14. Fedden, Robin: English Travellers in the Near East Longman Green Co. London, 1958

15. Fremantle, Anne: *Loyal Enemy The Life of Marmaduke Pickthall* Hutchinson & Co. London, 1938.
16. Farrere, Claude: *Türklerin Manevi Gücü Binbir Temel Eser*. 1077
17. Gökalp Ziya: *Türk Medeniyeti Tarihi Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları* İst. 1976
18. Gürpınar, Hüseyin Rahmi: *Mürebbiye Atlas Kitabevi*, İstanbul, 1966
19. Herbert Aubrey: *Ben Kendim A. Record of Eastern Travel* Hutchinson Co. Paternoster Row London, 1924
20. Hugo, Victor: *Anılar Yankı Yayınları*, İstanbul, 1974
21. Knightley, Philip: *Lawrens'in Gizli Hayatı Sebil Yayınevi*, İstanbul, 1975
22. Beyatlı, Yahya Kemal: *Aziz İstanbul Devlet Kitapları 1000 Temel Eser* İstanbul, 1969
23. Kafesoğlu, İbrahim: *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri Devlet Kitapları 1000 Temel Eser*, İstanbul 1970
24. Koçaş, Sadi: *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri Altınok Matbaası*, Ankara, 1967
25. Kinross, Lord: *Atatürk: Bir Milleti Yeniden Doğuşu Sander Yayınları*, İstanbul, 1972
26. Kinglake, A. W Eothen J. M. Dent. Sons Ltd, London, 1908
27. Lewis, Geoffrey: *Modern Turkey Ernest Benn Ltd. London*, 1974
28. Lawrence. T, E: *Seven Pillars of Wisdom Jonathan Cape*, London, 1973
29. Loti, Pierre: *Devlet Kitapları*, Ankara. 1973.
30. Meram, Ali Kemal: *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*
31. Mısırlıoğlu Kadir: *Yunan Mezalimi Sebil Yayınevi*, İstanbul, 1973
32. Montague, Lady Mary: *Türkiye'den Mektuplar Yenilik Basımevi*, İstanbul. 1973
33. Nerval- Gerard De: *Muhteşem İstanbul Boğaziçi Yayınları*, İstanbul, 1974
34. Öz, Süleyman Nuri: *Türklük Bilgileri Baha Basımevi*, 1973
35. Özbekhan, Hasan: *The Isle of Princess Victor Gollence*, London. , 1958.
36. Pickthall, Marmaduke: *Said the Fisherman Methuen. Ltd*, London. 1903
37. Pickthall, Marmaduke: *Sir Limpidus W. Collins Sons Co. Ltd. London*, 1919
38. Pickthall, Marmaduke: *The House Of War Eveleigh Nash Comp. London*, 1916
39. Pickthall, Marmaduke: *The Early Hours W, Collins Sons. Co. Ltd. London*, 1921
40. Pickthall, Marmaduke: *The Children of the Nile John Murray*, London, 1908
41. Pickthall, Marmaduke: *Tales From Five Chimneys Mills Boon*, London, 1914
42. Pickthall, Marmaduke: *All Fools Swan Sonnenschein Co. London*, 1900
43. Pickthall, Marmaduke: *Oriental Encounters W. Collins Sons Ltd. London*, 1918
44. Pickthall, Marmaduke: *Brendle W. Collins Sons Ltd. London*, 1905
45. Pickthall, Marmaduke: *As Others See Us W. Collins Sons Ltd. London*, 1922
46. Pickthall Marmaduke: *Enid Archibald Constable*, London, 1904

47. **Pickthall, Marmaduke:** Larkmeadow Chatto and Windus, London, 1906
48. **Pickthall Marmaduke:** The House of İslam Methuen Co. London, 1912
49. **Pickthall, Marmaduke:** The Myopes John Murray, London, 1907
50. **Pickthall Marmaduke:** With the Turks in War Time J. M. Dent Sons Ltd. London, 1914
51. **Pickthall, Marmaduke:** The Valley of the Kings Way Faree, London, 1909
52. **Pickthall Marmaduke:** Pot-au-feu W. Collins, Sons. London 1913
53. **Pickthall Marmaduke:** Knights of Araby Methuen Co. London, 1917
54. **Pickthall Marmaduke:** The Meaning of Glorious Koran The New English Library Ltd. London
55. **Pereira, Michael:** East of Trebizond, 1971)
56. **Hanauer, J. E.** Folklore of the Holy Land John Murray, London, 1907
57. **Ricaud, Paul:** Türklerin Siyasi Düsturları (1001 Temel Eser, 1977)
58. **Sykes, Mark:** Asiatic Turkey and The New Regime 22 Albermarle St. London, 1909
59. **Sevinç, Necdet:** Ajan okulları Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1975
60. **Safa, Peyami:** Din-İnkılap-İrtica Ötüken Yayınları İstanbul, 1971
61. **Seyfettin Ömer:** Beyaz Lale Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1974
62. **Seyfettin, Ömer:** Ameli Siyaset Göktuğ Yayınları, İstanbul
63. **Turhan, Prof. Dr, Mümtaz:** Garplılaşmanın Neresindeyiz Yağmur Yayınları, İstanbul, 1974
64. **Toynbee, Arnold:** Türkiye: Bir Devletin Yeniden Doğuşu Milliyet Yayınları, 1971
65. **Voltaire:** Türkler Müslümanlar ve Ötekiler Türkiye İş Bank. Kül, Yayınları, Ankara, 1975
66. **Walder, David:** Çanakkale Olayı Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970